

**IZVJEŠTAJI O ZNANSTVENIM PROJEKTIMA ODSJEKA /
SCIENTIFIC PROJECTS' REPORTS**

DOI: 10.17234/SEC.29.16

Revizija studija etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu primjenom Hrvatskoga kvalifikacijskog okvira

“An anniversary, I now know, is an opportunity not to be wasted. (...) [I]t [is] an ideal time to ask people to think together about why their work matters and how it should move forward. (...) Imbue your commemoration with the understanding that looking back can be more than mere nostalgia for the past. It can inform a whole body of work for the future.”

(Judith Rodin, The Rockefeller Foundation’s president)¹

Devedeseta obljetnica Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu prigoda je da se osvrnemo na svoje temeljne djelatnosti, ne iz puke nostalgije, kako to također ističe predsjednica Fondacije Rockefeller Judith Rodin (gornji citat), nego kako bismo sagledali potencijale i strateški utvrdili smjernice njihova daljnjeg razvoja. Uoči obljetnice, u okviru projekta o kojem će u ovom prilogu biti riječ, Odsjek je učinio upravo to – analizirali smo učinke svojih studijskih programa etnologije i kulturne antropologije na tržištu rada, potrebe tržišta rada i poslodavaca te svoje potencijale kako bismo revidirali studijske programe etnologije i kulturne antropologije, čvrsto utemeljene u prijedlozima standarda zanimanja² i standarda kvalifikacija³ te u ishodima učenja proizašlim iz potreba tržišta rada.

Reforma visokog obrazovanja u skladu s Bolonjskim sustavom unijela je znatne izmjene u izvedbi studijskih programa (u Hrvatskoj od ak. god. 2005./06.), no njihova je opsežnija sadržajna modernizacija izostala, a obrazovanjem stečene kvalifikacije nisu donijele očekivane znatnije pozitivne pomake na tržištu rada. S motivom da se uklone uočene slabosti studijskih programa, na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu proveden je projekt “Usklađivanje studijskih

¹ <https://hbr.org/2012/11/anniversaries-are-not-to-be-wasted>.

² “Standard zanimanja (...) je popis svih poslova koje pojedinac obavlja u određenom zanimanju i popis kompetencija potrebnih za njihovo uspješno obavljanje” (*Zakon o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru*, NN 22/13).

³ “Standard kvalifikacije (...) je sadržaj i struktura određene kvalifikacije. Uključuje sve podatke koji su potrebni za određivanje razine, obujma i profila kvalifikacije te podatke koji su potrebni za osiguravanje i unapređenje kvalitete standarda kvalifikacije” (*Zakon o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru*, NN 22/13).

programa iz područja društvenih i humanističkih znanosti s potrebama tržišta rada” (voditelj: Dragan Babić; šifra projekta: HR.3.1.15-0008). Projekt se odvijao u okviru programske sheme unapređenja kvalitete u visokom obrazovanju primjenom načela i smjernica Hrvatskoga kvalifikacijskog okvira (HKO)⁴ uz potporu Europske unije u okviru Europskoga socijalnog fonda, u razdoblju od 15 mjeseci tijekom 2015. i 2016. godine. U projektu je sudjelovalo sedam odsjeka Fakulteta s oglednim studijskim programima u području humanističkih i društvenih znanosti koji imaju izražen potencijal integracije u tržište rada – među njima, u području humanističkih znanosti, i Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju sa svojim preddiplomskim i diplomskim studijskim programom etnologije i kulturne antropologije (koordinatorica: Marijana Belaj). U skladu s ciljem programa i projekta, cilj Odsjeka bio je definirati standard cjelovitih kvalifikacija u skladu sa stvarnim zanimanjima i potrebama tržišta rada te unaprijediti svoj postojeći preddiplomski i diplomski studijski program etnologije i kulturne antropologije čvrstim utemeljenjem u ishodima učenja odgovarajuće razine i u usklađenom opterećenju studenata u odnosu na ostvaren broj ECTS bodova.

Slijedom smjernica i metodologije HKO-a, izradi standarda kvalifikacija prethodilo je istraživanje radnih karijera diplomiranih studenata te izrada standarda zanimanja. Metodologija izrade standarda zanimanja polazi pak od Ankete o standardu zanimanja – standardiziranom istraživačkom alatu za utvrđivanje kompetencija koje poslodavci očekuju od svojih djelatnika pri obavljanju pojedinog zanimanja, a na koji pri izradi standarda zanimanja upućuje Ministarstvo rada i mirovinskog sustava Republike Hrvatske.

Analiza tržišta rada

Prva dionica projekta imala je za cilj analizu radnih karijera diplomiranih studenata odabranih studijskih grupa. U prvom je koraku dionice izrađena baza studenata koji su diplomirali u razdoblju od 2003. do 2014. godine na studijskim grupama uključenima u projekt, dakle i baza alumnija etnologije i kulturne

⁴ Europska komisija propisala je 2008. godine razvoj nacionalnih kvalifikacijskih sustava i povezivanje s Europskim kvalifikacijskim okvirom (*European Qualification Framework*, EQF) te je preporučila da se u sve nove kvalifikacijske svjedodžbe uvede referencija o odgovarajućoj razini EQF-a (<https://ec.europa.eu/ploteus/content/how-does-efq-work>). Mrežna stranica Hrvatskoga kvalifikacijskog okvira sa svim referentnim dokumentima i smjernicama nalazi se na: <http://www.kvalifikacije.hr/>.

antropologije.⁵ Baza alumnija bila je podloga za provedbu anketnog istraživanja radnih karijera diplomiranih studenata uključenih studijskih grupa, a na osnovi istraživanja izrađena je analiza o obilježjima radnih karijera, položaju na tržištu rada te uobičajenim poslovima i zanimanjima diplomiranih studenata odabranih studijskih grupa.

Budući da ovo istraživanje radnih karijera diplomiranih studenata etnologije i kulturne antropologije predstavlja prvo takvo istraživanje od postojanja studija na zagrebačkom Sveučilištu (i u Hrvatskoj uopće), rezultate provedenog istraživanja prikazat ću detaljnije. Bazu evidentiranih studenata etnologije i kulturne antropologije koji su diplomirali na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u razdoblju od 2003. do 2014. godine čini njih 341, a za potrebe istraživanja pronađen je i uspostavljen kontakt sa 238 alumnija. Od toga broja, 126 studenata odazvalo se na anketu, a njih 94 (39,9%)⁶ popunilo je anketni upitnik. Među njima, 45,7% završilo je dodiplomski, tzv. “predbolonjski” studij, a 54,3% završilo je diplomski studij prema reformiranom programu. Analiza je pokazala i neke zanimljive demografske podatke, npr.: 83% sudionika ankete čine studentice, prosječna dob sudionika jest 30,9 godina, u trenutku provedbe ankete (listopad i studeni 2015. godine) diplomirali su prije gotovo 5 godina te dolaze iz cijele Hrvatske (najviše iz Zagreba – 62%, a najmanje iz područja Like, Korduna i Banovine – 3,4%). Diploma dvopredmetnog studija etnologije i kulturne antropologije najčešće je stečena u kombinaciji sa studijem povijesti ili informacijskih znanosti, potom redom prema manjoj učestalosti slijedi kombinacija sa studijem povijesti umjetnosti, pedagogije, sociologije, komparativne književnosti, talijanskog jezika i književnosti, antropologije, hrvatskog jezika i književnosti ili ruskog jezika i književnosti. U vrijeme istraživanja 83% anketiranih alumnija etnologije i kulturne antropologije bilo je u statusu zaposlenih: 51% s ugovorom o radu na neodređeno vrijeme, 36% s ugovorom o radu na određeno vrijeme, 9% s ugovorom o stručnom osposobljavanju te 4% s ugovorom o djelu ili autorskim ugovorom. Po svršetku studija 39% anketiranih alumnija obavljalo je barem jedan povremeni honorarni

⁵ U skupinu alumnija Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu iz razdoblja od 2003. do 2014. godine uključeni su i oni koji su diplomirali studij etnologije koji je 2004. godine preimenovan u studij etnologije i kulturne antropologije.

⁶ Prosjek popunjenosti upitnika u odnosu na odaziv na anketu za sve studijske grupe uključene u projekt bio je 41,4%. Pritom, podaci nisu udvostručeni za studente koji su diplomirali na dvopredmetnom studiju koji uključuje dvije studijske grupe uključene u projekt.

posao (rad na projektima vezanim uz kulturnu baštinu, terenska etnografska istraživanja, projekti pisanja monografije i drugih tekstova, posao kustosa, organizacija festivala i izložbi, transkribiranje intervjua...) te 51% njih i dalje obavlja takve poslove. Od svih anketiranih, njih 26% nikad nije bilo nezaposleno, dok su ostalih 74% u prosjeku bili nezaposleni u ukupnom trajanju od 18,6 mjeseci, što čini 10,8% vremena proteklog nakon stjecanja diplome. 76% anketiranih alumnija etnologije i kulturne antropologije počelo je raditi po svršetku studija, njih 15% nastavilo je raditi na poslu na kojem su već bili zaposleni u vrijeme svršavanja studija, a njih 9% od svršetka studija do vremena provedbe ankete nikad nisu radili (riječ je uglavnom o recentnijim alumnijima). Većina anketiranih alumnija (66%) mijenjala je mjesto svojeg zaposlenja, dok je njih 34% radilo za jednu organizaciju. Pritom, većina (76%) je do prvog zaposlenja došla informiranjem putem različitih kanala (najčešće putem interneta i ostalih medija, a potom redom prema manjoj učestalosti slijede kontakt od strane poslodavca; obitelj i rodbina; samoinicijativni kontakt s poslodavcem; osoba sa stručne prakse; nastavnici i djelatnici fakulteta; prijatelji i poznanici; volontiranje kod poslodavca; kolege; ostalo), dok je putem Hrvatskog zavoda za zapošljavanje svoj prvi posao pronašlo 24% anketiranih alumnija. Svoj prvi posao anketirani su najčešće dobili u području muzejskih djelatnosti (23%, tj. 19% kao kustosi ili kustosi pripravnici/vježbenici i 4% kao konzervatori, voditelji zbirke ili čuvari izložbe). Nadalje, 15% svoj je prvi posao dobilo u području nastavnčkih poslova (što nije povezano sa studijem etnologije i kulturne antropologije, jer studij nema nastavnčki smjer); 8% kao suradnici u ustanovama za kulturne i edukacijske djelatnosti; 7% kao administrativni djelatnici; 6% kao asistenti u znanstvenim i znanstveno-nastavnim ustanovama te 19% u ostalim djelatnostima vezanim uz studij (knjižničar, rad na projektima, arhivist, dokumentarist i dr.). 22% anketiranih alumnija svoj je prvi posao dobilo u području djelatnosti nevezanih uz završenu kombinaciju studija. Ankete su pokazale i da je prvi posao anketiranih alumnija većinom (58%) zahtijevao sveučilišnu diplomsku (odnosno “predbolonjsku” dodiplomsku) razinu obrazovanja, dok je sveučilišna preddiplomska razina obrazovanja bila dovoljna za prvi posao kod 21% anketiranih; 19% ih je imalo prvi posao za koje je bilo dostatno srednjoškolsko obrazovanje, a 2% imalo je prvi posao koji je zahtijevao razinu sveučilišnoga poslijediplomskog doktorskog studija. Na svojem prvom poslu još uvijek radi 36% anketiranih, dok je njih 49% napustilo organizaciju svojega prvog zaposlenja (zbog pronalaska drugog posla, isteka ugovora, otkaza, zatvaranja organizacije, obiteljskih razloga i dr.), a 15% ih je promijenilo radno mjesto unutar iste organizacije prvog zaposlenja.

Omjer područja poslova u kojima su anketirani alumniji radili u trenutku provedbe ankete promijenio se u odnosu na podatke o njihovu prvom zaposlenju, premda se i dalje može zaključiti da studij etnologije i kulturne antropologije

obrazuje studente za širi raspon radnih mjesta i poslova. Osim što je i dalje na vrhu posao u kategoriji kustosa (17%), sada slijedi posao u kategoriji znanstveno-nastavnog rada (12%), stručnog suradnika u ustanovama (pedagog, producent, projektni menadžer i dr.; 8%), potom u kategoriji poslova u prodaji (stručnjak za prodaju i marketing, voditelj poslovnice i dr.; 7%); nastavničkih poslova (7%); voditelja, suradnika, koordinatora projekata (7%); ostalih poslova vezanih uz studij (ostali muzejski poslovi, knjižničarski poslovi, arhivisti, dokumentaristi, istraživači i analitičari, i dr.; 18%) te ostalih poslova nevezanih uz studije koje su završili (informatički, prevoditeljski, marketinški i PR, teleoperaterski i dr. poslovi; 24%). 70% anketiranih alumnijsa zaposleno je u javnom i državnom sektoru, 21% u privatnom sektoru, a 9% u neprofitnom sektoru (udruge, vjerske zajednice, političke stranke). Pritom, većinom rade 40 sati tjedno (63%), te većinom za plaću u rasponu od 5000 do 8000 kn (28% u rasponu od 6500 do 8000 kn, te 26% u rasponu od 5000 do 8000 kn). Većina (77%) nema namjeru promijeniti trenutačni posao. Za trenutačni posao koji rade, 70% anketiranih alumnijsa navelo je da im je potrebna razina sveučilišnoga diplomskog (dodiplomskog) studija, 14% za svoj posao treba razinu poslijediplomskog studija, 13% razinu sveučilišnoga preddiplomskog studija, a svega 3% navodi dostatnost razine srednjoškolskog obrazovanja. 56% anketiranih alumnijsa etnologije i kulturne antropologije za svoj trenutačni posao ističe prikladnost svršenog studija etnologije i kulturne antropologije. Anketirani alumnijsi smatraju da im je za posao koji obavljaju studij pružio većinu specifičnih vještina (istraživačke i analitičke vještine, vještine kritičkog čitanja, vještine implementacije etičkih načela struke, vještine znanstvenog i stručnog komuniciranja, interkulturne vještine). Analiza je također pokazala primjetniji nedostatak stečenih specifičnih vještina tijekom studija, u odnosu na potrebne, u području osmišljavanja, planiranja i provedbe projekata, implementacije kulturnih proizvoda te stručnog savjetovanja.

Zaključno, provedena je anketa pokazala prilično pozitivne ishode studija u smislu zaposlenosti diplomiranih studenata koji su završili studij etnologije i kulturne antropologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Premda su anketirani alumnijsi etnologije i kulturne antropologije najčešće zaposleni u području kustoskih i znanstveno-nastavnih poslova, ukupna lepeza poslova na kojima anketirani alumnijsi rade mnogo je šira, a među tim se poslovima ne može izdvojiti jedan posebno dominantan.

Standard zanimanja

Na osnovi analize rezultata ankete provedene među alumnijima Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, kao i analize podataka prikupljenih iz

sekundarnih izvora o radnim mjestima i poslovima (u suradnji s Ministarstvom rada i mirovinskog sustava RH), definirano je zanimanje za koje će se izraditi standard: *istraživač – asistent u znanstvenim istraživanjima – etnolog i kulturni antropolog*. Standard zanimanja izrađivao se prema metodologiji koju je razvilo Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, a koja uključuje Anketu o standardu zanimanja koja se provodi među (tipičnim) poslodavcima, odnosno njihovim predstavnicima, za koje se pretpostavlja da zapošljavaju odabrana zanimanja. U anketnom istraživanju dodatno se od poslodavaca tražilo vrednovanje kompetencija diplomiranih koji su studirali prema programu studija etnologije i kulturne antropologije kakav se izvodi u proteklih 10 godina. Za potrebe izrade standarda zanimanja *istraživač – asistent u znanstvenim istraživanjima – etnolog i kulturni antropolog* u anketnom je istraživanju sudjelovalo 37 predstavnika institucija iz cijele Hrvatske⁷ koje zapošljavaju ovo zanimanje. Na osnovi rezultata ankete te provedene edukacije, stručno je povjerenstvo kroz nekoliko radionica i individualan rad pripremilo potrebnu dokumentaciju za podnošenje zahtjeva za upis predloženog standarda zanimanja u HKO, prema obrascu definiranom u *Pravilniku o Registru HKO-a*.⁸ Stručna se povjerenstva formiraju također u skladu sa spomenutim metodološkim smjernicama Ministarstva rada i mirovinskog sustava RH. Članovi stručnog povjerenstva koje je izradilo prijedlog standarda zanimanja *istraživač – asistent u znanstvenim istraživanjima – etnolog i kulturni antropolog* bili su Marijana Belaj (voditeljica), Tomislav Pletenac i Nevena Škrbić Alempijević s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Senka Božić Vrbančić s Odjela za etnologiju i antropologiju Sveučilišta u Zadru, Valentina Gulin Zrnić s Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, Marina Perić Kaselj s Instituta za migracije i narodnosti u Zagrebu te Sanja Puljar D' Alessio s Odsjeka za kulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

Analiza rezultata ankete provedene među alumnijima odsjeka uključenih u projekt, kao i podaci iz sekundarnih izvora, pokazali su i potrebu za izradom

⁷ Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za etnologiju i antropologiju Sveučilišta u Zadru, Institut za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, Institut za antropologiju u Zagrebu, Institut Ivo Pilar u Zagrebu, Odsjek za kulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za sociologiju Hrvatskoga katoličkog sveučilišta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Institut za migracije i narodnosti u Zagrebu, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

⁸ Prijedlog standarda zanimanja *istraživač – asistent u znanstvenim istraživanjima – etnolog i kulturni antropolog* dostupan je na: <http://esfeko.ffzg.unizg.hr/index.php/resultati-projekta/standardi-zanimanja-i-standardi-kvalifikacija/>.

standarda zanimanja *kustos*, u čiju se izradu također uključio Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, uz druge relevantne odsjeke, kao i relevantne institucije. Za potrebe izrade standarda zanimanja *kustos* u anketno istraživanje (predstavnik) poslodavaca koji zapošljavaju ovo zanimanje pozvano je njih nešto više od 70 iz cijele Hrvatske. Stručno povjerenstvo koje je na osnovi rezultata ankete i ostalih relevantnih podataka izradilo prijedlog standarda zanimanja *kustos*⁹ činili su Sanja Kišiček (voditeljica) i Darko Babić s Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Jacqueline Balen iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, Marijana Belaj s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Lada Bošnjak Velagić iz Moderne galerije u Zagrebu, Marin Ćurković iz Zavičajnog muzeja Benkovac, Davor Fulanović iz Tehničkog muzeja Nikola Tesla u Zagrebu, Jasna Galjer s Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Željka Jelavić iz Etnografskog muzeja u Zagrebu, Rajna Šošić Klindžić s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu te Iva Validžija iz Muzejskoga dokumentacijskog centra u Zagrebu.

Oba izrađena prijedloga standarda zanimanja, kao i svi ostali prijedlozi standarda zanimanja u okviru projekta, bili su u javnim raspravama prije izrade finalnih inačica.

Standard kvalifikacija

U narednoj dionici projekta Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju pristupio je izradi standarda kvalifikacija. Standardi kvalifikacija oblikovani su prema smjernicama i predlošku HKO-a, a u formi obrazaca određenih u *Pravilniku o Registru HKO-a*. Stručna povjerenstva za izradu standarda kvalifikacija također su formirana prema uputama HKO-a. Stručno povjerenstvo (Marijana Belaj (voditeljica), Tanja Bukovčan, Sanja Potkonjak i Nevena Škrbić Alempijević s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, te Danijela Birt Katić, Senka Božić Vrbančić i Tomislav Oroz s Odjela za etnologiju i antropologiju Sveučilišta u Zadru) završilo je edukaciju o izradi standarda kvalifikacija te je na osnovi izrađenog prijedloga standarda zanimanja u prethodnoj dionici projekta, kroz nekoliko radionica i individualni rad, izradilo prijedloge dvaju standarda kvalifikacija: 1.) sveučilišni prvostupnik (baccalaureus) etnologije i kulturne antropologije / sveučilišna prvostupnica (baccalaurea) etnologije i kulturne antropologije, te 2.) magistar etnologije i kulturne antropologije /

⁹ Prijedlog standarda zanimanja *kustos* dostupan je na: <http://esfhko.ffzg.unizg.hr/index.php/rezultati-projekta/standardi-zanimanja-i-standardi-kvalifikacija/>.

magistra etnologije i kulturne antropologije.¹⁰ Oba su prijedloga, prije no što su oblikovana u konačni dokument, upućena u javnu raspravu sa zainteresiranom javnošću i visokoškolskim ustanovama koje svojim studijskim programima nude te kvalifikacije. Pripremljeni završni prijedlozi standarda kvalifikacija opremljeni su pozitivnim mišljenjima sastavnica visokoškolskih ustanova koje izvode studijske programe za navedene kvalifikacije.

Revizija studijskih programa

U posljednjem dijelu projekta pristupilo se reviziji preddiplomskog i diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije u koju su bili uključeni svi nastavnici Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju. Revizija studijskih programa izravno se temeljila na rezultatima prethodno opisanih dionica, a kvaliteta izvedbe ove dionice projekta osigurana je radionicama na kojima su nastavnici Odsjeka upoznati s rezultatima istraživanja o radnim karijerama i zanimanjima alumnijska Odsjeka, s predloženim standardom zanimanja i standardima kvalifikacija, te su educirani o primjeni kompetencijskog pristupa pri oblikovanju studijskih programa i kolegija. Edukacijske radionice (voditeljice Željka Kamenov i Vesna Vlahović Štetić) tematizirale su koncept i način izrade ishoda učenja i izračuna ECTS bodova, metode poučavanja pogodne za postizanje pojedinih ishoda učenja te praćenje i vrednovanje postignuća definiranih ishoda učenja. Kao dodatni instrument za osiguranje kvalitetne izvedbe ove dionice korištena je aplikacija za administriranje ishoda učenja i kompetencija na razini studija i pojedinih kolegija te s ECTS kalkulatorom. Osnovna namjena aplikacije jest optimizacija nastavnih programa, a osmišljena je i razvijena također u okviru ovoga projekta (autor Krešimir Pavlina, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu).¹¹ Revizija programa odvijala se u dvama ciklusima posebnih radionica na kojima su nastavnici Odsjeka, po navedenim stečenim uvidima i spoznajama, za preddiplomski i diplomski studij etnologije i kulturne antropologije potpuno revidirali ishode učenja na razini obaju programa. Revidirani ishodi učenja obiju razina studija uključuju preformulirane i na novi način grupirane postojeće ishode te dodane nove ishode. Novi ishodi preddiplomske razine studija vezani su uz osnove kvalitativne metodologije, kulturne politike i baštinu, senzibilitet za kulturnu raznolikost i temeljna iskustva stručne prakse. Novi

¹⁰ Prijedlozi navedenih standarda kvalifikacija dostupni su na: http://www.kvalifikacije.hr/sites/default/files/documents-publications/2017-10/IPA%20i%20ESF%20projekti_VO_razvijeni%20SZ%20i%20SK_s%20poveznicama_DEFECO_1.pdf

¹¹ Više o aplikaciji na: <http://infoz.ffzg.hr/hko/>.

ishodi diplomske razine studija vezani su uz složenu kvalitativnu metodologiju i samostalno stručno djelovanje. Nastavnici Odsjeka potom su utvrdili kolegije i metode učenja najprikladnije za stjecanje potrebnih kompetencija, definirali su jezgru studija i oblikovali katalog izbornih kolegija za svaki studijski program. U revidiranim programima na obje razine promijenjen je status pojedinih kolegija iz izbornih u obvezne, uvedeni su novi kolegiji te je izmijenjen hodogram studijskih programa.¹² U sljedećim su koracima nastavnici izradili opise i ishode učenja u skladu s revidiranim ishodima na razini programa, revidirali su ECTS bodove prema stvarnom opterećenju studenata za svaki pojedini kolegij u okviru studijskih programa (slijedeći pritom napatke iz priručnika *Hrvatski kvalifikacijski okvir. Uvod u kvalifikacije* i pravila sadržana u *Zakonu o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru*), te su poravnali ECTS bodove na razini programa. Na kraju su pripremili i na engleski jezik preveli konačne prijedloge preddiplomskog i diplomskog studija, spremne za postupak akreditacije u skladu s *Postupkom inicijalne akreditacije za izvođenje studijskog programa* Agencije za znanost i visoko obrazovanje RH.

Valja još istaknuti kako su u okviru projekta četiri uključena odsjeka – Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti (Darko Babić), Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju (Marijana Belaj), Odsjek za povijest umjetnosti (Jasna Galjer) i Odsjek za arheologiju (Rajna Šošić Klindžić) – izradila koncept studijskog modula za stjecanje znanja i vještina za zanimanje *kustos* koji može poslužiti za izradu cjelovitoga studijskog programa za kvalifikaciju kustosa.

Izvedba cjelokupnog projekta, te u okviru njega revizija studijskog programa etnologije i kulturne antropologije, utemeljena je na ključnim strateškim i regulatornim dokumentima – *Strategiji studija i studiranja Sveučilišta u Zagrebu* (2014.–2025.),¹³ *Strategiji obrazovanja, znanosti i tehnologije* (NN 124/2014),¹⁴ *Zakonu o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru* (NN 22/2013) te *Pravilniku o Registru Hrvatskog kvalifikacijskog okvira* (NN 62/2014).

Marijana Belaj

¹² Izvješća o reviziji preddiplomskog i diplomskog studijskog programa etnologije i kulturne antropologije dostupna su na: <http://esfhko.ffzg.unizg.hr/index.php/rezultati-projekta/novi-studijski-program/>.

¹³ Cilj 1.1: “Temeljenje suvremenih studijskih programa na svim razinama studija na ishodima učenja i njihova usklađenost s obrazovnim potrebama studenata i potrebama tržišta rada i društva u cjelini, a u skladu s HKO-om.” Dostupno na: <http://www.unizg.hr/o-sveucilistu/dokumenti-i-javnost-informacija/dokumenti-sveucilista/strateski-dokumenti/>.

¹⁴ U dijelu o visokom obrazovanju, 1. cilj, Mjera 1.1.1: “Provesti analizu studijskih programa prema sadržajima i usklađenosti ishoda učenja i kompetencija koje se njima stječu s realnim potrebama društva”. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_124_2364.html.

Revision of the study programmes of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb by applying the Croatian Qualification Framework

“An anniversary, I now know, is an opportunity not to be wasted. (...) [I]t [is] an ideal time to ask people to think together about why their work matters and how it should move forward. (...) Imbue your commemoration with the understanding that looking back can be more than mere nostalgia for the past. It can inform a whole body of work for the future.”

(Judith Rodin, the Rockefeller Foundation’s president)¹

The 90th anniversary of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb is an opportunity to look at our core activities, not out of mere nostalgia, as the Rockefeller Judith Rodin Foundation President pointed out, but to look at the potentials and strategically establish the guidelines for their further development. Earlier this anniversary year, as part of the project that will be presented in this article, the Department did exactly that – we analysed the effects of our study programmes of Ethnology and Cultural Anthropology in the labour market, labour market and employer’s needs, as well as the Department’s potentials in order to revise the study programmes of ethnology and cultural anthropology, firmly based on the proposals of occupational standards² and qualification standards³ and the learning outcomes arising from labour market needs.

The reform of higher education in accordance with the Bologna system has brought considerable changes to the implementation of study programmes (in Croatia since the academic year 2005/2006), but their more extensive content modernization went lacking, and the qualifications acquired through

¹ <https://hbr.org/2012/11/anniversaries-are-not-to-be-wasted>.

² “Occupational standard (...) is a list of all jobs that an individual carries out in a particular occupation and a list of competencies required for their successful performance” (*Croatian Qualification Framework Act*, official gazette “Narodne novine” no. 22/13).

³ “Qualification standard (...) is the content and structure of a specific qualification. It includes all the information required to determine the level, volume and profile of qualification as well as the information required to ensure and improve the quality of the qualification standard” (*Croatian Qualification Framework Act*, official gazette “Narodne novine” no. 22/13).

education did not yield expected significant positive advances in the labour market. With the objective of eliminating the observed weaknesses of the study programmes, the project “Harmonization of Social Sciences and Humanities Study Programmes with the Labour Market Needs” was carried out at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb (project leader: Dragan Bagić, project code: HR.3.1.15-0008). The project was carried out within the framework of the program plan for quality improvement in higher education by applying the principles and guidelines of the Croatian Qualifications Framework (CROQF)⁴ with the support of the European Union within the framework of the European Social Fund over a period of 15 months during 2015 and 2016. Seven departments of the Faculty participated in the project with the model study programmes in the field of humanities and social sciences with strong potential of being integrated into the labour market – among them, in the field of humanities, was the Department of Ethnology and Cultural Anthropology with its bachelor and master study programme of Ethnology and Cultural Anthropology (coordinator: Marijana Belaj). In accordance with the aim of the programme and the project, the objective of the Department was to define the integral qualifications standard in accordance with actual occupations and labour market needs, and to improve the existing bachelor and master programme of Ethnology and Cultural Anthropology by founding it on the learning outcomes of an appropriate level and an adjusted load on students with regards to the number of ECTS credits achieved.

Following the guidelines and methodology of the Croatian Qualifications Framework (CROQF), research of graduates’ working careers and the development of occupational standards preceded the creating of the qualification standards. The methodology for creating occupational standards was based on the Occupational Standards Survey – a standardized research tool for determining the competencies employers expect from their employees when performing a particular occupation, and which the Ministry of Labour and Pension System of the Republic of Croatia refers to in regards to creating the standards of occupation.

⁴ In 2008, the European Commission required the development of national qualification systems and harmonization with the *European Qualifications Framework* (EQF), and recommended that a new EQF reference on the appropriate level be included in all new qualification certificates (<https://ec.europa.eu/ploteus/content/how-does-eqf-work>). The web page of the Croatian Qualifications Framework with all reference documents and guidelines can be found at: <http://www.kvalifikacije.hr/>.

Labour Market Analysis

The first section of the project included an analysis of the careers of graduates of the selected study programmes. The first part of the project section involved creating a database of students who had graduated in the period from 2003 to 2014, from the study programmes included in the project, i.e. a database of alumni of ethnology and cultural anthropology.⁵ The alumni database served as the basis for conducting a survey of the careers of graduates of the selected study programmes, and based on the research, an analysis of the characteristics of their careers, their positions in the labour market and the usual jobs and occupations the graduates of the selected study programmes were involved with was performed.

Since this research of the careers of ethnology and cultural anthropology graduates is the first study of its kind since the study programme was established at the University of Zagreb (and in Croatia in general), the results of the research will be presented in more detail. The database of the registered students of ethnology and cultural anthropology who graduated from the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb from 2003 to 2014, consists of 341 students, and for the purpose of the research, 238 alumni were found and contacted. From those students, 126 responded to the survey, and 94 (39.9%)⁶ of them filled out a questionnaire. Among them, 45.7% completed the bachelor, “pre-bologna”, study programme, and 54.3% graduated under the reformed program. The analysis also showed some interesting demographic data, such as: 83% of the survey respondents were female students, the average age of the participants was 30.9 years, and at the time of the survey (October and November 2015) they graduated almost 5 years ago and they came from all regions of Croatia (mostly from Zagreb – 62%, and the least of them were from the areas of Lika, Kordun and Banovina – 3.4%). The diploma of the double major study programme of ethnology and cultural anthropology was most commonly acquired in combination with history or information science study programme, followed by, in descending frequency, combinations with art history, pedagogy, sociology, comparative literature, Italian language and literature, anthropology, Croatian language and

⁵ The alumni group of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb from 2003 to 2014 included those who had graduated from the Ethnology study programme which was renamed Ethnology and Cultural Anthropology in 2004.

⁶ 41.4% of the survey respondents filled out the questionnaire for all study programmes included in the project. In addition, the data was not doubled for students who graduated from a double major study with both study programmes included in the project.

literature or Russian language and literature. At the time of the research 83% of the surveyed alumni of ethnology and cultural anthropology had a status of being employed: 51% with an indefinite term contract, 36% with a fixed-term contract, 9% with a professional training contract, and 4% with a service contract or author's royalties contract. Upon completing their studies, 39% of the surveyed alumni performed at least one occasional part-time job (work on projects related to cultural heritage, ethnographic field research, projects of writing monographs and other texts, curator jobs, festival and exhibition organization, transcribing interviews...) and 51% of them still carry out such jobs. Of all the respondents, 26% of them were never unemployed, while the other 74% were unemployed for 18.6 months on average, which accounts for 10.8% of the time passed after graduation. 76% of the surveyed alumni of ethnology and cultural anthropology began working after graduation, 15% of them continued to work at the job they were already employed at the time of graduation, and 9% of them never found work at the time the survey was conducted (mostly recent alumni). Most of the surveyed alumni (66%) changed their place of employment, while 34% of them worked for one organization. Most of them (76%) found their first job by being informed through various channels (mostly via the internet and other media, followed by, in descending frequency, being contacted by the employer, family and relatives, self-initiated contact with the employer, people from their professional practice; teachers and employees of the faculty, friends and acquaintances, volunteering with the employer, colleagues, and other), while 24% of the surveyed alumni found their first job through the Croatian Employment Service. The respondents found their first job mostly in the field of museum activities (23%, i.e. 19% as curators or curator trainees and 4% as conservators, collection curators or guards at exhibitions). Furthermore, 15% of them found their first job in the field of teaching activities (which is not related to the study of ethnology and cultural anthropology because the study does not have a teaching programme); 8% as collaborators in institutions for cultural and educational activities; 7% as administrative staff; 6% as assistants in scientific and scientific-educational institutions and 19% in other activities related to their study (librarian, project work, archivist, documentation manager, etc.). 22% of the surveyed alumni received their first in fields unrelated to the combination of study programmes they graduated from. Surveys have also shown that the first job of the surveyed alumni (58%) mostly required a university master (or a "pre-bologna" bachelor degree) degree of education, while a bachelor level of education was sufficient for the first job of 21% of respondents; 19% had a first job for which a high school education was sufficient, and 2% had a first job that required a university postgraduate doctoral degree. 36% of respondents are still working at their first job, while 49% have left the organization of their first

employment (due to finding another job, expiring contracts, being fired, closing of the organization, family reasons, etc.) and 15% changed their job within the same organization of first employment.

The ratio of the fields of employment in which the surveyed alumni were employed at the time the survey was conducted changed with respect to the data on their first employment, although it can still be concluded that the study of ethnology and cultural anthropology educates students for a wider range of jobs and employments. Aside from the most common job being the employment as a curator (17%), the second most common job is now in the category of scientific-teaching work (12%), an expert associate in institutions (pedagogue, producer, project manager, etc., 8%), then the category of sales jobs (sales and marketing specialist, store manager, etc., 7%); teaching jobs (7%); managers, associates, project coordinators (7%); other jobs related to the study programme (other museum jobs, library jobs, archivists, documentation managers, researchers and analysts, etc., 18%) and other jobs unrelated to their study programmes (information sciences, translation, marketing and PR, telecommunications and other jobs; 24%). 70% of the surveyed alumni are employed in the public and the state sector, 21% in the private sector and 9% in the non-profit sector (associations, religious communities, political parties). Most of them work 40 hours a week (63%), and mostly for a salary in the range from 5,000 to 8,000 HRK (28% in the range from 6,500 to 8,000 HRK, and 26% in the range from 5,000 to 8,000 HRK). Most of them (77%) have no intention of changing their current job. For their current job, 70% of alumni interviewed stated that the required level of education for their current employment was a graduate university (“pre-bologna”) degree, 14% were required to have a postgraduate level degree, 13% a university bachelor degree, and only 3% stated that a high school education was sufficient. 56% of the surveyed alumni of ethnology and cultural anthropology emphasize that a completed study of ethnology and cultural anthropology was appropriate for their current job. The surveyed alumni believe that their study has provided them with most of the specific skills (research and analytical skills, critical reading skills, skills in implementing ethical principles of their profession, scientific and professional communication skills, intercultural skills) for the job they perform. The analysis also showed a noticeable lack of specific skills acquired during the study, with regards to the skills required, in the area of devising, planning and implementation of projects, implementation of cultural products and expert consulting.

In conclusion, the conducted survey showed some quite positive outcomes of the study programme in terms of employment of graduates who completed the study of ethnology and cultural anthropology at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb. Although the surveyed alumni of ethnology and cultural

anthropology are most often employed in the field of curatorial and scientific-teaching jobs, the overall variety of jobs in which the surveyed alumni work is much wider, and none of these jobs can be considered as a particularly dominant ones.

Occupational standards

Based on the analysis of the results obtained from a survey conducted among alumni of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, as well as an analysis of data collected from secondary sources regarding workplaces and jobs (in cooperation with the Ministry of Labour and Pension System of the Republic of Croatia), the occupation for which the standard *researcher - scientific research assistant - ethnologist and cultural anthropologist* will be created has been defined. The occupational standard was created according to the methodology developed by the Ministry of Labour and Pension System, which includes the Occupational Standards Survey conducted among (typical) employers, or their representatives, who are assumed to employ the selected occupations. The survey also required employers to evaluate the competences of graduates who studied according to the ethnology and cultural anthropology study programme that has been conducted over the past 10 years. For the purpose of creating the occupational standard *researcher - scientific research assistant - ethnologist and cultural anthropologist*, 37 representatives of institutions who employ this occupation from all over Croatia participated in the survey.⁷ Based on the survey results and the conducted education, the expert committee prepared the necessary documentation for submitting the application to enter the proposed occupational standard to the CROQF by organising several workshops as well as via individual work, in accordance to the form defined in the *Ordinance on CROQF Register*.⁸ Expert committees are also formed in accordance with the mentioned methodological

⁷ Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb, Department of Ethnology and Anthropology of the University of Zadar, Institute of Ethnology and Folklore Research in Zagreb, Institute of Anthropology in Zagreb, Institute Ivo Pilar in Zagreb, Department of Cultural Studies at the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Rijeka, Department of Sociology of the Catholic University of Croatia, Juraj Dobrila University of Pula, Institute for Migration and Ethnic Studies in Zagreb.

⁸ The proposal of the occupational standard *researcher - scientific research assistant - ethnologist and cultural anthropologist* is available at: <http://esfhko.ffzg.unizg.hr/index.php/rezultati-projekta/standardi-zanimanja-i-standardi-kvalifikacija/>.

guidelines of the Ministry of Labour and Pension System of the Republic of Croatia. The members of the expert committee which drafted the proposal of the occupational standard *researcher - scientific research assistant - ethnologist and cultural anthropologist* were the following: Marijana Belaj (chair), Tomislav Pletenac and Nevena Škrbić Alempijević from the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb, Senka Božić Vrbančić from the Department of Ethnology and Anthropology of the University of Zadar, Valentina Gulin Zrnić from the Institute of Ethnology and Folklore Research in Zagreb, Marina Perić Kaselj from the Institute for Migration and Ethnic Studies in Zagreb and Sanja Puljar D'Alessio from the Department of Cultural Studies at the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Rijeka.

The analysis of the results of the survey conducted among the alumni of the departments involved in the project, as well as the data obtained from secondary sources, showed the need for the creation of the occupational standard *curator*, to which the Department of Ethnology and Cultural Anthropology also contributed, along with other relevant departments and institutions. For the purpose of creating the occupational standard *curator*, more than 70 employers employing this profession from across Croatia were asked to participate in the survey. The expert committee which, based on the results of the survey and other relevant data, prepared a proposal for the occupational standard *curator*⁹ was comprised of: Sanja Kišiček (chair) and Darko Babić from the Department of Information and Communication Sciences of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, Jacqueline Balen from the Archaeological Museum in Zagreb, Marijana Belaj from the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of Zagreb, Lada Bošnjak Velagić from the Modern Gallery in Zagreb, Marin Ćurković from the Regional Museum in Benkovac, Davor Fulanović from the Technical Museum Nikola Tesla in Zagreb, Jasna Galjer from the Art History Department of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, Željka Jelavić from the Ethnographic Museum in Zagreb, Rajna Šošić Klindžić from the Department of Archeology of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, and Iva Validžija from the Museum Documentation Centre in Zagreb.

⁹ The proposal of the occupational standard *curator* is available at: <http://esfhko.ffzg.unizg.hr/index.php/rezultati-projekta/standardi-zanimanja-i-standardi-kvalifikacija/>.

Both proposals of the occupational standards, as well as all other proposals of the occupational standards in the project, were part of public discussions before the final versions were drafted.

Qualification standards

In the next section of the project, the Department of Ethnology and Cultural Anthropology developed the qualification standards. The qualification standards are designed according to the CROQF guidelines and template, and according to the forms determined in the *Ordinance on CROQF Register*. The expert committees for the development of the qualification standards were also formed according to the instructions of the CROQF. The expert committee (Marijana Belaj (chair), Tanja Bukovčan, Sanja Potkonjak and Nevena Škrbić Alempijević from the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb and Danijela Birt Katić, Senka Božić Vrbanić and Tomislav Oroz from the Department of Ethnology and Anthropology of the University of Zadar) has completed the education on developing the qualification standards and has, based on the completed proposal for the standards from the previous section of the project, by organising several workshops and via individual work, prepared the proposals for two qualification standards: 1) University Bachelor (baccalaureus) in Ethnology and Cultural Anthropology, and 2) Master in Ethnology and Cultural Anthropology.¹⁰ Both proposals, before they were finalised, were presented for public discussions with the interested public and higher education institutions which offer these qualifications in their study programmes. The final qualification standards received positive opinions from the faculties of the higher education institutions that conduct study programmes for the above mentioned qualifications.

Review of study programmes

In the last section of the project, a review of the bachelor and master study programme of Ethnology and Cultural Anthropology was carried out, involving all the teaching staff of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology. The review of the study programmes was based directly on the results of the sections described above, and the quality of the performance of this section of the project was ensured by the workshops in which the teaching staff of the Department were

¹⁰ Proposals for the qualification standards are available at: http://www.kvalifikacije.hr/sites/default/files/documents-publications/2017-10/IPA%20i%20ESF%20projekti_VO_razvijeni%20SZ%20i%20SK_s%20poveznicama_DEFECO_1.pdf

shown the results of the research regarding the careers and occupations of the Department alumni, with the proposed occupational standard and qualification standards, and they were educated on how to apply a competency approach when designing study programmes and courses. The educational workshops (lead by Željka Kamenov and Vesna Vlahović Štetić) focused on the concept and methods for creating learning outcomes and calculating the ECTS credits, teaching methods suitable for achieving individual learning outcomes and tracking and evaluating the progress of the defined learning outcomes. As an additional instrument to ensure the quality performance of this section, an application for the administration of the learning outcomes and competences at the level of the programme and individual courses which included an ECTS calculator was used. The main purpose of the application is the optimization of the curriculum, and it was designed and developed in this project (author Krešimir Pavlina, Department of Information and Communication Sciences of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb).¹¹ The review of the programme took place in two cycles of special workshops in which the teaching staff of the Department, based on the aforementioned insights and knowledge, completely revised the learning outcomes for both the bachelor and master study programme of ethnology and cultural anthropology. The revised learning outcomes of both programme levels of study include re-established learning outcomes grouped in a new way and additional learning outcomes. The new outcomes of the bachelor programme are related to the basics of qualitative methodology, cultural policy and heritage, sensibility for cultural diversity and basic experiences from expert practice. The new outcomes of the master programme are related to complex qualitative methodology and independent expert activity. The teaching staff of the Department then identified the courses and study methods most appropriate for acquiring the necessary competences, defined the core of the study programme and formed a catalogue of elective courses for each study programme. The status of individual courses was changed from elective to mandatory in the revised programmes at both levels, new courses were introduced and the course of the study programmes was altered.¹² Afterwards, the teaching staff prepared the descriptions and learning outcomes in accordance with the revised outcomes at the programme level, they revised the ECTS credits according to the actual load on students for each individual course within the study programme (following the guidelines from the

¹¹ More information about the application: <http://infoz.ffzg.hr/hko/>.

¹² Reports on the review of the bachelor and master study programmes of ethnology and cultural anthropology are available at: <http://esfhko.ffzg.unizg.hr/index.php/rezultati-projekta/novi-studijski-program/>.

Croatian Qualifications Framework. Introduction to Qualifications and the rules included in the *Croatian Qualifications Framework Act*), and balanced the ECTS credits at the programme level. Finally, they prepared and translated into English the final proposals for the bachelor and master study programmes, ready for the accreditation process in accordance with the *Initial Accreditation Process for Carrying Out a Study Programme* of the Agency for Science and Higher Education of the Republic of Croatia.

It is worth mentioning that during the project the four departments that were involved in it, the Department of Information and Communication Sciences (Darko Babić), the Department of Ethnology and Cultural Anthropology (Marijana Belaj), the Art History Department (Jasna Galjer) and Department of Archeology (Rajna Šošić Klindžić) developed a concept study module for acquiring the knowledge and skills for the occupation *curator* who can be used for development of a comprehensive study programme for the qualification of curators.

The implementation of the entire project, including the review of the study programme of ethnology and cultural anthropology, is based on the key strategic and regulatory documents – *Strategija studija i studiranja Sveučilišta u Zagrebu* (2014. – 2025.) (*Strategy for studies and studying of the University of Zagreb (2014 - 2025)*),¹³ *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije* (*Strategy of education, science and technology*) (official gazette “Narodne novine” no. 124/2014),¹⁴ *Zakon o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru* (*Croatian Qualifications Framework Act*) (official gazette “Narodne novine” no. 22/2013) and *Pravilnik o Registru Hrvatskog kvalifikacijskog okvira* (*Ordinance on Croatian Qualifications Framework Register*) (official gazette “Narodne novine” no. 62/2014).

Marijana Belaj

¹³ Goal 1.1: “Basing the contemporary study programmes at all levels of study on the learning outcomes and ensuring their compliance with the students’ educational needs as well as the needs of the labour market and society as a whole, in accordance with the CROQF.” Available at: <http://www.unizg.hr/o-sveucilistu/dokumenti-i-javnost-informacija/dokumenti-sveucilista/strateski-dokumenti/>.

¹⁴ In the section on higher education, Goal 1, Measure 1.1.1: “Carry out an analysis of the study programmes according to the contents and compliance of the learning outcomes and competences acquired from them in relation with the real needs of society”. Available at: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_124_2364.html.

Projekt *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*

Uvodne napomene¹

Istraživanja tradicijske kulturne baštine primorskih Bunjevaca započela su još 1998. i 1999. godine, nastavila su se nešto skromnije i sljedeće godine, a njihovi rezultati bili su predstavljeni u *Senjskom zborniku*, sv. 27 (2000.) i 28 (2001.).²

Prezentacija rezultata istraživanja pokazala je da je kulturno naslijeđe primorskih Bunjevaca iznimno bogato te da bi bilo veoma važno obaviti sustavna etnološka istraživanja čitavoga planinskog prostora Velike Kapele i Velebita, naseljenog bunjevačkim stanovništvom. Rezultati tih početnih istraživanja bili su poticaj za osmišljavanje prijedloga projekta etnoloških istraživanja ovog područja pod naslovom *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca* koji je, zahvaljujući tadašnjem Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike Hrvatske, u rujnu 2002. godine odobren s predviđenim trajanjem od tri godine (uz jednu godinu naknadnog produljenja). Jedan od ciljeva projekta, čija sam bila voditeljica, bilo je prikupljanje građe o tradicijskoj i suvremenoj kulturi primorskih Bunjevaca jer je ova grana bunjevačkih Hrvata gotovo potpuno etnološki neistražena. Prema planu, u istraživanje su uključene odabrane teme iz materijalne (tradicijsko graditeljstvo, tradicijsko gospodarstvo, prehrana, etnomedicina, komunikacije i promet) i duhovne i društvene kulture (običaji i vjerovanja). Izbor tema temeljio se na specifičnim značajkama načina života ove zajednice po kojima se ona bitno razlikuje od ostalog stanovništva Primorja. Osim prikupljanja građe o tradicijskoj kulturi, svrha ovako koncipiranog istraživanja bilo je i utvrđivanje odrednica bunjevačkog etnoregionalnog identiteta, kao i proširivanje spoznaja o njihovoj etnogenezi, na osnovi kompariranja kulturnih obilježja ove bunjevačke zajednice s drugim granama Bunjevaca (u Bačkoj u Vojvodini i u Mađarskoj), kao i na širem prostoru njihove moguće matične pradomovine koja zahvaća jadransko-dinarski granični pojas.

¹ Nešto detaljniji prikaz projekta objavljen je u povodu 80. obljetnice neprekinute nastave samostalnog studija etnologije (*Studia ethnologica Croatica*, vol. 18:49–56). Ovaj prikaz dopunjen je podacima o radovima koji u vrijeme pisanja prethodnog prikaza nisu bili objavljeni te o dobivenim nagradama za taj rad.

² O tome više vidjeti u mojem članku: Černelić, Milana. 2000. "Prvi rezultati istraživanja tradicijske kulture primorskih Bunjevaca". *Senjski zbornik*, vol. 27:325–328.

Cilj i svrha projekta

Određivanje ciljeva projekta temeljilo se na dotadašnjim spoznajama o kulturnoj baštini etničke skupine Bunjevci. S tih polazišta nastavila su se istraživanja na novom projektu. Do spomenutih spoznaja došla sam komparativnim istraživanjem pojava iz svadbenih običaja svih bunjevačkih grana (podunavskih, primorsko-ličkih i dalmatinskih). Prijašnja istraživanja oslanjala su se na općenite podatke, pri čemu nije bilo jasno izraženo odnose li se podaci i na stanovništvo drugačijeg podrijetla koje obitava ili je obitavalo na istim prostorima kao i Bunjevci. Stoga su se nastojali utvrditi specifični bunjevački kulturni elementi, distinktivni u odnosu na druge zajednice, a zatim se usporedbom došlo do novih spoznaja o njihovoj mogućoj etnogenezi. Na osnovi tih spoznaja u okviru projekta prikupljale su se činjenice na području primorskih Bunjevaca sa svrhom njihova provjeravanja i potkrepljivanja.

Dakle, ciljevi projekta bili su sljedeći: prikupljanje građe o tradicijskoj i suvremenoj kulturi primorskih Bunjevaca, utvrđivanje odrednica njihova etnoregionalnog identiteta, kao i proširivanje spoznaja o njihovoj etnogenezi, na osnovi usporedbi kulturnih obilježja ove bunjevačke zajednice s drugima bunjevačkim granama (u Bačkoj u Vojvodini i u Mađarskoj, u Lici i Gorskom kotaru te na širem prostoru njihove matične pradomovine). Rad na ovom projektu dao je vidne rezultate u spoznajama o brojnim aspektima tradicijske kulturne baštine primorskih Bunjevaca, o njihovu etnoregionalnom identitetu i proširivanju spoznaja o bunjevačkoj etnogenezi.

Suradnici na projektu

Suradnice na projektu bile su tadašnje znanstvene novakinje Marijana Belaj, Nevena Škrbić Alempijević i Marijeta Rajković. Ostali suradnici na projektu bili su Darko Nekić, kustos Gradskog muzeja Senj, Ivana Šarić Žic, djelatnica Uprave za zaštitu kulturne baštine, sa suradnicima, arhitektima i fotografima Konzervatorskog odjela u Rijeci pri Ministarstvu kulture RH. I ostali djelatnici Gradskog muzeja Senj pomagali su nam u pripremi i organizaciji terenskog rada, uspostavljanju kontakata s kazivačima i dr. Osim stalnih suradnika, u istraživačkom radu na projektu sudjelovale su i tadašnje studentice dodiplomskog i poslijediplomskog studija etnologije i kulturne antropologije (da spomenem samo one među njima koje su se poslije zaposlile na našem Odsjeku: Tihana Rubić, Petra Kelemen i Sanja Lončar). Većina sudionika istraživanja (suradnici i studenti) objavili su svoje radove koji su nerijetko kategorizirani kao izvorni znanstveni radovi. Suradnici na projektu sudjelovali su na više domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova.

Rezultati rada na projektu

U prvoj godini započelo se s istraživanjem pojedinih relevantnih etnoloških tema: tradicijskog graditeljstva, gospodarstva, tekstilnog rukotvorstva i odijevanja, pokladnih i svadbenih običaja, života žene na obroncima Senjskog bila te pitanja identiteta primorskih Bunjevaca. Ispitivanja većine istih tema nastavljena su narednih godina i na području Krivog Puta i Krasna, uz uvođenje novih tema istraživanja: tradicijska prehrana, narodna medicina, opskrba vodom, transport, komunikacije, trgovina i sajmovi, gospodarske migracije, godišnji običaji, pučka pobožnost, vjerovanja u nadnaravna bića, obitelj, predaje o Bunjevcima. Rezultati istraživanja na području Senjskog bila, Krivog Puta i Krasna objavljeni su u 29 članaka u *Senjskom zborniku* od 2004. do 2006. godine (sv. 30, 31 i 33), tri članka u časopisu *Studia ethnologica Croatica*, šest članaka u drugim časopisima i u mojoj autorskoj knjizi *Bunjevačke studije* (2006.). Započelo se i s rekognosciranjem terena na području Podgorja. Osim spomenutih rezultata, za vrijeme trajanja projekta pripremala se znanstvena monografija s naslovom *Živjeti na Krivom Putu* u tri dijela koja je objavljena nakon završetka ovog projekta (2008. i 2009.), a u kojoj se prikazuju rezultati istraživanja na ovome bunjevačkom području na kojem su obavljena najsustavnija etnološka istraživanja primorskih Bunjevaca. Osim suradnika na projektu i studenata (od kojih su mnogi u međuvremenu diplomirali), u pripremi monografije sudjelovali su stručnjaci i znanstvenici drugih znanstvenih disciplina. Prvi dio monografije u kojoj je objavljeno 20 priloga, sadržava osim etnoloških priloga iz područja materijalne kulture, uključujući i dva priloga o migracijama, i nekoliko povijesnih priloga (Marko Šarić, Enver Ljubović, Blaženka Ljubović, Mile Bogović) te detaljnu analizu bitnih značajki krivoputskoga govora (Ankica Čilaš Šimpraga). Na taj se način bunjevački fenomen interdisciplinarno razmatrao na primjeru mikroregije na obroncima Velike Kapele u senjskom zaleđu. U drugom dijelu monografije u 16 su priloga objedinjene različite etnološke teme iz područja društvene i duhovne kulture, uz uvodni prikaz demografskog razvoja krivoputске mikroregije (Dragica Husanović-Pejnović i Dane Pejnović). Treći svezak monografije posvećen je temi života mladih, pripremama za brak i sklapanje braka (sedam priloga).

Za vrijeme trajanja projekta započela je i istraživačka suradnja s projektom *Triplex Confinium: hrvatska višegraničja u euromediteranskom kontekstu, 1500.–1800.*, voditelja prof. dr. sc. Drage Roksandića (Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), na interdisciplinarnom projektu *Mostovi*, u okviru kojeg su 2005. i 2006. godine obavljena sustavna terenska istraživanja na području Gornjih Ravnih kotara čime se područje istraživanja Bunjevaca proširilo i na prostor na kojem obitava i njihov dalmatinski ogranak. U okviru ove suradnje izdan je zbornik radova *Zapisi iz Gornjih Ravnih kotara: etnološki, povijesni i*

muzeološki prilozi o Islamu Latinskom, Islamu Grčkom, Kašiću i Podgradini 2010. godine, u kojem je objavljeno 12 radova troje vanjskih suradnika a ostalo studenata koje su tijekom terenske nastave mentorirale kasnije urednice zbornika Milana Černelić i Marijeta Rajković Iveta.

Projekt je i nakon službenog završetka imao odjeka u široj etnološkoj javnosti i u lokalnoj zajednici kojoj su bili posvećeni objavljeni rezultati. Za svoj rad *Propitivanje pristupa istraživanju neredovnih oblika prebračnog i bračnog života na primjeru Krivog Puta*, kao apsolutnica diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije, Sanja Lončar dobila je Rektorovu nagradu akademske godine 2006./07. (rad je poslije objavljen u *Senjskom zborniku* te u trećem svesku monografije *Živjeti na Krivom Putu* 2009., u kojoj su objavljeni i drugi njezini prilozi). Sedmero studenata koji su sudjelovali u terenskim istraživanjima na području Ravnih kotara, dobili su godišnju Nagradu Filozofskog fakulteta “Franjo Marković” za akademsku godinu 2007./08. Njihovi su radovi objavljeni u spomenutom zborniku radova. Voditeljica je projekta, u kategoriji znanstveni i nastavni rad, primila Godišnju nagradu HED-a “Milovan Gavazzi” za autorsku knjigu *Bunjevačke studije* 2008. godine, a nagrađenu knjigu predstavila je u okviru Etnološkog kluba HED-a. U istoj kategoriji nagradu su 2010. godine dobile suurednice monografije *Živjeti na Krivom Putu* (Milana Černelić, Marijeta Rajković Iveta i Tihana Rubić)³ za 2. i 3. svezak. U travnju 2012. dobile su Povelju Grada Senja za osobite uspjehe i ostvarenja u etnološkim istraživanjima senjskog zaleđa.

Rezultati rada na ovom projektu bili su medijski prezentirani u znanstvenom programu HRT-a, u emisijama *Znanstvena petica* te *Trenutak spoznaje* te na Radio Senju u povodu dobivanja Povelje Grada Senja. Prikazi monografija objavljeni su u glasilima *Novi List* (Rijeka) i *Zov Srijema* (Zagreb, Subotica), *Hrvatska riječ* (Subotica) te u znanstveno-stručnim publikacijama (*Etnološka tribina*, *Studia ethnologica Croatica*, *Društvena istraživanja*).

Milana Černelić

³ Tihana Rubić bila je suradnica na drugom projektu *Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca*, no i kao studentica je surađivala na projektu, a zapošljavanjem u svojstvu znanstvene novakinje na projektu sudjelovala je u pripremi radova koji su nastali u okviru prethodnog projekta, ali su se njihovi rezultati prezentirali i nakon što je projekt službeno bio završen.

The Identity and Ethnogenesis of the Littoral Bunjevci Project

Introductory Notes¹

Research of the traditional cultural heritage of the Littoral Bunjevci started as early as 1998 and 1999, continued with a somewhat diminished scope the following year, and its results were presented in *Senjski zbornik*, vol. 27 (2000) and 28 (2001).²

The presentation of the research results showed that the cultural heritage of the Littoral Bunjevci is exceptionally rich and that it would be rather significant to conduct systematic ethnological research of the entire mountain area of Velika Kapela and Velebit, which is populated with the Bunjevci people. The results of that initial research were an incentive to design a proposal of the ethnological research project of that area under the title *Identity and Ethnogenesis of the Littoral Bunjevci* which, due to the then Ministry of Science and Technology of the Republic of Croatia, was approved in September 2002 with an estimated duration of three years (with a subsequent extension of one year). One of the objectives of the project, which I led, was to gather material on the traditional and contemporary culture of the Littoral Bunjevci because this branch of the Bunjevac Croats was entirely lacking in virtually any ethnological research. According to the plan, the research included selected topics from the material (traditional construction, traditional economy, gastronomy, ethnomedicine, communications and transport) and spiritual and social culture (customs and beliefs). The selection of topics was based on the specific features of the way of life led by this community that differentiate it significantly from other inhabitants of the Littoral. Aside from gathering material on traditional culture, the purpose of the research designed in this manner was to determine the characteristics of the Bunjevac ethnoregional identity, as well as to expand on the knowledge of their ethnogenesis based on the comparison of cultural features of this Bunjevac community with other branches of the Bunjevac people (in Bačka in Vojvodina and in Hungary), as well as in the wider area of their potential native proto-homeland which comprises the Adriatic-Dinara border area.

¹ A more detailed review of the project was published on occasion of the 80th anniversary of the continued instruction of the independent study programme of ethnology (*Studia ethnologica Croatica*, vol. 18:49–56). This review was accompanied by data on papers, which at the time of writing the previous review had not been published, and with awards awarded to that paper.

² One can view more on the topic in my article: Černelić, Milana. 2000. "Prvi rezultati istraživanja tradicijske kulture primorskih Bunjevaca" (First Results of the Research on Traditional Culture of the Littoral Bunjevci). *Senjski zbornik*, vol. 27:325–328.

Objective and Purpose of the Project

Determining the project objectives was based on previous insights of the cultural heritage of the ethnic group Bunjevci. The research of the new project stemmed forth from those starting points. Those insights were obtained by comparative research of the phenomena in wedding customs of all the Bunjevac branches (Danube, Littoral-Lika and Dalmatia). Previous research relied on general data, where it was not clearly stated whether the data also refer to a population of different origin that occupies or has previously occupied the same area as the Bunjevci. Therefore, the objective was to determine specific Bunjevac cultural elements, distinct in relation to other communities, after which comparison allowed new insights into their potential ethnogenesis. As part of the project, and based on those insights, facts were gathered at the area of the Littoral Bunjevci in order to verify and support said insights.

Thus, the objectives of the project were the following: to gather material on the traditional and contemporary culture of the Littoral Bunjevci, to ascertain the determinants of their ethnoregional identity, as well as to broaden the knowledge of their ethnogenesis by comparing cultural features of this Bunjevac community with other Bunjevac branches (in Bačka in Vojvodina and in Hungary, in Lika and Gorski Kotar and in the wider area of their native proto-homeland). The work on this project yielded clear results in the form of insight into the numerous aspects of the traditional cultural heritage of the Littoral Bunjevci, their ethnoregional identity and expanded the knowledge of the Bunjevac ethnogenesis.

Project Collaborators

Project collaborators were the then research assistants Marijana Belaj, Nevena Škrbić Alempijević and Marijeta Rajković. Other project collaborators were Darko Nekić, curator of the Senj City Museum, Ivana Šarić Žic, employee of the Directorate for the Protection of Cultural Heritage, along with collaborators, architects and photographers from the Conservation Department in Rijeka with the Ministry of Culture of the Republic of Croatia. Other employees of the Senj City Museum also contributed in the preparation and organisation of field work, establishing contacts with informants and such. Apart from full-time collaborators, research work on the project was also done by the then students of the graduate and postgraduate study programme of ethnology and cultural anthropology (a brief mention of those who were later employed at our Department: Tihana Rubić, Petra Kelemen and Sanja Lončar). Most of the project participants (collaborators and students) have published their papers which were often categorised as original scientific papers. Collaborators on the project have participated in several local and international scientific conferences.

Project Work Results

In the first year began the research of specific relevant ethnological topics: traditional construction, economy, textile handicrafts and clothing, carnival and wedding customs, lives of women on the slopes of the Senjsko bilo mountain, and the issues of identity of the Littoral Bunjevci. Examination of most of the same topics continued in subsequent years in the area of Krivi Put and Krasno, while introducing new research topics: traditional gastronomy, folk medicine, water supply, transport, communications, trading and fairs, economic migrations, annual customs, local religion, belief in supernatural beings, family, tradition on Bunjevci. The results of the research in the area of Senjsko bilo, Krivi Put and Krasno were published in 29 articles in the *Senjski zbornik* journal from 2004 to 2006 (vol. 30, 31 and 33), three articles in the journal *Studia ethnologica Croatica*, six articles in other journals and in my authored book *Bunjevačke studije* (2006). The project began with a field survey of the Podgorje area. Except for the mentioned results, during the project a scientific monograph, titled *Živjeti na Krivom Putu*, was being prepared in three parts and was published after this project had been finished (2008 and 2009). The monograph shows the results of research in this Bunjevac area where the most systematic ethnological research of the Littoral Bunjevci was conducted. Aside from the project collaborators and students (many of which graduated in the meanwhile), the preparation of the monograph was also assisted by experts and scientists from other scientific fields. Apart from ethnological contributions in the areas of material culture, including two contributions on migrations, the first part of the monograph with 20 published contributions also contains several historic contributions (Marko Šarić, Enver Ljubović, Blaženka Ljubović, Mile Bogović) and a thorough analysis of significant features of the Krivi Put vernacular (Ankica Čilaš Šimpraga). In this manner the Bunjevac phenomenon received interdisciplinary examination using the example of a microregion on the slopes of Velika Kapela in the Senj hinterland. The second part of the monograph with 16 contributions joined various ethnological topics from the areas of social and spiritual culture with an introductory review of the demographic development of the Krivi Put microregion (Dragica Husanović-Pejnović and Dane Pejnović). The third volume of the monograph was dedicated to the life of the youth, preparations for marriage and entering into marriage (seven contributions).

During this project began the research collaboration with the project *Triplex Confinium: Croatian Multiple Borderlands in Euro-Mediterranean Context, 1500–1800*, led by Prof. Dr. Sc. Drago Roksandić (the History Department of the Faculty of Humanities and Social Sciences at the University of Zagreb), on the interdisciplinary project *Bridges*, within which systematic field research was

done in 2005 and 2006 of the area of Gornji Ravni Kotari, thereby expanding the research area of Bunjevci to the area occupied by their Dalmatian branch. As part of this collaboration, collected papers were issued in 2010 with the title *Zapisi iz Gornjih Ravnih kotara: etnološki, povijesni i muzeološki prilozi o Islamu Latinskom, Islamu Grčkom, Kašiću i Podgradini (Records from Gornji Ravni Kotari: Ethnological, Historic and Museological Contributions on Islam Latinski, Islam Grčki, Kašić and Podgradina)* containing 12 published papers by three external associates, and others were by students who were being advised during field work by the subsequent editors of the collected papers Milana Černelić and Marijeta Rajković Iveta.

After having been officially completed, the project was well received by the wider ethnological community and in the local community to which the published results were dedicated. For her paper *Propitivanje pristupa istraživanju neredovnih oblika prebračnog i bračnog života na primjeru Krivog Puta (Examining the Research Approach to Irregular Forms of Premarital and Marital Life in the Example of Krivi Put)*, Sanja Lončar, as the senior-year student of the graduate study programme of ethnology and cultural anthropology, received the Vice-Chancellor's Award in the academic year 2006/2007 (the paper was later published in *Senjski zbornik* and in the third volume of the monograph *Živjeti na Krivom Putu* in 2009, where her other contributions were also published). Seven students who participated in the field research of the Ravni Kotari area were awarded the annual "Franjo Marković" Award of the Faculty of Humanities and Social Sciences in the academic year 2007/2008. Their papers were published in the mentioned collected papers. In 2008, the project leader was awarded the Annual Award of the Croatian Ethnological Society "Milovan Gavazzi" in the category scientific and teaching work for the authored book *Bunjevačke studije*, and the awarded book was presented as part of the Ethnology Club of the Croatian Ethnological Society. The award in that same category was awarded in 2010 to co-editors of the monograph *Živjeti na Krivom Putu* (Milana Černelić, Marijeta Rajković Iveta and Tihana Rubić)³, namely, for the 2nd and 3rd volume. In April 2012, they received the Charter of the City of Senj for distinguished success and accomplishments in ethnological research of the Senj hinterland.

³ Tihana Rubić was a collaborator on the other project *Identity and Ethno-Cultural Formation of the Bunjevci People*, but collaborated on this project as a student, and by the virtue of her employment on the project as a research assistant, she collaborated on the preparation of papers written as part of the previous project, but their results were presented after the project had been officially completed.

The work results of this project were presented in the media in the science programme of HRT in the shows *Znanstvena petica* and *Trenutak spoznaje*, and on Radio Senj to commemorate receiving the Charter of the City of Senj. Reviews of the monograph were published in the publications *Novi List* (Rijeka), *Zov Srijema* (Zagreb, Subotica) and *Hrvatska riječ* (Subotica) and in scientific-professional publications (*Etnološka tribina*, *Studia ethnologica Croatica*, *Društvena istraživanja*).

Milana Černelić

Projekt *Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca*

Projekt *Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca* čija sam bila voditeljica, nastavlja se na prethodni projekt *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca* proširivanjem istraživanja i na ličke Bunjevce (koji s primorskima čine jedan ogranak) i na ostala dva ogranka: dalmatinski i podunavski. Odobrilo ga je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta u trajanju od 2008. do 2013. godine. Projekt je bio umrežen u znanstveni program *Triplex Confinium: hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu, 1500.–1800.*, voditelja prof. dr. Drage Roksandića, koji je fokusiran na problematiku inter- i transdisciplinarnoga kompleksnog vrednovanja hrvatske baštine u euromediterranskom kontekstu te na problematiku revitalizacije hrvatske baštine u teorijskom i praktičnom smislu. Suradnici na projektu bili su znanstvena novakinja Marijeta Rajković Iveta i Tihana Rubić te povjesničari Tea Mayhew, Dinko Šokčević (Dénes Sokcsevits) (Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Pečuhu, Mađarska) i Stefano Petrungero (Sveučilište u Padovi, Italija). Godine 2010. projektu se pridružila suradnica Jadranka Grbić Jakopović. Osim stalnih suradnika, u istraživačkom radu na projektu sudjelovali su i tadašnji studenti dodiplomskog i poslijediplomskog studija etnologije i kulturne antropologije.

Svrha i ciljevi projekta

Svrha i cilj projekta bilo je utvrđivanje odrednica identiteta Bunjevaca te proširivanje spoznaja o etnokulturnim procesima njihova oblikovanja kao (sub)-etničke skupine. Izbor tema koje su se u okviru projekta istraživale temeljio se na specifičnim kulturnim značajkama njihovih pojedinih ogrankama po kojima se bitno razlikuju od ostalog stanovništva u okruženju. U središtu znanstvenih interesa bilo

je propitivanje akulturacijskih i asimilacijskih procesa koji su kod ove (sub)etničke skupine oblikovali prepoznatljive kulturološke obrasce, mentalitete i identitete, ali i njihova integracija u prostorima na kojima obitavaju već više stotina godina. Također se nastojalo utvrditi sadašnje stanje njihove svijesti o pripadnosti (sub) etničkoj skupini. Cilj ovakvog pristupa bio je postizanje cjelovitog prikaza njihove kulture i praćenje etnokulturnih procesa od najranijih vremena do današnjih dana. Interdisciplinarnim promatranjem svih bunjevačkih ogranaka, čemu je bitno pridonijela suradnja povjesničara na projektu, produbile su se spoznaje o konstrukciji njihova etničkog i kulturnog identiteta, kroz povijesni presjek, u različitim uvjetima u kojima se u svakoj sredini razvijala njihova svijest o identifikaciji unutar vlastite zajednice ali i u odnosu prema pripadnicima drugih zajednica. Prilikom istraživanja bunjevačkih identiteta primjenjivao se komparativni pristup, i to na dvjema razinama: usporedba bunjevačkih skupina međusobno i usporedba s drugim zajednicama u istim sredinama. U skladu s ovim ciljem projekta nastojalo se utvrditi do kojeg se stupnja može govoriti o Bunjevcima kao o homogenoj etnokulturnoj zajednici (zajedničko ime, jezik, pojedini elementi tradicijske kulture), a u kojoj mjeri kao o distinktivnim i regionalno specifično oblikovanim zajednicama s obzirom na njihovu disperzivnost u prošlosti i sadašnjosti.

Rezultati rada na projektu

Tijekom trajanja projekta od 2008. do 2013. godine pripremljena su, organizirana i obavljena temeljita istraživanja na području velebitskog Podgorja, Like (općina Lovinac), Ravnih kotara (Polača, Trilj), Bukovice (Medviđa, Kruševo) i na području Bačke u Srbiji i Mađarskoj (Subotica, Sombor i okolica, Vojvodina; Baja i okolica, južna Mađarska). Projekt je bio koncipiran tako da se kroz petogodišnje razdoblje svake kalendarske godine istraživanjem obuhvatio jedan bunjevački ogranak. U prve dvije godine nastavljena je suradnja s Gradskim muzejom Senj. Na ostalim novim geografskim područjima u istraživanjima je uspostavljena suradnja sa znanstvenim ustanovama i njihovim djelatnicima (Odjel za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Zadru, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Pečuhu, Odsjek za hrvatski jezik Visoke učiteljske škole “József Eötvös” u Baji). U istraživanja su bili uključeni studenti etnologije i kulturne antropologije diplomskog i poslijediplomskog studija, u okviru izborne terenske nastave. Poneki studenti (Matija Dronjić, Mihovil Gotal i Kristina Vugdelija) nastavili su suradnju na projektu do njegova završetka.

Terenskim istraživanjem prikupljena je opsežna etnografska građa te audio- i fotodokumentacija. Istraživane su teme: usmena predaja o etničkoj

skupini Bunjevci (o “grčkim” bunarima i o starim narodima, predaja o podrijetlu Bunjevaca od rijeke Bune, vjerovanja u nadnaravna bića), migracije, tradicijsko graditeljstvo i kultura stanovanja, identiteti (lokalni, regionalni, etnički/nacionalni, politički, višestruki, višeslojni, jezični, obiteljski), zatim djetinjstvo i odrastanje, životni običaji, godišnji običaji, Dužijanica (javna gradska manifestacija iznikla iz tradicijskih žetelačkih običaja), tradicijska prehrana, obiteljski život i rodbinski nazivi, narodna medicina i higijena, toponimija, nadimci te tradicijska ekonomija.

Usporedno s istraživanjem novih tema, završavalo se s objavljivanjem rezultata s prethodnoga znanstvenog projekta naslova *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*.¹ Objavljeno je devet autorskih knjiga suradnika na projektu: tri Tee Mayhew (poslije Perinčić), dvije Stefana Petrunžara, jedna knjiga Dinka Šokčevića na mađarskom jeziku i jedna Marijete Rajković Ivete. Nakon završetka projekta, objavljene su knjige Jadranke Grbić Jakopović *Multipliciranje zavičaja i domovina. Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije, identitet* (2014.) i Milane Černelić *Bunjevci: ishodišta, sudbine, identiteti* (2016.) u kojoj su objedinjeni višegodišnji rezultati istraživanja voditeljice projekta (obavljeni prije i za vrijeme trajanja obaju projekata). Objavljeno je 28 znanstvenih članaka suradnika na projektu i studenata u časopisima *Senjski zbornik*, *Studia ethnologica Croatica* i *Godišnjak Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* te 11 članaka u zbornicima radova. Suradnici na projektu i pojedini studenti uključeni u rad na projektu sudjelovali su na više znanstvenih skupova, okruglih stolova i znanstvenih kolokvija.

Kao voditeljica projekta, bila sam mentorica doktorske disertacije znanstvene novakinje Marijete Rajković Ivete pod naslovom *Primorski Bunjevci: migracije (1919. – 1939.), akulturacija, translokalizam, identitet* koju je obranila s izvrsnim uspjehom u svibnju 2010. godine. Ova se disertacija tematski u potpunosti uklapa u program projekta. Doktorandica je u travnju 2010. održala pozvano gostujuće predavanje na Filozofskom fakultetu u Ljubljani na kojem je predstavila svoju doktorsku disertaciju i suvremene migracije Bunjevaca. Na poziv Parka prirode Velebit, s Matijom Dronjićem izradila je tijekom 2011. godine opsežnu etnološku studiju o tradicijskoj i suvremenoj kulturi srednjeg Velebita koja se velikim dijelom temelji na istraživanjima provedenim u okviru projekta. Studija se koristi za revitalizaciju ovoga depopuliranog kraja te u turističkoj ponudi.

Sudjelovanjem voditeljice projekta i suradnika na projektu (Tihana Rubić i Dinko Šokčević) na međunarodnom znanstvenom skupu *Identitet bačkih Hrvata*, održanom u Zagrebu krajem 2008., započela su istraživanja bačkih Bunjevaca

¹ O ovom projektu postoji poseban prilog u ovom obljetničkom svesku časopisa.

prije nego što je to planom bilo predviđeno. U veljači 2011. sa suradnicama Jadrankom Grbić Jakopović i Marijetom Rajković Ivetom održala sam radionicu o metodama i praksama terenskoga etnološkog istraživanja u organizaciji Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata u Subotici te smo predstavile znanstveni projekt i najavile istraživanja u tekućoj godini. Tom prigodom predstavile su se i tri sveska monografije *Živjeti na Krivom Putu*. Tijekom 2011. obavljale su se pripreme terenskog istraživanja u Vojvodini. U kolovozu je Tihana Rubić predstavila projekt u Subotici i obavila rekognosciranje terena i preliminarne dogovore oko skorašnjih terenskih istraživanja u Bačkoj koja su uslijedila u studenome 2011. u Subotici, Somboru i okolnim naseljima, u kojima su, uz voditeljicu projekta i suradnice, sudjelovali i studenti etnologije i kulturne antropologije. U okviru stipendije Vlade Republike Mađarske voditeljica projekta i suradnica na projektu Jadranka Grbić Jakopović obavljale su sa skupinom studenata istraživanja među bunjevačkim stanovništvom u južnoj Mađarskoj u gradu Baji i okolnim hrvatskim naseljima od 19. do 25. travnja. Tijekom svibnja i početkom lipnja voditeljica projekta Milana Černelić nastavila je s istraživanjem na istom području.

Značajan rezultat projekta jest i domaći znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu*, održan od 19. do 22. studenoga 2012. godine, koji sam organizirala sa svojim suradnicima na projektu s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju te studentima etnologije Matijom Dronjićem i Mihovilom Gotalom, na kojem je sudjelovalo preko 40 sudionika; osim eminentnih znanstvenika, sudjelovali su i studenti etnologije i kulturne antropologije. Sudjelovala sam u rujnu 2014. godine u Subotici na znanstvenostručnom okruglom stolu *Identitetske sastavnice i prijepori bunjevačkih Hrvata*, u organizaciji Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, s plenarnim izlaganjem *Doprinos etnologije proučavanju bunjevačkog identiteta i etnogeneze*.

Rezultati rada na projektu nastavili su se objavljivati i nakon što je projekt službeno završen. Tako je i istoimeni zbornik radova sa spomenutog projektnog skupa objavljen 2014. godine, u suuredništvu članova Organizacijskog odbora skupa. Ovo je prvi zbornik u kojem se problematika hrvatske (sub)etničke skupine koja se tijekom povijesti podijelila u tri prepoznatljiva ogranka od čega dva čine dio hrvatske dijaspore u Mađarskoj i Srbiji, razmatra interdisciplinarno s povijesnog, jezičnog, identitetskog, etnološkog i kulturnoantropološkog motrišta u njezinim suvremenim i povijesnim kontekstima. Voditeljica projekta, suradnici na projektu i studenti koji su sudjelovali u projektnim istraživanjima objavili su 16 članaka u zborniku, uz brojne vanjske suradnike koji su objavili 23 članka. Ovim su zbornikom prvi put u jednoj knjizi obuhvaćeni svi bunjevački ogranci u Hrvatskoj, Mađarskoj i Srbiji. Lokalna zajednica Hrvata Bunjevaca u Vojvodini prepoznala je zbornik *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu* kao značajan doprinos

multidisciplinarnom istraživanju i novim spoznajama o etnokulturnom identitetu ove manjinske i dijasporske skupine u Srbiji, ali i na svim ostalim prostorima na kojima obitavaju u Hrvatskoj i Mađarskoj, dodijelivši mu dvije prestižne nagrade Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata: Nagradu “Emerik Pavić” za najbolju knjigu u 2014. godini i trijenalnu nagradu za najbolju knjigu u području znanosti i publicistike “Tomo Vereš” za razdoblje od 2013. do 2015., koja je zborniku dodijeljena 2016. godine.

Iste godine objavljena je kao rezultat rada na projektu i znanstvena monografija *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, čija sam glavna urednica. Monografija okuplja 15 radova profesora i njihovih bivših i sadašnjih studenata etnologije i kulturne antropologije (preddiplomskog, diplomskog i poslijediplomskog studija) i pojedinih suradnika iz lokalne zajednice. U svim radovima razmatra se i prošlo i suvremeno stanje tradicije, prikazuju se obnovljene tradicije kao značajni markeri njihova etnokulturnog identiteta. Zastupljeni su mnogovrsni pristupi istraživanju njihova života i kulture, kako u etnografskom prikazu građe tako i u etnološkoj interpretaciji. Autorima je bio cilj utvrditi kontinuitete te uputiti na promjene tradicijskih obrazaca uz adekvatnu primjenu klasičnih etnoloških metoda ali i suvremenih pristupa istraživanju višedimenzionalnosti identiteta. Knjiga daje pregled nastojanja ove dijasporske zajednice u Vojvodini i Mađarskoj da se čuvanjem i revitaliziranjem tradicijske baštine obilježi, konstruira i ojača identitet hrvatske subetničke skupine Bunjevci prema drugim etničkim skupinama u multietničkom i multikulturnom okruženju. Obje ove knjige predstavljene su u Baji (Mađarska), Subotici (Vojvodina) i u Zagrebu 2015. godine.

Upravo zahvaljujući angažmanu na ovom projektu, i mnogi studenti uključeni u rad na projektu dobili su značajne studentske nagrade. Troje studenata dobilo je Nagradu Filozofskog fakulteta “Franjo Marković” za terenska istraživanja na području Primorja i Podgorja (za ak. god. 2007./08.). Jedan od njih, Matija Dronjić, dobio je i Godišnju nagradu Hrvatskoga etnološkog društva (HED) “Milovan Gavazzi” za studentski rad (u 2008. godini) te Rektorovu nagradu 2009. godine, dok je drugi student iz te skupine, Bojan Mucko, dobio Rektorovu nagradu 2010. godine. Sedmero studenata etnologije i kulturne antropologije dobilo je Nagradu Filozofskog fakulteta “Franjo Marković” (za ak. god. 2009./10.) za objavljene radove u *Senjskom zborniku*, sv. 37 (2010.), koji su nastali na osnovi terenskih istraživanja u lovinačkom kraju. Ista je nagrada za izniman angažman u terenskom etnološkom istraživanju u Subotici, Somboru i okolnim naseljima dodijeljena za akademsku godinu 2012./13. i studenticama koje su sudjelovale u istraživanjima u Bačkoj i Mađarskoj te poslije objavile svoje samostalne ili koautorske radove u spomenutoj monografiji. Godišnju nagradu Filozofskog fakulteta dobila je 2015.

godine suradnica na projektu Jadranka Grbić Jakopović za knjigu *Multipliciranje zavičaja i domovina. Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije, identitet*.

Prikazi zbornika i monografije objavljeni su u glasilima *Zov Srijema* (Zagreb, Subotica), *Hrvatska riječ* (Subotica) te u znanstveno-stručnim publikacijama (*Etnološka tribina*, *Studia ethnologica Croatica*, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*). U povodu istraživanja u Bačkoj, kao voditeljica projekta i terenske nastave, dala sam više intervjua za lokalni radio i televiziju (prilozi su objavljeni u TV emisiji HRT-a *Glas domovine*).

Milana Černelić

The Identity and Ethno-Cultural Formation of the Bunjevci Project

The *Identity and Ethno-Cultural Formation of the Bunjevci* project, which I led, draws on the previous *Identity and Ethnogenesis of the Littoral Bunjevci* project by expanding the research to the Bunjevci of Lika (together with the Littoral they form one branch) and to the two other branches: the Dalmatian and the Danube branch. The project was approved by the Ministry of Science, Education and Sports for the duration from 2008 to 2013. The project was networked with the scientific programme *Triplex Confinium: Croatian Multiple Borderlands in Euro-Mediterranean Context, 1500–1800*, led by Prof. Dr. Sc. Drago Roksandić, which focused on the issues of inter- and trans-disciplinary complex valuation of Croatian heritage in the Euro-Mediterranean context and the issue of revitalisation of Croatian heritage in the theoretical and practical sphere. Collaborators on the project were the research assistants Marijeta Rajković Iveta and Tihana Rubić and historians Tea Mayhew, Dinko Hungary) and Stefano Petrungero (University of Padua, Italy). In 2010 collaborator Jadranka Grbić Jakopović joined the project. Aside from the permanent collaborators, then students of the graduate and postgraduate study programme of ethnology and cultural anthropology also Šokčević (Dénes Sokcsevits) (Department of Croatian at the Faculty of Humanities in Pécs, contributed to the project research work.

Project Purpose and Objectives

The purpose and objective of the project was to ascertain the determinants of the Bunjevac identity and to expand on the knowledge of the ethno-cultural processes of their formation as a (sub)ethnic group. The selection of topics researched in the project was based on specific cultural features of their individual

branches according to which they differ significantly from the surrounding population. The centre of scientific interest was the examination of acculturation and assimilation processes that shaped identifiable cultural patterns, mentalities and identities in this (sub)ethnic group, but also their integration with the area which they have occupied for hundreds of years. There was also an effort to determine their current state of mind on belonging to a (sub)ethnic group. The objective of such an approach was to achieve a complete presentation of their culture and to track the ethno-cultural processes from their beginnings to contemporary times. Interdisciplinary observation of all the Bunjevci branches, with significant contribution from the project historians, broadened the insights on the construction of their ethnic and cultural identity, using a historic view, under different conditions in which their awareness of the identification within their own community and in relation to members of the other communities developed in each of the surroundings. When researching the Bunjevac identities we applied a comparative approach on two levels: the comparison between groups of Bunjevci and comparison with other communities in the same area. In line with this project objective, we tried to determine to what degree can we discuss the Bunjevci as a homogenous ethno-cultural community (shared name, language, specific elements of traditional culture) and to what degree as distinct and regionally specifically formed communities considering their past and present dispersion.

Project Work Results

Through the duration of the project from 2008 to 2013 detailed research was prepared, organised and conducted in the area of Velebit Podgorje, Lika (Lovinac municipality), Ravni Kotari (Polača, Trilj), Bukovica (Medviđa, Kruševo), and in the area of Bačka in Serbia and Hungary (Subotica, Sombor and its surroundings, Vojvodina; Baja and its surroundings, southern Hungary). The concept of the project was to research one Bunjevac branch each calendar year over a five-year period. Cooperation with the Senj City Museum continued during the first two years. In the remaining new geographic areas, cooperation was established during research with scientific institutions and their employees (the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the University of Zadar, the Institute for the Culture of Vojvodina Croats, the Science Institute of the Hungarian Croats, Department of Croatian at the Faculty of Humanities in Pécs, Croatian Language Department at the Eötvös József College in Baja). As part of elective field instruction, students of ethnology and cultural anthropology of the graduate and postgraduate study programme were also included in the research. Some students

(Matija Dronjić, Mihovil Gotal and Kristina Vugdelija) continued collaborating on the project until its completion.

Field research resulted in extensive ethnographic material and audio and photographic documentation. The following topics were researched: oral tradition on the ethnic group Bunjevci (on “Greek” wells and old peoples, tradition of the origin of Bunjevci from the river Buna, belief in supernatural beings), migrations, traditional construction and the culture of living, identities (local, regional, ethnic/national, political, multiple, multilayered, linguistic, familial), followed by childhood and growing up, everyday customs, annual customs, Dužijanča (public city event originating from the traditional harvesting customs), traditional gastronomy, family life and kinship terminology, folk medicine and hygiene, toponymy, nicknames and traditional economy.

Along with the research of new topics, final work was being done on the publication of the results of the previous scientific project titled *Identity and Ethnogenesis of the Littoral Bunjevci*.¹ Nine authored books were published by project collaborators: three by Tea Mayhew (later Perinčić), two by Stefan Petrungar, one book by Dinko Šokčević in Hungarian and one by Marijeta Rajković Iveta. Following project completion, books by Jadranka Grbić Jakopović, *Multipliciranje zavičaja i domovina. Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije, identitet (Multiplication of Homelands. Croatian Diaspora: Chronology, Destinations, Identity)* (2014), and Milana Černelić, *Bunjevci: ishodišta, sudbine, identiteti (Bunjevci: Origins, Destinies, Identities)* (2016), were published, with the latter encompassing several years of research results by the project leader (published before and during both projects). There were 28 scientific articles published by project collaborators and students in the journals *Senjski zbornik*, *Studia ethnologica Croatica* and *Godišnjak Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, and 11 articles in various collected papers. Project collaborators and certain students involved in the project participated in several science conferences, panels and scientific colloquiums.

As the project leader, I was the adviser for the doctoral dissertation of the research assistant Marijeta Rajković Iveta titled *Primorski Bunjevci: migracije (1919. – 1939.), akulturacija, translokalizam, identitet (Littoral Bunjevci: Migrations (1919 – 1939), Acculturation, Translocalism, Identity)*, which she defended with excellent success in May 2010. The theme of the dissertation aligns perfectly with the project programme. The doctoral student was invited to hold a guest lecture in April 2010 at the Faculty of Arts in Ljubljana where she presented her doctoral

¹ There is a special contribution about this project in this anniversary volume of the journal.

thesis and contemporary migrations of the Bunjevci. As per the invitation of the Velebit Nature Park, together with Matija Dronjić she prepared in 2011 an extensive ethnological study on the traditional and contemporary culture of Middle Velebit which is largely based on research carried out in this project. The study is used to revitalise this depopulated area and is integrated in the tourism programme.

The participation of the project leader and the project collaborators (Tihana Rubić and Dinko Šokčević) in the international science conference *The Identity of Bačka Croats*, held in Zagreb in late 2008, initiated the research of Bunjevci from Bačka before it was originally planned. In February 2011, together with collaborators Jadranka Grbić Jakopović and Marijeta Rajković Iveta, I held a workshop in Subotica organised by the Institute for the Culture of Vojvodina Croats on the methods and practices of field ethnology research and we also introduced the scientific project and announced research in the current year. On that occasion, three volumes of the monograph *Živjeti na Krivom Putu* were presented. During 2011 preparations were made for the field research in Vojvodina. In August, Tihana Rubić presented the project in Subotica and performed a field survey and made preliminary arrangements for the pending field research in Bačka which took place in November 2011 in Subotica, Sombor and the surrounding towns and villages. Students of ethnology and cultural anthropology participated in the project alongside the project leader and collaborators. As part of the scholarship awarded by the Government of Hungary, the project leader and the project collaborator Jadranka Grbić Jakopović did research with a group of students among the Bunjevac population of Southern Hungary in the town of Baja and the surrounding Croatian towns and villages from 19 to 25 April. During May and early June the project leader Milana Černelić continued her research in the area.

A significant result of the project is also the locally held international science conference *The Bunjevci in the Context of Time and Space*, held between 19 and 22 November 2012, which I organised with my project collaborators from the Department of Ethnology and Cultural Anthropology and students of ethnology Matija Dronjić and Mihovil Gotal. The conference had over 40 participants, ranging from distinguished scientists to students of ethnology and cultural anthropology. In September 2014 in Subotica I participated in the scientific and professional panel *Identitetske sastavnice i prijepori bunjevačkih Hrvata (Components of Identity and Discussions of the Bunjevac Croats)*, organised by the Institute for the Culture of Vojvodina Croats, where I held the plenary presentation *Contributions of Ethnology to the Study of Bunjevac Identity and Ethnogenesis*.

The results of the project work were still being published even after the project was officially finished. The eponymous collected papers from the

mentioned project conference were thus published in 2014, co-edited by members of the conference's Organisational Committee. Those were the first collected papers where the issues of the Croatian (sub)ethnic group, which divided over time into three distinct branches with two of them forming a part of the Croatian diaspora in Hungary and Serbia, are considered in an interdisciplinary manner from the viewpoints of history, language, identity, ethnology and cultural anthropology in their contemporary and historical contexts. The project leader, project collaborators and students who participated in the project research have published 16 articles in the collected papers, with numerous external associates who published 23 articles. These collected papers mark the first time a single book included all the Bunjevac branches in Croatia, Hungary and Serbia. The local community of the Bunjevac Croats in Vojvodina acknowledged the collected papers *The Bunjevci in the Context of Time and Space* as a significant contribution to multidisciplinary research and new insights on the ethno-cultural identity of this minority and diaspora group in Serbia, as well as in all the other areas Bunjevci occupy in Croatia and Hungary, by awarding them two prestigious awards of the Institute for the Culture of Vojvodina Croats: the "Emerik Pavić" Award for best book in 2014 and the "Tomo Veres" triennial award for best book in science and journalism in the period between 2013 and 2015, which was awarded in 2016.

In the same year, as another result of project work, the scientific monograph *Traditional Heritage and Ethnocultural Identity of the Bunjevci Croats in the Danube Area* was published, of which I was the chief editor. The monograph encompasses 15 papers by professors and their former and current students of ethnology and cultural anthropology (undergraduate, graduate and postgraduate study programme) and certain associates from the local community. All the papers examine the past and contemporary state of tradition, and renewed traditions are presented as significant markers of their ethno-cultural identity. Multifaceted approaches to the research of their life and culture are included, both in the ethnography section of the material and in the ethnological interpretation. The authors aimed to determine continuities and point to changes of traditional patterns with the adequate application of classic ethnological methods, but also contemporary approaches to research of the multidimensionality of identity. The book provides an overview of the efforts of this diaspora community in Vojvodina and Hungary to preserve and revitalise traditional heritage and thereby mark, construct and strengthen the identity of the Croatian sub-ethnic group Bunjevci in relation to other ethnic groups within the multi-ethnic and multicultural surroundings. Both of these books were presented in Baja (Hungary), Subotica (Vojvodina) and in Zagreb in 2015.

Precisely due to their activity in this project, many students who were involved in the project received prominent student awards. Three of the students received the “Franjo Marković” Award of the Faculty of Humanities and Social Sciences for field research in the Littoral and Podgorje area (for the academic year 2007/2008). One of them, Matija Dronjić, received the Annual Award of the Croatian Ethnological Society “Milovan Gavazzi” for his student paper (in 2008) and the Vice-Chancellor’s Award in 2009, while another student from that group, Bojan Mucko, received the Vice-Chancellor’s Award in 2010. Seven students of ethnology and cultural anthropology received the “Franjo Marković” Award of the Faculty of Humanities and Social Sciences (in the academic year 2009/2010) for papers published in *Senjski zbornik*, vol. 37 (2010), written on the basis of field research in the Lovinac area. The same award for outstanding effort in ethnological field research in Subotica, Sombor and the surrounding towns and villages was awarded in the academic year 2012/2013 to students participating in the research in Bačka and Hungary, who later also published their independent or co-authored papers in the mentioned monograph. The Annual Award of the Faculty of Humanities and Social Sciences in 2015 was awarded to the project collaborator Jadranka Grbić Jakopović for the book *Multiplication of Homelands. Croatian Diaspora: Chronology, Destinations, Identity*.

Reviews of the collected papers and the monograph were published in publications *Zov Srijema* (Zagreb, Subotica), *Hrvatska riječ* (Subotica) and in scientific and professional publications (*Etnološka tribina*, *Studia ethnologica Croatica*, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata*). Due to the Bačka research, I was interviewed several times for local radio and television (stories were run in the HRT TV show *Glas domovine*) as the leader of the project and field instruction.

Milana Černelić

Projekt *Etnološka istraživanja Hrvata u Boki kotorskoj*

Na poziv Kulturno-zavičajnog udruženja “Napredak” iz Gornje Lastve započela sam 2009. godine s izradom prijedloga etnološkog istraživanja Hrvata u Crnoj Gori sa svojim suradnicama, tadašnjim asistenticama Marijetom Rajković Ivetom i Tihanom Rubić.

U pozivu na suradnju, inicijator i domaćin – Kulturno-zavičajno udruženje “Napredak” – naveo je svoje ciljeve i teme istraživanja. Teme su obuhvaćale različite elemente duhovne i društvene tradicijske kulture Hrvata u Crnoj Gori. To su bili svadbeni običaji, crkveno pjevanje, tradicijski plesovi i druga etnokoreološka građa, obitelj i lokalna zajednica, migracijski procesi te simboli etnokulturnog identiteta Hrvata u Crnoj Gori.

Imajući u vidu želju i interese domaćina, kao voditeljica projekta okupila sam tim znanstvenika i stručnjaka koji se bave navedenim temama. S Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, osim M. Rajković Ivet (koja je istraživala migracijske procese te etnokulturni identitet) i T. Rubić (koja je istraživala obitelj i lokalnu zajednicu), uključen je i jedan diplomirani etnolog (Mario Katić) te troje studenata (Matija Dronjić, Lea Vene i Bojan Mucko) koji su istraživali svadbene običaje. S Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu istraživačkoj ekipi pridružili su se etnokoreologinja dr. sc. Iva Niemčić te etnomuzikolog mr. sc. Joško Čaleta. U istraživanje je uključen i dr. sc. Goran Pavel Šantek, u to vrijeme zaposlen na Odjelu za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Zadru, koji je istraživao godišnje običaje ove hrvatske zajednice. S obzirom na broj istraživača, predviđen tematski opseg istraživanja proširen je novim temama.

Projekt je u Hrvatskoj dobio financijsku potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. Dobio je podršku Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Kotora, Generalnog konzulata Republike Hrvatske Kotor, resorne službe Općine Tivat te Biskupije kotorske. S predstavnicima spomenutih institucija i udruženja održani su susreti prilikom boravka na terenu te su razmotreni daljnji mogući vidovi suradnje. Uspostavljen je kontakt za suradnju s etnolozima na području Boke kotorske: mr. sc. Mileva Pejaković Vujošević (Pomorski muzej Crne Gore, Kotor) i Marija Radulović, prof. (Muzej Perast).

Rezultati istraživanja

Nakon organizacijskih priprema istraživača, uslijedilo je etnološko terensko istraživanje u Boki kotorskoj. Ono se odvijalo od 13. do 21. svibnja 2009.

godine. Istraživanje se provodilo na sljedećim lokalitetima: Gornja Lastva, Donja Lastva, Tivat, Perast, Mrčevac, Bogdašići, Muo, Kavač, Prčanj, Donji Stoliv, Gornji Stoliv, Dobrota i Lepetane. Domicilno stanovništvo spomenutih naselja na poluotoku Vrmcu pripada hrvatskoj etničkoj skupini. Iseljavanje iz ovih sela s viših nadmorskih visina započelo je s deagrarijacijom i industrijalizacijom Crne Gore u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata. Danas su neki od ovih lokaliteta depopulirani. Iznimka je Gornja Lastva u kojoj život održava spomenuto Udruženje “Napredak” koje su osnovali tamošnji stanovnici ne bi li spriječili odumiranje sela te održali međusobne veze i kontinuitet življenja u njemu.

Iako bez stalnih stanovnika, zahvaljujući dobroj prometnoj povezanosti s Tivtom te aktivnostima Udruženja, Gornja Lastva jest mjesto koje ima potencijal za revitalizaciju i povratak stanovništva. Stanovnici koji su podrijetlom iz Gornje Lastve postupno obnavljaju svoje obiteljske kuće i ondje borave vikendom. Velik broj turista godišnje posjeti pojedine kulturne manifestacije. Udruženje je aktivno i na području zaštite graditeljskog naslijeđa, kulturnog krajolika, kulture stanovanja, a s ciljem dugotrajne revitalizacije. Zahvaljujući tim aktivnostima, kao i službenim urbanističkim planovima općine Tivat, cjelokupno je graditeljsko tradicijsko naslijeđe tijekom posljednjih tridesetak godina evidentirano i opsežno dokumentirano čime su postavljeni dobri i stručni temelji za budući rad na zaštiti i revitalizaciji.

Etnološko terensko istraživanje provedeno je primarno tehnikom polustrukturiranog intervjua (razgovaralo se s četrdesetak stanovnika, a razgovori su bilježeni na digitalne diktafone), promatranjem suvremenih zbivanja, vrednovanja i stavova naših sugovornika (što je ujedno bilo i rekognosciranje terena za buduća istraživanja), kao i arhivskim radom u Matičnom uredu Općine Tivat te Župnom uredu Donje Lastve (konzultirane su knjige rođenih, krštenih, vjenčanih i umrlih, te crkvene knjige (*Stanja duša*)). Skenirano je preko dvjestotinjak obiteljskih fotografija i dokumenata.

Drugo terensko istraživanje obavljeno je od 27. do 30. studenoga 2009. godine kada je u Gornjoj Lastvi boravila skupina od 11 studenata koji su pod vodstvom profesora Gorana Pavela Šanteka i Branka Đakovića provodili terensko istraživanje kojim su obuhvaćeni običaji kroz godinu. Studenti i profesori razgovarali su s više od 30 ljudi.

U veljači 2012. godine provedena su dopunska i kontrolna istraživanja već započetih tema (svadbeni običaji, crkveno pjevanje, tradicijski plesovi i druga etnokoreološka građa). Osim navedenoga, Sanja Lončar i Petra Kelemen započele su rekognosciranje i istraživanje mnogih drugih tema iz života lokalne zajednice bokeljskih Hrvata. Razgovarale su s tridesetak kazivača i skenirale nekoliko desetaka fotografija iz obiteljskih albuma.

Rezultate svojih istraživanja Iva Niemčić i Joško Čaleta predstavili su izlaganjem naslova *Public Practice vs. Personal Narratives – the Example of Music and Dance Traditions of Boka Kotorska* na međunarodnom skupu *Second Symposium of the ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe* u Izmiru u Turskoj 2010. godine. Rad je objavljen u istoimenom zborniku radova 2011. godine (ur. Elsie Ivancich Dunin i Mehmet Öcal Özbilgin. Izmir: ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe, Ege University State Turkish Music Conservatory, str. 65–77).

Troje istraživača predstavilo je rezultate svojih istraživanja na Godišnjem znanstveno-stručnom skupu Hrvatskoga etnološkog društva *Identiteti između zbilje i naracije: višestrukost, mijene, prijepori*, u organizaciji Hrvatskoga etnološkog društva, Instituta za etnologiju i folkloristiku te Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, od 5. do 7. lipnja 2013. godine. U okviru panela *Hrvati u Boki kotorskoj*, Marijeta Rajković Iveta održala je izlaganje pod naslovom *Identiteti Hrvata u Boki kotorskoj*, Tihana Rubić izlaganje *Obiteljski život i odnosi kao čimbenici identifikacije* te Matija Dronjić *Identitet i svadbeni običaji bokeljskih Hrvata*.

Nakon toga, Marijeta Rajković Iveta na međunarodnom je skupu *Contextualizing Changes: Migrations, Shifting Borders and New Identities in Eastern Europe*, održanom u Sofiji u Bugarskoj od 8. do 10. listopada 2014., održala pozvano izlaganje s naslovom *Migrations, Shifting Borders and Identities in the Bay of Kotor (Boka Kotorska) Montenegro*. Izlaganje je poslije oblikovala i objavila u istoimenom zborniku radova sa skupa izdanom 2015. godine (ur. Petko Hristov, Anelia Kassabova, Evgenia Troeva i Dagnosław Demski. Sofia: Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Institute of Archeology and Ethnology – Polish Academy of Science, str. 501–514).

U pripremi za tisak jest koautorska knjiga pod naslovom *Hrvati u Boki kotorskoj: identiteti, migracije, svadbeni i godišnji običaji* (M. Rajković Iveta, M. Dronjić i G. P. Šantek). Ova će monografija pridonijeti novim spoznajama o etnokulturnim procesima među hrvatskom dijasporskom i manjinskom zajednicom u Crnoj Gori od kraja 19. stoljeća do današnjih dana, a samoj lokalnoj zajednici predstavljat će značajnu potvrdu vlastite samobitnosti i identiteta. U njoj se inovativnim pristupom razmatra problematika identiteta hrvatskog stanovništva Boke kotorske interdisciplinarno s etnološkog, kulturnoantropološkog, povijesnog i demografskog motrišta.

Područje koje smo obuhvatili ovim terenskim istraživanjima pokazalo je izrazit potencijal za istraživanje s obzirom na zainteresirane stručne suradnike

i organizatore istraživanja. Postoji velik interes za etnološku dokumentaciju i interpretaciju lokalnih/regionalnih elemenata tradicijske kulture kao označitelja kulturnog/lokalnog/regionalnog/etničkog identiteta Hrvata Bokeljana. Iako se istraživanja nakon 2012. godine nisu nastavila, vjerujem da će objavljivanje knjige u kojoj će se prezentirati dio rezultata postignutih ovim istraživanjem biti poticaj da se objavi i ostala prikupljena građa te da se započeta suradnja i istraživanja nastave.

Milana Černelić

The Ethnological Research of Croats in the Bay of Kotor Project

In 2009, at the invitation of the Croatian Cultural Association “Napredak” from Gornja Lastva, I started preparing a proposal for an ethnological research of Croats in Montenegro with my associates, then instructors Marijeta Rajković Iveta and Tihana Rubić.

In their invitation for collaboration, the initiator and host – the Croatian Cultural Association “Napredak” – stated their goals and research topics. The topics covered various elements of the spiritual and social traditional culture of Croats in Montenegro. Those included wedding customs, church singing, traditional dances and other ethnochoreological material, the topics concerning family and local community, migration processes and symbols of the ethnocultural identity of Croats in Montenegro.

Bearing in mind the wishes and interests of our hosts, as the lead researcher, I have gathered a team of scientists and experts dealing with the above topics. Apart from M. Rajković Iveta (who studied migration processes and ethnocultural identity) and T. Rubić (who studied family and the local community), among the participants from the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb were also a graduate ethnologist (Mario Katić) and three students (Matija Dronjić, Lea Vene and Bojan Mucko) who studied wedding customs. Ethnochoreologist Dr. Sc. Iva Niemčić and ethnomusicologist Mr. Sc. Joško Čaleta from the Institute of Ethnology and Folklore Research in Zagreb also joined the research team. Dr. Sc. Goran Pavel Šantek, who was at that time employed at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the University of Zadar, also participated in the research, studying annual customs of this Croatian community. Considering the number of researchers, the envisaged thematic scope of the research was extended with new topics.

The project in Croatia received financial support from the Ministry of Science, Education and Sports of the Republic of Croatia. It was also supported

by the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments from Kotor, Consulate General of the Republic of Croatia in Kotor, the competent department of the Tivat Municipality and the Diocese of Kotor. Meetings with the representatives of the aforementioned institutions and associations were organized during the field research in order to consider further possible forms of collaboration. Contact was made to establish cooperation with ethnologists from the Bay of Kotor Region: Mr. Sc. Mileva Pejaković Vujošević (the Maritime Museum of Montenegro, Kotor) and Marija Radulović, Prof. (Perast Museum).

Research results

The preparations of researchers with regard to the organization were followed by ethnological field research in the Bay of Kotor. The research took place from 13 to 21 May 2009 at following locations: Gornja Lastva, Donja Lastva, Tivat, Perast, Mrčevac, Bogdašići, Muo, Kavač, Prčanj, Donji Stoliv, Gornji Stoliv, Dobrota and Lepetane. The domicile population of said villages on the Vrmac Peninsula belongs to the Croatian ethnic group. Emigration from these high-altitude villages started with the deagrarisation and industrialisation of Montenegro after the Second World War. Some of these localities are depopulated today. An exception is Gornja Lastva, where life is maintained thanks to the aforementioned association “Napredak”, founded by the inhabitants of that village in order to prevent their village from dying out and maintain their mutual relationships and continuity of life in it.

Although without permanent inhabitants, thanks to good traffic connections with Tivat and the activities of the association, Gornja Lastva is a village which has the potential for revitalization and the return of population. Residents who are native to Gornja Lastva have gradually been renovating their family houses and staying there on weekends. A great number of tourists visit certain cultural events every year. The association is also active in the field of protection of architectural heritage, cultural landscape and housing culture, all with the aim of long-term revitalization. Thanks to these activities, as well as to the official urban plans of the Tivat Municipality, the entire traditional architectural heritage has been recorded and documented during the last thirty years, which has served as quality and professional basis for future work on the protection and revitalization.

The ethnological field research was conducted primarily using the technique of semi-structured interviews (around 40 inhabitants were interviewed, and the conversations were recorded with digital voice recorders), by observing contemporary events, valuations and attitudes of our interviewees (which was also a reconnaissance of the area for future research), as well as archival work at

the register office of the Tivat Municipality and the Parish Office of Donja Lastva (among the consulted literature were the registers of births, baptisms, marriages and deaths and church books (*Stanja duša – State of Souls Register*)). Over two hundred family photos and documents have been scanned.

The second field research took place from 27 to 30 November 2009, when a group of 11 students under the mentorship of professors Goran Pavel Šantek and Branko Daković visited Gornja Lastva to conduct a study of local customs throughout the year. The students and professors interviewed over 30 people.

In February 2012, additional and control research of the already started topics (wedding customs, church singing, traditional dances and other ethnochoreological material) was carried out. In addition to this, Sanja Lončar and Petra Kelemen initiated the reconnaissance and research of many other topics from the life of the local community of Croats from the Bay of Kotor. They interviewed around thirty narrators and scanned dozens of photos from family albums.

Iva Niemčić and Joško Čaleta presented the results of their research in a presentation titled *Public Practice vs. Personal Narratives – the Example of Music and Dance Traditions of Boka Kotorska* at the *Second Symposium of the ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe* in Izmir, Turkey in 2010. The paper was published in an eponymous book of collected papers in 2011 (ed. Elsie Ivancich Dunin and Mehmet Öcal Özbilgin. Izmir: ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe, Ege University State Turkish Music Conservatory, pp. 65–77).

The three researchers presented the results of their research at the Annual Scientific and Professional Conference of the Croatian Ethnological Society *Identities between Reality and Narration: Multiplicity, Changes, Controversies*, organized by the Croatian Ethnological Society, the Institute of Ethnology and Folklore Research and the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, from 5 to 7 June 2013. Within the scope of the panel *Croats in the Bay of Kotor*, Marijeta Rajković Iveta held a presentation titled *Identities of Croats in the Bay of Kotor*, Tihana Rubić the presentation titled *Family Life and Relations as Identification Factors* and Matija Dronjić the presentation titled *Identity and Wedding Customs of Croats in the Bay of Kotor*.

After that, at the international symposium *Contextualizing Changes: Migrations, Shifting Borders and New Identities in Eastern Europe*, held in Sofia, Bulgaria from 8 to 10 October 2014, Marijeta Rajković Iveta held a guest lecture titled *Migrations, Shifting Borders and Identities in the Bay of Kotor (Boka Kotorska) Montenegro*. The presentation was later adapted and published

in an eponymous book of collected papers from the congress, issued in 2015 (ed. Petko Hristov, Anelia Kassabova, Evgenia Troeva and Dagnosław Demski. Sofia: Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Institute of Archeology and Ethnology – Polish Academy of Science, pp. 501–514).

The book titled *Hrvati u Boki kotorskoj: identiteti, migracije, svadbeni i godišnji običaji* (*Croats in the Bay of Kotor: Identities, Migrations, Wedding and Annual Customs*) coauthored by M. Rajković Iveta, M. Dronjić and G. P. Šantek is currently being prepared for printing. This monograph will contribute to new discoveries regarding ethnocultural processes among the Croatian diasporic and minority community in Montenegro from the end of the 19th century to the present day, and for the local community itself, it will represent a significant confirmation of their own self-identity and identity. It uses an innovative approach to examine the problematics of the identity of the Croatian population in the Bay of Kotor in an interdisciplinary manner from the point of view of ethnology, cultural anthropology, history and demography.

The area covered by this field research has shown a strong potential for research with regard to interested professional associates and research organizers. There is great interest in ethnological documentation and interpretation of local/regional elements of traditional culture as the signifier of cultural/local/regional/ethnic identity of Croats in the Bay of Kotor. Although research has not continued since 2012, I believe that the publication of a book that will present a part of the results achieved by this research will be an incentive to publish other collected material and continue the initiated collaboration and research.

Milana Černelić

Projekt *Hrvatska etnografska baština u kontekstu kulturnih politika*

Projekt *Hrvatska etnografska baština u kontekstu kulturnih politika* (130-1300855-3477) trajao je s produženim djelovanjem od 2008. do 2013. godine. Članovi projekta tada su bili voditeljica dr. sc. Tihana Petrović Leš, izv. prof., Nevena Škrbić Alempijević, doc., znanstvene novakinje Sanja Lončar i Petra Kelemen, dr. sc. Žarko Španiček, Konzervatorski odjel u Požegi, dr. sc. Branka Vojnović Traživuk, Etnografski muzej Split, te studenti Matija Dronjić i Ivica Filipović. Projekt je sufinanciran sredstvima Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH, Ministarstva turizma RH, Ministarstva kulture RH, Poduzetničkog centra i Turističke zajednice Vinodola, Općine Bol te Grada Lepoglave.

Članovi projekta promatrali su etnografsku baštinu kao proizvod izlučivanja iz ukupnosti kulturnog inventara, koji time prestaje biti dijelom svakodnevnog življenja, nego se očuduje i nanovo konstruira kao simbol lokalnog, regionalnog i/ili nacionalnog identiteta. Praćene su promjene motiva koji proizlaze iz tradicijske kulture, a nastavljaju svoju drugu egzistenciju u kojoj im se, zbog raznolikih društvenih mijena, pripisuju sasvim nova simbolička značenja. Najvažniji pokazatelj toga stanja jest uspostava baštine kao vrijednosnog sredstva za konstrukciju hrvatskoga kulturnog identiteta.

U središte istraživanja stavljene su novije pojave vezane uz uporabu i predstavljanje baštine na odabranim područjima Slavonije i Baranje, Dalmacije, Hrvatskog primorja i Hrvatskog zagorja. Obavljena istraživanja mogu se razvrstati u četiri cjeline: 1. suveniri – arheološka i etnološka baština u turizmu; 2. folklor u turizmu i festivalizacija kulture kao suvremeni izričaj tradicijske baštine; 3. tradicijsko graditeljstvo i nematerijalna baština u turizmu; 4. baština u turizmu u drugoj polovini 20. stoljeća. U okviru projekta nastale su četiri znanstvene knjige, sedam uredničkih knjiga, 24 poglavlja u knjigama, te preko stotinjak radova objavljenih u znanstvenim časopisima i zbornicima, kao i dva diplomatska rada.

Rezultati projekta primjenjuju se u visokoškolskoj nastavi na diplomskoj i poslijediplomskoj doktorskoj razini. Istraživanja svih sudionika projekta rezultirala su znanstvenim radovima objavljenim u relevantnim etnološkim publikacijama te brojnim izlaganjima na domaćim i inozemnim znanstvenim skupovima. Istraživanja trebaju poslužiti kao podloga za bolje razumijevanje kulturnih resursa u stvaranju kvalitetnijih kulturnih politika pojedinih sredina. Stoga su bila organizirana predavanja i radionice namijenjene nositeljima baštine i kreatorima kulturnih i turističkih politika.

Tihana Petrović Leš

The Croatian Ethnographic Heritage in the Context of Cultural Policy Project

The *Croatian Ethnographic Heritage in the Context of Cultural Policy* project (130-1300855-3477) operated with extensions from 2008 to 2013. The members of the project at the time were project leader Dr. Tihana Petrović Leš, Dr. Nevena Škrbić Alempijević, research fellows Sanja Lončar and Petra Kelemen, Dr. Žarko Španiček from the Požega Conservation Department, Dr. Branka Vonjović Traživuk from the Split Ethnographic Museum, and students Matija Dronjić and Ivica Filipović. The project was co-financed through funds from Croatia's Ministry of Science, Education, and Sport, Ministry of Tourism, Ministry of Culture, the Entrepreneur Centre and Tourist Board of the town of Vinodol, the municipality of Bol, and the town of Lepoglava.

The project's members observed ethnographic heritage as the result of discharge from the overall cultural inventory, which thus ceases to be a part of everyday life, instead becoming defamiliarised and reconstructing itself as a symbol of local, regional, and/or national identity. Motifs were observed that arise from traditional culture, continuing a second existence in which a variety of cultural changes has caused them to gain entirely new symbolic significance. The most important indicator of this state is the establishment of heritage as a value system through which the Croatian cultural identity is constructed.

The focus of research was on recent phenomena related to the use and representation of heritage in selected areas in Slavonia and Baranya, Dalmatia, the Croatian Littoral, and Hrvatsko Zagorje. The research can be divided into four segments: (a) souvenirs – archaeological and ethnological heritage in tourism; (b) folklore in tourism and the festivalisation of culture as a modern expression of traditional heritage; (c) traditional building and intangible heritage in tourism; (d) heritage in tourism from 1950-2000. Within the framework of the project, four scientific books, seven editorial books, 24 book chapters, and over 100 papers published in scientific journals and anthologies, as well as two graduate theses.

The results of the project are being applied in higher education on the graduate and post-graduate, doctorate level. Research by all project members resulted in scientific papers published in relevant ethnological publications, as well as in numerous presentations at Croatian and international scientific conferences. The research is intended to serve as the foundation for a better understanding of cultural resources in order to create better cultural policy in particular areas. To this end, lectures and workshops were also organised, intended for the bearers of heritage and policymakers in culture and tourism.

Tihana Petrović Leš

Projekt Centar za posjetitelje “Kuća Velebita”, Nacionalni park Sjeverni Velebit, Krasno

Marijeta Rajković Iveta (etnologinja i povjesničarka) s kolegama s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu izv. prof. Željkom Holjevcem (povjesničar) i izv. prof. Borisom Olujićem (povjesničar i arheolog), voditeljem projekta od siječnja 2016. do kolovoza 2017. godine, izrađivala je elaborat uređenja postava Centra za posjetitelje Javne ustanove Nacionalni park Sjeverni Velebit, u grupi X – kulturna baština.

Projekt je financiran iz Europskog fonda za regionalni razvoj u okviru Operativnog programa *Regionalna konkurentnost 2007.–2013.* s preko 95% bespovratnih sredstava, dok su ostatak ulaganja osigurali Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost, Nacionalni park Sjeverni Velebit te Ministarstvo zaštite okoliša i prirode RH (<http://www.lika-online.com/np-sjeverni-velebit-znacajna-ulanjanja-u-infrastrukturu/>, pristup 26. 6. 2017.).

Ovim je projektom Nacionalni park Sjeverni Velebit u mjestu Krasnom gdje se nalazi Uprava Parka, otvorio moderni centar za posjetitelje kako bi se sve većem broju posjetitelja ovog područja prezentirale prirodne i kulturne vrijednosti Parka i okolice te dodatno obogatila turistička ponuda šireg područja.

Izrada elaborata postava Centra, odnosno Kuće Velebita, bila je podijeljena u deset grupa/cjelina. Kroz kuću posjetitelj dobiva saznanja o izrazito krševitom terenu u kojem je pojava dubokih jama jedna od najvrednijih karakteristika koje su sjeverni Velebit uvrstile u najznačajnije speleološke lokalitete svijeta. Osim speleologije i biospeleologije, u kući se prikazuju geologija i pedologija, različiti ekosustavi – flora i vegetacija: šume, travnjaci, gljive, ptice, kukci, velike zvijeri, klima i meteorologija te kulturna baština, odnosno utjecaj čovjeka na oblikovanje krajobraza i biološku raznolikost.

U elaboratu, a nakon toga i samom postavu kulturne baštine u Centru, cilj jest razumijevanje složenosti kontinuiteta (i diskontinuiteta) čovjekove prisutnosti na Velebitu, odnosno njegovu primorskom podnožju – Podgorju, vršnim dijelovima planine te u kontinentalnoj unutrašnjosti – ličkom zaleđu, od najstarijih vremena do danas. Naglasak je stavljen na prožimanje prirodnoga i antropogenoga te interdisciplinarnost. U suradnji s geologijom i pedologijom prikazali smo ljudsko iskorištavanje vrtača i dolina kao obradivih poljoprivrednih površina, košnje i ispaše kao razloge seljenja na Velebit (*ljetne stanove*), obradu kamena, odnosno spregu geomorfologije i čovjeka. S grupom speleologija surađivali smo na prikazima čovjekova korištenja *snižnica* i arheospeleološkim objektima. *Snižnice* su duboke jame u kojima se čitave godine zadržavao led. U nedostatku

pitke vode ljudi su se spuštali u *snižnice*, vadili led i topili ga za piće te su prodavali led u gradovima. Surađivalo se s grupom meteorologija koja prikazuje prehladne zime i prevelik snijeg kao razloge za privremena naselja na višim nadmorskim visinama, klimatske promjene i njihov učinak na život na različitim nadmorskim visinama, ali i susrete s vilama. Domaće životinje, lokve i *šterne* (cisterne za vodu) omogućuju rast pojedinih vrsta gljiva. Čovjek je svakako utjecao na floru i vegetaciju, primjerice nestajanje šume (korištenje šume – *kirijanjem* i *šlajsom*), uzgajanjem prehrambenih kultura, branjem samoniklog bilja za hranu i piće, ljekovitog bilja, ljudi su kosili travnjake itd. U okviru grupe kukci prikazano je pčelarstvo na Velebitu. Kulturna baština povezana je i s grupom velike zvijeri (vukovima i medvjedima) kroz prikaz običaja ophoda/prošnje s vukom (*vučara*), izrade zamki za lov, npr. *gvožđa* (koje su izrađivali kovači), obradu i prodaju koža i krzna itd. Jedno od teorijskih i praktičnih polazišta postava jest da su prirodna i kulturna baština neraskidivo povezane, isprepletene, te da su čovjek i okoliš samo dijelovi iznimno složenih međuodnosa i procesa interakcije u dugom trajanju.

Sam rad na projektu podrazumijevao je pet faza: izrada bibliografije, definiranje koncepta postava, izrada stručnog elaborata postava, suradnja na izradi troškovnika i izvedbenog projekta te pružanje tehničke pomoći. Sve faze rada uključivale su koordinacije sa svim radnim skupinama, dogovore s arhitektima, dizajnerima, stručnjacima za multimedijalne sadržaje, interpretacije, naručitelje elaborata itd.

Prilikom izrade stručnog elaborata postava korištena su saznanja sa znanstvenih sustavnih istraživanja kulturne baštine na prostoru sjevernog Velebita koja su provođena od 2006. godine do danas. Znanstveni okvir istraživanja, u metodološkom, teorijskom i praktičnom smislu, bili su znanstvenoistraživački projekti Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH *Ekohistorijski aspekti naseljavanja hrvatskog krša u prapovijesti i antici* (2006.–2011., voditelj B. Olujić) te projekti *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca* (2004.–2007.) i *Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca* (2008.–2013., voditeljica Milana Černelić, suradnica M. Rajković Iveta) u sklopu kojih je M. Rajković Iveta izradila doktorsku disertaciju *Primorski Bunjevci: migracije (1919.–1939.), translokalizam, akulturacija, identitet* (2010., Filozofski fakultet Zagreb), te naknadna istraživanja. U samom postavu korišteni su svi dostupni izvori: kvalitativni intervjui sa stanovništvom koje živi ili je živjelo odnosno podrijetlom je iz istraživanog područja te obiteljski arhivi kazivača (fotografije, pisma, osobni dokumenti). Velik dio građe prikupljen je u Hrvatskom državnom arhivu (karte, katastarske mape i spisi, fototeke (filmovi Škole Narodnog zdravlja “Andrija Štampar”...)), Državnom arhivu u Beču (Republika Austrija) (karte), Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (karte, grafike, razglednice), matičnim knjigama

krštenih i vjenčanih te stališima duša (*Stati animarum*) lokalnih župa, Arhivu Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (arhiv rukopisa i audiozapisa), dokumentaciji Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu (fototeka dr. Radivoja Simonovića i Zbirka rukopisa, tekstova i notnih zapisa), Muzeju Vojvodine u Novom Sadu (Republika Srbija) (fototeka dr. Radivoja Simonovića), arhivu i etnografskoj zbirci Gradskog muzeja Senj te iz demografskih podataka Republike Hrvatske. Naknadno su snimljena dva kraća filma pod nazivima *Čovjek i Velebit* te *Mistični Velebit*.

U interpretaciji su korišteni pristupi koji od posjetitelja zahtijevaju interakciju i istraživanje, a sadržaji su obogaćeni multimedijским efektima (videozapisima, slikama, zvukovima, mirisima...). Unutar Centra su informacijski centar Parka, suvenirnica, prostor za manje prezentacije te prostor za kreativnu radionicu, namijenjen u prvom redu edukaciji školske djece kroz praktičan rad, posebice programe vezane uz školu u prirodi. Pri izradi sadržaja osobito se vodilo računa o osobama s posebnim potrebama (primjerice gluhanima, slijepima, osobama u invalidskim kolicima...) kako bi im se omogućilo spoznavanje određenih pojava i doživljaja koje ne mogu ostvariti na prostoru Parka jer im je u mnoge njegove dijelove, zbog karakteristika terena, pristup vrlo ograničen (više vidjeti: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr/upravljanje/projekti/>, pristup 28. 6. 2017.).

Rad na ovom projektu okupio je velik broj znanstvenih i stručnih institucija, udruga i pojedinaca koji su provodili višegodišnja istraživanja u Parku, a koji su ih na ovaj način mogli popularizirati i primijeniti u suvremenom gospodarskom, posebice turističkom kontekstu. Na tom je tragu krajem svibnja 2017. godine organiziran i znanstveno-stručni skup *Od istraživanja k dobrom upravljanju Nacionalnim parkom Sjeverni Velebit* s ciljem povezivanja i jačanja komunikacije između znanstvenika i stručnjaka, istraživača s različitih područja, ali i implementacije rezultata znanstvenog i stručnog rada u upravljanju prostorom Parka (<http://skup2017.np-sjeverni-velebit.hr/>, pristup 28. 6. 2017.). B. Olujić i M. Rajković Iveta na skupu su održali izlaganje *Istraživanje kulturne baštine Sjevernog Velebita 2006.–2016. Rezultati i smjernice novih istraživanja* u kojem su, osim predstavljanja dosadašnjih rezultata, problematizirali prioritete i smjernice budućih istraživanja, prezentacije te upravljanja bogatom i ugroženom kulturnom baštinom (sjevernog) Velebita, mogućnostima prezentacije, važnostima edukacije, njezinim korištenjem kroz ruralni i kulturni turizam te održivi razvoj.

Osim navedenoga, istraživači u cjelini kulturna baština sudjelovali su na četvrtoj *Hrvatsko-američkoj školi arheologije, antropologije i povijesti* koja je organizirana u suradnji Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišta u Wyomingu, Instituta za antropologiju u Zagrebu, Ministarstva kulture RH te

Speleološkog kluba *Ursus spelaeus* od 25. lipnja do 16. srpnja 2017. godine na prostoru Nacionalnog parka Sjeverni Velebit. Studenti i nastavnici bili su smješteni u nedavno obnovljenim pastirskim stanovima na Alanu. Cilj ovogodišnje ljetne škole u okviru koje su studenti slušali predavanja i provodili terenska istraživanja, bio je razumijevanje različitih aspekata čovjekove prisutnosti na prostoru Velebita.

Marijeta Rajković Iveta

The Visitor Centre ‘*Kuća Velebita*’ (Velebit House), Northern Velebit National Park, Krasno Project

Together with colleagues from the Department of History of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, associate professor Željko Holjevac (historian) and associate professor Boris Olujić (historian and archaeologist), lead researcher from January 2016 to August 2017, Marijeta Rajković Iveta (ethnologist and historian) prepared a study on setting up the layout of the Visitor Centre of the Public Institution Northern Velebit National Park, in the X group – cultural heritage.

The project was financed from the European Regional Development Fund under the *Regional Competitiveness 2007-2013* Operational Programme, with over 95% of grants, while the rest of the investment was provided by the Environmental Protection and Energy Efficiency Fund, Northern Velebit National Park and the Ministry of Environmental and Nature Protection of the Republic of Croatia (<http://www.lika-online.com/np-sjeverni-velebit-znacajna-ulaganja-u-infrastrukturu/>, accessed 26 June 2017).

With this project, the Northern Velebit National Park in Krasno where Park Administration is located, opened a modern Visitor Centre for the growing number of visitors to this area to be presented with the natural and cultural values of the Park and the surrounding area, and to additionally enrich the tourist offer of the wider area.

Drawing up the study on the layout of the Centre, or *Kuća Velebita* (Velebit House), was divided into ten groups/units. Through the house, a visitor learns about the extremely rugged terrain, where one of the most valuable characteristics is the emergence of deep pits, which ranked Northern Velebit among the most significant speleological sites of the world. Apart from speleology and biospeleology, this house also exhibits geology and pedology, various ecosystems – flora and vegetation: forests, grasslands, mushrooms, birds, insects, large

carnivores, climate and meteorology as well as cultural heritage, or human impact on the shaping of landscape and biological diversity.

In the study, and later in the layout of cultural heritage in the Centre as well, the aim was to understand the complexity of continuity (and discontinuity) of human presence on Velebit, i.e. its coastal foot – Podgorje, peak parts of the mountain and in the continental Interior – Lika hinterland, from the earliest times up until the present day. Emphasis is placed on the permeation between the natural and the anthropogenic and interdisciplinarity. In collaboration with geology and pedology, we presented human exploitation of the sinkholes and valleys as arable agricultural areas, mowing and grazing as the reasons of moving to Velebit (summer houses), stone processing, i.e. the link between geomorphology and man. We collaborated with a group of speleologists on displaying human use of *snižnice* (ice holes) and archeospeleological objects. *Snižnice* are deep pits which would hold ice during the entire year. In the absence of potable water, people descended into *snižnice*, took out the ice and melted it for drinking as well as sold it in the cities. We cooperated with a meteorology group which indicated freezing winters and abundant snow as reasons for temporary settlements on higher altitudes, climate changes and their effect on life at various altitudes, but encounters with fairies as well. Domestic animals, puddles and wells (water tanks) allow the growth of certain types of mushrooms. Human certainly affected the flora and the vegetation, such as by exploiting forests (use of forests – through *kirijanje* and *šlajs* (pulling logs with horses)), by growing food crops, by picking wild plants for food and drink, picking medicinal plants, mowing grasslands etc. Beekeeping on Velebit is displayed as a part of the insect group. Cultural heritage is also associated with the group large carnivores (wolves and bears) through the presentation of the custom of proposing to a woman with a wolf (*vučari*), making hunting traps, for example, iron traps – *gvožđe* (made by blacksmiths), processing and sale of leather and fur, etc. One of the theoretical and practical foundations of the exhibition is that the natural and cultural heritage are inextricably connected, entwined, and that the man and the environment are only parts of extremely complex and long-lasting relations and processes of interaction.

Work on the project itself consisted of five stages: preparation of bibliography, the definition of the concept of the exhibition, preparation of the exhibition expert study, cooperation on the preparation of bill of quantities and the detailed design of the project as well as the provision of technical assistance. All the stages of work included coordination with all working groups, arrangements with architects, designers, experts for multimedia content, interpretation, clients of the study etc.

During the preparation of the professional study, findings from systematic scientific studies of cultural heritage in the area of Northern Velebit that had been conducted from 2006 to date were used. The scientific framework of the research, in methodological, theoretical and practical terms, were the scientific and research projects of the Ministry of Science, Education and Sports of the Republic of Croatia *Eco-historical Aspects of Settling of the Croatian Karst in Prehistory and Antiquity* (2006-2011, lead researcher B. Olujić) and projects *Identity and Ethnogenesis of Littoral Bunjevci* (2004-2007) and *Identity and Ethnocultural Formation of Bunjevci* (2008-2013, lead researcher Milana Černelić, associate M. Rajković Iveta) as a part of which M. Rajković Iveta prepared her doctoral dissertation *Littoral Bunjevci: Migration (1919-1939), Translocalizam, Acculturation, Identity* (2010, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb), and subsequent research. All available sources were used in the exhibition: quality interviews with the population that lives or has lived, i.e. originating from the researched area and family archives of the informants (photographs, letters, personal documents). A great part of the material was collected from the Croatian State Archives (maps, cadastral maps and documents, collections of photographs (movies of the “Andrija Štampar” School of Public Health etc.)), the State Archives in Vienna (Republic of Austria) (maps), National and University Library in Zagreb (maps, graphics, postcards), registers of births and marriages and state of souls register (*Stati animarum*) of local parishes, the archives of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb (archive of manuscripts and audio recordings), documentation of the Institute of Ethnology and Folklore Research in Zagreb (collection of photographs of Dr. Radivoj Simonović and a Collection of Manuscripts, Texts and Sheet Music), Museum of Vojvodina in Novi Sad (Republic of Serbia) (collection of photographs by Dr. Radivoje Simonović), the archives and the ethnographical collection of the Senj City Museum and the demographic data of the Republic of Croatia. Two shorter films under the names *Man and Velebit* and *Mystical Velebit* were subsequently recorded.

Interpretation employed approaches which demand interaction and research from the visitor and the offer is enriched by multimedia effects (video recordings, pictures, sounds, smells etc.). The following can be found inside the Centre: Park’s information centre, gift shop, area for smaller presentations and an area for the creative workshop, intended primarily for the education of school children through practical work, particularly programs related to school in nature. During the creation of the exhibition offer, special attention has been paid to people with special needs (for example: the deaf, blind, wheelchair users etc.) in order to enable them to perceive certain phenomena and experiences they cannot experience in

the area of the Park since access to many of its parts is highly limited due to the characteristics of the terrain (for more information, see: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr/upravljanje/projekti/>, accessed 28 June 2017).

Work on this project brought together a great number of scientific and professional institutions, associations and individuals who have spent many years of research in the Park, that could, in this way, popularize and apply it in the modern economic, and particularly tourist context. Consistent with that, by the end of 2017, a scientific and research conference *From Research to Good Management of Northern Velebit National Park* was organized with the aim of connecting and strengthening communication between scientists and experts, researchers from various fields, but also with the aim to implement the results of scientific and professional work in the management of the territory of the Park (<http://skup2017.np-sjeverni-velebit.hr/>, accessed 28 June 2017). At the meeting, B. Olujić and M. Rajković Iveta held a presentation *Research of Cultural Heritage of Northern Velebit 2006 – 2016. The Results and Guidelines of New Research* in which, apart from presenting the results obtained so far, they discussed the priorities and guidelines for future research, presentations and management of rich and endangered cultural heritage of (Northern) Velebit, presentation options, importance of education, its use through rural and cultural tourism and sustainable development.

Additionally, cultural heritage researchers from the cultural heritage unit attended the fourth *Croatian-American School of Archaeology, Anthropology and History*, which was organized in cooperation of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, University of Wyoming, Institute of Anthropology in Zagreb, the Ministry of Culture of the Republic of Croatia and Speleological Club *Ursus speculates* from 25 June to 16 July 2017 in the area of the Northern Velebit National Park. Students and teachers were accommodated in recently renovated shepherds' dwellings on Alan. The aim of this year's summer school in which students attended lectures and conducted field research was the understanding of different aspects of human presence in the territory of Velebit.

Marijeta Rajković Iveta

Projekt *Kula Jankovića: spomenik kulture – pokretač održivog razvoja Ravnih kotara*

Od 2011. do 2014. godine Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju bio je partner u radu međunarodnog projekta pod naslovom *Janković Castle: historic site, generating sustainable development of the Ravni Kotari region / Kula Jankovića: spomenik kulture – pokretač održivog razvoja Ravnih kotara*. Projektu su se kao suradnice priključile prof. dr. sc. Milana Černelić, prof. dr. sc. Jadranka Grbić Jakopović, dr. sc. Marijeta Rajković Iveta (tada u statusu više asistentice / znanstvene novakinje, a od 2012. godine docentice) te dr. sc. Tihana Rubić (tadašnja znanstvena novakinja / viša asistentica).

Riječ je o projektu koji je na osnovi aplikacije Sveučilišta u Zagrebu odobrila Europska komisija iz sredstava programa *Preparatory actions for preserving and restoring cultural heritage in conflict areas in the Western Balkans for the year 2010*. Projekt je odobren nakon višegodišnjih uspješno realiziranih inicijativa u vezi s obnovom i revitalizacijom Kule Stojana Jankovića u Islamu Grčkom, u suradnji s njezinim vlasnicima, potomcima književnika Vladana Desnice, a trajao je od 2005. do 2011. godine. Ove su inicijative redovito poticane s Filozofskog fakulteta u Zagrebu (Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti), u suradnji s Centrom za mirovne studije Zagreb, Kulturno-edukacijsko-istraživačkim programom u Ravnim kotarima “Mostovi” te u vezi s programom društveno-humanističkih i kulturoloških istraživanja posvećenih književniku Vladanu Desnici, baštini Kule, pod nazivom *Desničini susreti*.

Članice Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju sudjelovale su u međunarodnom istraživačkom projektu *Triplex Confinium: hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu* od 2005. do 2013. godine. Projekt je bio registriran u tadašnjem Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske pod vodstvom prof. dr. sc. Drage Roksandića s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Godine 2005. i 2006. na području gornjih Ravnih kotara organizirana su zajednička istraživanja studenata etnologije i kulturne antropologije te povijesti, pod vodstvom dr. sc. Milane Černelić i dr. sc. Marijete Rajković Ivete koje su bile i urednice zbornika radova *Zapisi iz gornjih Ravnih kotara. Etnološki, povijesni i muzeološki prilozi o Islamu Latinskom, Islamu Grčkom, Kašiću i Podgradini* (2010.). Za radove nastale u okviru tih istraživanja petero studenata diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije dobilo je nagradu Filozofskog fakulteta “Franjo Marković” za akademsku godinu 2006./07. U okviru toga projekta

dr. sc. Marijeta Rajković Iveta suorganizirala je u Kuli Stojana Jankovića u Ravnim kotarima međunarodne ljetne kampove i škole za studente iz Belgije, Francuske i Australije. U okviru njih održala je radionice i predavanja iz tema o tradicijskoj kulturi Ravnih kotara (<http://www.ffzg.unizg.hr/mostovi/volcampsENG.html>). Pored toga, godine 2008. sudjelovala je na prikupljanju arhivske i fotodokumentacije za dokumentarno-animirani film *Stojan Janković: Hero of the Border*, autora prof. dr. sc. Isaoa Koshimure sa Sveučilišta Zokei iz Tokija (Japan).

Od 2010. do 2011. godine dr. sc. Tihana Rubić sudjelovala je u potprojektu *Kultura svakodnevica u Kuli Stojana Jankovića u Ravnim kotarima: između sjećanja i očekivanja*, obavivši više polustrukturiranih intervju s dvije generacije članova obitelji Desnica (potomcima pisca Vladana Desnice, nasljednicima i vlasnicima Kule). Cilj je bio identificirati i interpretirati podatke koje pružaju narativni izvori, a koji mogu doprinijeti kvalitetnijoj i sveobuhvatnijoj budućoj analizi i interpretaciji drugih izvora (fotodokumentacija, filmska dokumentacija, predmeti svakodnevne uporabe). U razgovoru s članovima obitelji Desnica istraživački fokus bio je na svakodnevnom korištenju stambenih, kulturnih, gospodarskih (zgrade, infrastruktura) i ekoloških (ljekovita vegetacija, izvor pitke vode, nasadi, arboretum) sadržaja Kule, kao i na komunikaciji članova obitelji s lokalnim stanovništvom (negdašnjim susjedima, slugama, najamnim radnicima).

Formalni početak projekta 2011. godine označio je zahtjevnije povezivanje sveučilišnih te drugih hrvatskih i inozemnih partnera iz više zemalja, na raznim zajedničkim aktivnostima koje su imale dva međuovisna težišta: revitalizacija Kule i održivi razvoj Ravnih kotara. Programski voditelj projekta bio je prof. dr. sc. Drago Roksandić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a poslovni voditelji dr. sc. Hrvoje Mataković, i u završnoj fazi dr. sc. Miroslav Rajter, sa Sveučilišta u Zagrebu. Odobravanje značajnih financijskih sredstava projektu *Međunarodni sveučilišni centar u Islamu Grčkom i mediteranska akademska zajednica: razvoj i perspektive* iz sredstava Fonda za razvoj Sveučilišta u Zagrebu 2012./13. godine učinilo je europski sveučilišni projekt još fokusiranijim na probleme osnivanja Međunarodnoga sveučilišnog centra u Kuli kao specifičnog “pokretača razvoja” i Kule i Ravnih kotara ali i Sveučilišta u Zagrebu.¹

¹ Voditelj projekta bio je prof. dr. sc. Drago Roksandić, a voditelji radionica prof. dr. sc. Tomislav Šola i dr. sc. Darko Babić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), prof. dr. sc. Branka Aničić (Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), pred. mr. sc. Alan Braun (Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) i prof. dr. sc. Boško Pribičević (Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu).

O obavljenim poslovima u ovom projektu zainteresirani čitatelj može se obavijestiti na projektnoj internetskoj stranici: <http://kula-jankovica.unizg.hr/hr/kula-jankovica/>. Ovom prilikom osvrnut ćemo se detaljnije na one aktivnosti u okviru projekta na kojima su sudjelovale članice Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju.

Marijeta Rajković Iveta sudjelovala je u izradi publikacije *Desničini susreti i kula Stojana Jankovića: iskustva i razvojne mogućnosti* (2014.).

Također, na okruglom stolu *Desničini susreti i kula Stojana Jankovića: iskustva i razvojne mogućnosti* (Sveučilište u Zagrebu, 29. siječnja 2014.) Marijeta Rajković Iveta održala je pozvano izlaganje pod naslovom *Provedena i potencijalna etnološka i kulturnoantropološka istraživanja u Ravnim kotarima i mogućnosti njihove primjene* u kojem je predstavila dosadašnja etnološka i kulturnoantropološka istraživanja Ravnih kotara, čiji su rezultati objavljeni u zborniku radova *Zapisi iz gornjih Ravnih kotara. Etnološki, povijesni i muzeološki prilozi o Islamu Latinskom, Islamu Grčkom, Kašiću i Podgradini* (2010.) koji su uredile Milana Černelić i Marijeta Rajković Iveta.

Tihana Rubić bila je moderatorica i programska suvoditeljica okruglog stola *Etnos i kultura kroz okvir interkulturalnosti* održanog u Kninu u Veleučilištu “Marko Marulić”, u lipnju 2014. godine, na kojem se raspravljalo o suočavanju s prošlošću (Slaven Rašković), o postdaytonskom etničkom inženjeringu iz perspektive vlasničkih odnosa i društvenih promjena (dr. sc. Carolin Leutloff-Grandits), o odnosu kulture svakodnevice i etnosa (dr. sc. Olga Supek) te o službenim i osobnim narativima o ratu u Hrvatskoj (dr. sc. Tamara Banjeglav).

U završnoj fazi rada na projektu, u svibnju i početkom lipnja 2014. godine, na području Ravnih kotara održane su tri aktivnosti/radionice koje je koordinirala Marijeta Rajković Iveta, a koje su se odvijale u suradnji s kolegama s Odjela za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Zadru (dr. sc. Danijela Birt-Katić i dr. sc. Mario Katić), Zavičajnog muzeja u Benkovcu (Marin Ćurković) te Pučkoga otvorenog učilišta u Obrovcu (Marina Jurjević). Radionice su tematizirale pitanja tradicijske kulture, njezine revitalizacije i korištenja u suvremenosti, turističkih i kulturnih resursa i potencijala ovog područja, izazova suprotstavljenih predodžbi o kulturnoj baštini i sl. Riječ je o radionicama: A 3. 4. Workshop “Traditional culture of Ravni Kotari region” (Radionica “Tradicijska kultura Ravnih kotara”), A 1. 2. Workshop with themes of intercultural and transcultural “decoding” and identifying revitalization potentials (Radionica o interkulturalnom i transkulturalnom “dekodiranju” i identificiranju revitalizacijskih potencijala) i A 1. 3. International expert colloquium “Conflicting perceptions of shared heritages and problems of revitalization” (Međunarodni znanstveni kolokvij “Suprotstavljene predodžbe o

zajedničkoj baštini i problem revitalizacije”). Sve radionice održane su na području Ravnih kotara, u Islamu Grčkom (u Kuli Stojana Jankovića), Zadru, Obrovcu i Benkovcu, s ciljem povezivanja lokalnog stanovništva i lokalnih stručnjaka iz raznih područja i djelatnosti (turizma, gospodarstva, medija, znanosti i obrazovanja) s empirijskim etnografskim istraživanjima, etnološkim i kulturnoantropološkim te povijesnim podacima i tumačenjima znanstvenika i stručnjaka iz Hrvatske te drugih zemalja (Crna Gora i Srbija). Radionice su sadržavale dvadesetak prezentacija o relevantnoj materijalnoj i nematerijalnoj kulturnoj baštini: arhitekturi i kulturi stanovanja, tradicijskom i suvremenom gospodarstvu, mogućnostima korištenja tradicijske kulture u ruralnom turizmu i revitalizaciji regije te razvoju potencijala ekomuzeja. Sve ove raznolike teme i prezentacije bile su ujednačene u svojem cilju – promociji održivog razvoja Ravnih kotara, zasnovanog na interkulturalnosti i tradicijskim vrijednostima, u suvremenom kontekstu.

Pozivajući stručnjake predavače iz raznih znanstvenih i stručnih provenijencija (arhitekti, etnolozi i kulturni antropolozi, povjesničari, muzeolozi, muzejski djelatnici, konzervatori) ostvaren je uvid u raznovrsne disciplinarne i strukovne projekte istoga zajedničkog nazivnika – kulturna baština i održivi razvoj, a konstruktivne rasprave koje su uslijedile nakon izlaganja i na okruglim stolovima mišljene su kao doprinos daljnjim promišljanjima i djelovanju “na terenu”, kao i produblivanju pisanih radova objavljenih u zborniku radova *Kula Jankovića: spomenik kulture – pokretač održivog razvoja Ravnih kotara* (2014.) koji su uredili Drago Roksandić, Marijeta Rajković Iveta i Tihana Rubić.²

Na radionici o interkulturalnom i transkulturalnom “dekodiranju” i identifikaciji revitalizacijskih potencijala raspravljalo se o pozitivnim iskustvima stečenim u radu na održivoj revitalizaciji baštine u Zadarskoj županiji, napose u Ravnim kotarima i Bukovici, te u drugim dijelovima Hrvatske i u svijetu. Diskusija je bila usmjerena i prema teorijskim kontroverzijama u vezi održive revitalizacije, kao i na praktične izazove revitalizacije u raspravljanom slučaju. Pozornost je bila posvećena problemima revitalizacije u krajevima s recentnim ratnim tragedijama i traumama, suočenima s izazovima rekonzilijacije.

Projekt revitalizacije Kule Stojana Jankovića i osnivanje Međunarodnoga sveučilišnog centra u Islamu Grčkom nastavljaju se u koordinaciji prof. dr. sc.

² Ovaj je prikaz preuređena verzija opisa projekta predstavljenog u uvodnom tekstu (str. 7–8) zbornika radova pod naslovom *Kula Jankovića: spomenik kulture – pokretač održivog razvoja Ravnih kotara* (Zagreb: Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu – Plejada d. o. o.). Drago Roksandić, Marijeta Rajković Iveta i Tihana Rubić urednici su zbornika te autori uvodnog teksta.

Drage Roksandića i doc. dr. sc. Darka Babića. Dosadašnje suradnice navedenog projekta, s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, kao članice Vijeća Centra za komparativnohistorijske i interkulturene studije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, uključene su u pripreme za sljedeću europsku aplikaciju.

Drago Roksandić
Marijeta Rajković Iveta
Tihana Rubić

The Janković Castle: Historic Site, Generating Sustainable Development of the Ravni Kotari Region Project

From 2011 to 2014, the Department of Ethnology and Cultural Anthropology was one of the partners in an international project titled *Janković Castle: Historic Site, Generating Sustainable Development of the Ravni Kotari Region / Kula Jankovića: spomenik kulture – pokretač održivog razvoja Ravnih kotara*. Prof. Dr. Sc. Milana Černelić, Prof. Dr. Sc. Jadranka Grbić Jakopović, Dr. Sc. Marijeta Rajković Iveta (who were then senior instructors / research fellows, and since 2012 assistant professors) and Dr. Sc. Tihana Rubić (then the research fellow / senior instructor) joined the project as associates.

The project was approved by the European Commission after having received an application filed by the University of Zagreb and was funded from the resources of the programme *Preparatory actions for preserving and restoring cultural heritage in conflict areas in the Western Balkans for the year 2010*. The project was supported after many years of successfully implemented initiatives concerning the restoration and revitalization of the Castle of Stojan Janković in Islam Grčki, in collaboration with its owners, the descendants of writer Vladan Desnica, and it took place from 2005 to 2011. These initiatives were almost as a rule introduced by the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb (Centre for Comparative Historical and Intercultural Studies, Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Department of Information and Communication Sciences), in collaboration with the Center for Peace Studies in Zagreb, the “Mostovi” Cultural, Educational and Research Programme in Ravni Kotari and in connection with the programme of socio-humanistic and cultural research dedicated to writer Vladan Desnica, the heir to the Castle, titled *Desnica's Encounters*.

The members of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology participated in the international research project *Triplex Confinium: Croatian*

Multiple Borderlands in the Euro-Mediterranean Context from 2005 to 2013. The project was registered at the then Ministry of Science, Education and Sports of the Republic of Croatia under the management of Prof. Dr. Sc. Drago Roksandić from the Department of History of the University of Zagreb's Faculty of Humanities and Social Sciences.

In 2005 and 2006, in the region of Upper Ravni Kotari, joint research was conducted by the students of ethnology and cultural anthropology and students of history, under the mentorship of Dr. Sc. Milana Černelić and Dr. Sc. Marijeta Rajković Iveta, who were also the editors of the collected papers *Zapisi iz gornjih Ravnih kotara. Etnološki, povijesni i muzeološki prilozi o Islamu Latinskom, Islamu Grčkom, Kašiću i Podgradini* (2010) (*Records from the Upper Ravni Kotari. Ethnological, Historical and Museological Reports on Islam Latinski, Islam Grčki, Kašić and Podgradina*). For the papers written within the scope of this research, five students of the graduate study programme of ethnology and cultural anthropology received the "Franjo Marković" award from the Faculty of Humanities and Social Sciences for the academic year 2006/2007. Within this project, Dr. Sc. Marijeta Rajković Iveta co-organized international summer camps and schools held in the Castle of Stojan Janković in Ravni Kotari for students from Belgium, France and Australia, where she held workshops and lectures dealing with the topics of the traditional culture of Ravni Kotari (<http://www.ffzg.unizg.hr/mostovi/volcampsENG.html>). In addition, in 2008, she participated in the collection of archival and photographic documentation for the animated documentary film *Stojan Janković: Hero of the Border*, by the author Prof. Dr. Sc. Isao Koshimura from the Zokei University in Tokyo (Japan).

From 2010 to 2011, Dr. Sc. Tihana Rubić participated in the subproject *The Culture of Everyday Life in the Castle of Stojan Janković in Ravni Kotari: Between Memories and Expectations*, during which she conducted several semi-structured interviews with two generations of members of the Desnica family (descendants of writer Vladan Desnica, heirs to the Castle and its owners). The aim was to identify and interpret the data provided by narrative sources, which can contribute to a better and more comprehensive future analysis and interpretation of other sources (photographic documentation, film documentation, objects of everyday use). In the conversation with the members of the Desnica family, the focus was placed on the everyday use of housing, cultural, economic (buildings, infrastructure) and ecological (medicinal plants, source of drinking water, plantations, arboretum) contents of the Castle, as well as on the communication between the family members and the local community (former neighbours, servants, wageworkers).

The formal start of the project in 2011 was marked by a somewhat demanding task of connecting partners from the university and other Croatian and foreign partners from several countries on various joint activities that had two interlinked goals: the revitalization of the Castle and sustainable development of Ravni Kotari. The head of the project programme was Prof. Dr. Sc. Drago Roksandić from the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb, while the business manager was Dr. Sc. Hrvoje Mataković, and in the final stage Dr. Sc. Miroslav Rajter, from the University of Zagreb. By allocating significant financial resources for the project *International University Center in Islam Grčki and the Mediterranean Academic Community: Development and Perspectives* from the resources of the Development Fund of the University of Zagreb for 2012/2013, the European university project was enabled to focus even more on the problems of establishing an International University Center in the Castle as the specific “driver of development” of both the Castle and the Ravni Kotari Region, but also of the University of Zagreb.¹

All the work performed within this project is available to all interested parties on the project website: <http://kula-jankovica.unizg.hr/hr/kula-jankovica/>. However, we will use this opportunity to look more closely into those activities within the project in which the members of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology were involved.

Marijeta Rajković Iveta participated in the making of the publication *Desničini susreti i kula Stojana Jankovića: iskustva i razvojne mogućnosti* (2014) (*Desnica's Encounters and the Castle of Stojan Janković: Experiences and Development Possibilities*).

She also participated in the roundtable *Desnica's Encounters and the Castle of Stojan Janković: Experiences and Development Possibilities* (University of Zagreb, 29 January 2014). Marijeta Rajković Iveta held a guest lecture titled *Conducted and Potential Ethnological and Cultural Anthropological Research in Ravni Kotari and the Possibilities of Its Application*, in which she introduced the ethnological and cultural anthropological research of Ravni Kotari conducted so far, the results of which were published in collected papers *Zapisi iz gornjih*

¹ The lead researcher was Prof. Dr. Sc. Drago Roksandić, while the workshop directors were Prof. Dr. Sc. Tomislav Šola and Dr. Sc. Darko Babić (Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb), Prof. Dr. Sc. Branka Aničić (Faculty of Agriculture of the University of Zagreb), lecturer Mr. Sc. Alan Braun (Faculty of Architecture of the University of Zagreb) and Prof. Dr. Sc. Boško Pribičević (Faculty of Geodesy of the University of Zagreb).

Ravnih kotara. Etnološki, povijesni i muzeološki prilozi o Islamu Latinskom, Islamu Grčkom, Kašiću i Podgradini (2010) (*Records from the Upper Ravni Kotari. Ethnological, Historical and Museological Reports on Islam Latinski, Islam Grčki, Kašić and Podgradina*) edited by Milana Černelić and Marijeta Rajković Iveta.

Tihana Rubić was the moderator and program co-editor of the roundtable *Ethnicity and Culture through a Framework of Interculturality* held in Knin at the “Marko Marulić” Polytechnic in June 2014, which discussed the confrontation with the past (Slaven Rašković), the post-Dayton ethnic engineering from the perspective of ownership and social changes (Dr. Sc. Carolin Leutloff-Grandits), the relationship between the culture of everyday life and ethnicity (Dr. Sc. Olga Supek) and the official and personal narratives on war in Croatia (Dr. Sc. Tamara Banjeglav).

In the final stage of the project in May and at the beginning of June 2014, three activities/workshops were held in the Ravni Kotari Region, coordinated by Marijeta Rajković Iveta, and in cooperation with the colleagues from the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the University of Zadar (Dr. Sc. Danijela Birt-Katić and Dr. Sc. Mario Katić), the Local History Museum in Benkovac (Marin Ćurković) and the Public Open University in Obrovac (Marina Jurjević). The workshops focused on the issues of traditional culture, its revitalization and use in the contemporary context, tourist and cultural resources and the potential of this area, the challenges of conflicting perceptions of cultural heritage, etc. The titles of the workshops were as follows: A 3. 4. Workshop “Traditional culture of the Ravni Kotari Region” (Radionica “Tradicijska kultura Ravnih kotara”), A 1. 2. Workshop with themes of intercultural and transcultural “decoding” and identifying revitalization potentials (Radionica o interkulturnom i transkulturnom “dekodiranju” i identificiranju revitalizacijskih potencijala) and A 1. 3. International expert colloquium “Conflicting perceptions of shared heritages and problems of revitalization” (Međunarodni znanstveni kolokvij “Suprotstavljene predodžbe o zajedničkoj baštini i problem revitalizacije”). All workshops were held in the region of Ravni Kotari, in Islam Grčki (in the Castle of Stojan Janković), Zadar, Obrovac and Benkovac, with the aim of connecting the local population and local experts from different fields and sectors (tourism, economy, media, science and education) with empirical ethnographic research, ethnological and cultural anthropological and historical data and interpretations of scientists and experts from Croatia and abroad (Montenegro and Serbia). The workshops included around twenty presentations on relevant tangible and intangible cultural heritage: architecture and housing culture, traditional and contemporary economy, possibilities of using traditional culture in rural tourism and the revitalization of the region as well as in the development of the potential of an ecomuseum. All these various topics and presentations were unified in their goal

– promotion of sustainable development of Ravni Kotari, based on interculturality and traditional values, in a contemporary context.

By inviting expert lecturers with various scientific and professional backgrounds (architects, ethnologists and cultural anthropologists, historians, museologists, museum workers, conservators), an insight has been provided into various disciplinary and professional projects of the same common denominator – cultural heritage and sustainable development, while the constructive discussions which followed the presentations and at roundtables were conceived as a contribution to further reflection and “fieldwork”, as well as to the deepening of the written papers published in collected papers titled *Janković Castle: Historic Site, Generating Sustainable Development of the Ravni Kotari Region* (2014) edited by Drago Roksandić, Marijeta Rajković Iveta and Tihana Rubić.²

At a workshop on intercultural and transcultural “decoding” and identification of revitalization potential, a discussion was held on the positive experiences gained during work on the sustainable revitalization of heritage in the Zadar County, especially in Ravni Kotari and Bukovica, but also in other parts of Croatia and the world. The discussion was also focused on theoretical controversies regarding sustainable revitalization as well as the practical challenges of revitalization in the discussed case. Attention was devoted to the problems of revitalization in the regions with recent war tragedies and traumas, faced with the challenges of reconciliation.

The project of revitalization of the Castle of Stojan Janković and the establishment of the International University Center in Islam Grčki have been continued under the coordination of Prof. Dr. Sc. Drago Roksandić and Doc. Dr. Sc. Darko Babić. The associates from the Department of Ethnology and Cultural Anthropology who have worked on the project, as members of the Council of the Center for Comparative Historical and Intercultural Studies of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, are involved in the preparations for the next European application.

Drago Roksandić
Marijeta Rajković Iveta
Tihana Rubić

² This review is a redesigned version of the project description presented in the introductory text (pp. 7–8) of the collected papers titled *Janković Castle: Historic Site, Generating Sustainable Development of the Ravni Kotari Region* (Zagreb: Centre for Comparative Historical and Intercultural Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb – Plejada d.o.o.). Drago Roksandić, Marijeta Rajković Iveta and Tihana Rubić are the editors of the collected papers and authors of the introductory text.

Projekt *Priče i strukture mitskog prostora*

Bilateralni hrvatsko-slovenski projekt financiran od ministarstava znanosti Hrvatske i Slovenije započeo je 1. siječnja 2016. i bit će okončan 31. prosinca 2017. godine.

Suvoditelji projekta jesu izv. prof. dr. sc. Goran Pavel Šantek (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) i red. prof. dr. sc. Andrej Pleterski (Inštitut za arheologiju, ZRC Slovenske akademije znanosti in umetnosti).

Suradnici na projektu jesu dr. sc. Tibor Komar (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), Ivica Kipre (Etnografski muzej – Dubrovački muzeji), dr. sc. Katja Hrobat Virloget Inštitut za dediščino Sredozemlja (ZRS Koper, Univerza na Primorskem) i dr. sc. Benjamin Štular (Inštitut za arheologiju, ZRC Slovenske akademije znanosti in umetnosti).

Projektna istraživanja tijekom 2016. i 2017. godine obavljena su u Župi dubrovačkoj i Konavlima u Hrvatskoj te u Ljubljani i Kopru u Sloveniji.

Područje istraživanja predloženog projekta jest kulturni genom. Na isti način na koji biološki genom određuje našu biološku pojavnost, i kulturni genom određuje našu kulturnu pojavnost. On je tako skup spoznaja o funkcioniranju svijeta i iz njih izvedenih pravila koja uređuju život pojedinca i zajednice. Te spoznaje i pravila mijenjaju se sukladno promjenama u okolišu, gospodarstvu i društvenim odnosima. Spoznaje i pravila isto se tako mogu uočiti kao konstitutivni element kulturnog prostora. Kada ljudi spoznaje o funkcioniranju svijeta verbaliziraju u pripovijestima, nastaje mitska priča. Ona je na taj način verbalni izraz kulturnoga genoma. Mitska priča postoji u brojnim inačicama, zavisnima od okoliša u kojem su živjeli ljudi koji su priču upotrebljavali kao magično sredstvo za osiguravanje života i blagostanja. Naime, mitska priča korištena je i kao misaoni model s kojim su se uređivali konkretni prostori, čime se priča materijalizirala. Materijalizacija misaonih modela jesu ideogrami upisani u prostor i upravo je zbog njih materijalni izraz kulturnoga genoma mitski krajobraz. On je onaj oblik kulturnoga krajobraza koji su ljudi oblikovali u skladu sa svojim mitskim predodžbama, i pomoću kojeg su smatrali da mogu ovladati silama prirode i tako si osigurati preživljavanje. Posljedično to znači da kada u prostoru prepoznamo mitske ideograme, dobivamo i mogućnost “čitanja” konkretne inačice mitske priče te s njom pravila po kojima su živjeli ljudi koji su te ideograme ostvarili i potom u skladu s njima živjeli. U struci smo dostigli stupanj u kojem navedene ideograme lako prepoznamo i čitamo, no bitno je istražiti što veći broj različitih primjera mitskog prostora i njihove moguće

poveznice te provjeriti postojeće interpretativne modele. Istraživačko polazište jest da je osnovna identitetna jedinica pri Slavenima od samog početka slavenske etnogeneze teritorijem određena župa. Iako se pisani izvori o toj pojavi pojavljuju već od 8. stoljeća i kasnije je dobro dokumentiraju, većinom je riječ o prilično transformiranim oblicima koji su kristijanizirani i zato prilično udaljeni od svojih prvotnih idejnih ishodišta. Hipoteza projekta jest da se strukture mitskog prostora poklapaju s teritorijem župe i da na taj način lako prepoznamo i one župe koje pisana vrela ne spominju. Tako se može dobiti uvid u dosad slabo poznatu strukturu (staro)slavenske političke organizacije. U okviru projekta želimo istražiti topografsku mitsku strukturu Župe dubrovačke i Konavala. Riječ je o geografski jasno definiranoj mikroregiji s iznimno bogatom folklorističkom i topografskom građom, s dobrim stupnjem proučenosti. Njezin položaj i povijest definiraju je kao stjecište predslavenskog i slavenskog stanovništva, Slavena i Romana, stare vjere (poganstva) i kršćanstva. Sve to dopunjuje njezino ime i pravni status župe koji nam u isto vrijeme može biti izvorom za istraživanje fenomena slavenske župe kao temeljne teritorijalne, političke, ekonomske, pravne, religiozne i isto tako identitetne jedinice Slavena. Kako se u Sloveniji istodobno odvija usporedivo istraživanje (prostor Bleda, Mislinjske doline, Ptuja), hrvatski i slovenski istraživači mogli bi na primjeren način istražiti i hrvatske i slovenske primjere, otkriti njihove strukturne sukladnosti i razlike te potvrditi ili opovrgnuti prethodno u tekstu navedene hipoteze. U slučaju potvrde dobili bismo potpuno novo i izvrsno interpretativno oruđe za istraživanje stare slavenske povijesti općenito, a u slučaju negativnog odgovora razvit će se bolja ishodišta za novi krug istraživanja. Suradnici na projektu dosad su sudjelovali u različitim istraživanjima mitskog prostora u Hrvatskoj i Sloveniji (primjerice na Pagu, Velebitu, u Žrnovnici, Gorskom kotaru i Babnom polju) i svoje su rezultate predstavili na konferencijama te objavili u monografijama.

Goran Pavel Šantek

The Stories and Structures of Mythical Space Project

The bilateral Croatian-Slovenian project funded by the Croatian and Slovenian ministries of science started on 1 January 2016 and will be completed on 31 December 2017.

The project lead researchers are associate professor Dr. Sc. Goran Pavel Šantek (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the University of Zagreb's Faculty of Humanities and Social Sciences) and full professor Dr. Sc. Andrej Pleterski (Institute of Archaeology, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts).

The associates on the projects are Dr. Sc. Tibor Komar (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the University of Zagreb's Faculty of Humanities and Social Sciences), Ivica Kipre (Ethnographic Museum – Dubrovnik Museums), Dr. Sc. Katja Hrobat Virloget from the Institute for Mediterranean Heritage (Koper Science and Research Centre, University of Primorska) and Dr. Sc. Benjamin Štular (Institute of Archaeology, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts).

In 2016 and 2017, project research has been conducted in the area of Župa dubrovačka and Konavle in Croatia and Ljubljana and Koper in Slovenia.

The proposed project's scope of research is the cultural genome. Just as the biological genome determines our biological appearance, the cultural genome determines our cultural appearance. It can thus be defined as a set of cognitions on the functioning of the world and rules derived from them that govern the life of individuals and the community. These cognitions and rules change in accordance with the changes in the environment, economy and social relations. These cognitions and rules can also be perceived as a constituent element of cultural space. When people verbalize their knowledge about the functioning of the world in narratives, this is when a mythical story is born. It is, therefore, a verbal expression of the cultural genome. A mythical story exists in many versions, depending on the environment in which the people who used the story as a magical instrument for securing life and prosperity lived. A mythical story was also used as a thought model which served to shape concrete spaces, thus materializing the story. The materialization of thought models are the ideograms inscribed into space, and it is precisely because of them that the material expression of the cultural genome is a mythical landscape. It is the kind of cultural landscape which people have shaped in accordance with their own mythical ideas, and which made them believe that they could master the forces of nature and thus ensure survival. Consequently, this means that, when we recognize the mythical ideograms in

space, we are also provided with the possibility of “reading” the concrete version of the mythical story and with it the rules by which the people who made these ideograms lived and according to which they continued to live. We have reached a stage in our profession in which said ideograms are easily recognized and read, but it is important to explore as many different examples of mythical space and their possible links as possible and verify the existing interpretative models. The research is based on the premise that the basic identity unit for Slavs was from the very beginning of the Slavic ethnogenesis the parish which covered a certain territory. Although written sources on this phenomenon can be dated back as early as the 8th century and although they have later been well documented, we are talking about mostly fairly transformed forms that have been Christianized and therefore distanced from their original conceptual starting points. The hypothesis of the project is that the structures of the mythical space coincide with the territory of the parish, thus enabling us to also easily recognize those parishes which the written sources do not mention. It is thus possible to gain insight into the previously insufficiently explored structure of the (old) Slavic political organization. Within the project, we wish to explore the topographic mythical structure of Župa dubrovačka and Konavle. It is a geographically speaking clearly defined microregion with exceptionally rich folklore and topography that has been studied to a plausible degree. Its location and history define it as the intersection of the pre-Slavic and Slavic population, the Slavs and Romans, the old religion (paganism) and Christianity. It all adds up to its name and its legal status of a parish, which can at the same time be a source for exploring the phenomenon of the Slavic parish as the fundamental territorial, political, economic, legal, religious and also the identity unit of the Slavs. Since a parallel research is at the same time being conducted in Slovenia (the territory of Bled, Mislinjska dolina, Ptuj), Croatian and Slovenian researchers have a possibility of adequately exploring both Croatian and Slovenian examples, discovering their structural compatibilities and differences and confirming or rejecting previously mentioned hypotheses. If the hypotheses are confirmed, we will get a completely new and excellent interpretative tool for researching old Slavic history in general, and in the case of a negative outcome, we will develop better starting points for a new round of research. The associates collaborating on this project have so far participated in various research projects of mythical space in Croatia and Slovenia (for example, on Pag, Velebit, in Žrnovnica, Gorski kotar and Babno polje) and have presented their results at conferences and published them in monographs.

Goran Pavel Šantek

Projekt Mitski krajobraz kao izvor znanja o organizaciji prostora

Bilateralni hrvatsko-slovenski projekt financiran od ministarstava znanosti Hrvatske i Slovenije započeo je 1. siječnja 2009. i okončan je 31. prosinca 2010. godine.

Suvoditelji projekta bili su izv. prof. dr. sc. Goran Pavel Šantek (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) i red. prof. dr. sc. Andrej Pleterski (Inštitut za arheologiju, ZRC Slovenske akademije znanosti in umetnosti).

Suradnici na projektu bili su dr. sc. Petra Kelemen (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), dr. sc. Mario Katić (Odjel za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Zadru), dr. sc. Katja Hrobat Virloget (Inštitut za dediščino Sredozemlja, ZRS Koper, Univerza na Primorskem) i dr. sc. Benjamin Štular (Inštitut za arheologiju, ZRC Slovenske akademije znanosti in umetnosti).

Projektna istraživanja tijekom 2009. i 2010. godine obavljena su u Zadarskoj županiji u Hrvatskoj te u Dolenjskoj u Sloveniji.

Glavni rezultat projekta, uz nekoliko izdvojenih članaka i izlaganja na konferencijama, jest knjiga *Mirila: kulturni fenomen*, s nizom članaka koji predstavljaju rezultate projektnih istraživanja.

Dok je za suvremeno razdoblje karakteristično mnoštvo hiperspecijalizacija, ljudi su u prošlosti svijet i sebe u njemu promatrali i shvaćali cjelovito. Prednost njihova holističkog življenja bila je u održavanoj sposobnosti stalnog razvoja. Kakvo je bilo znanje naših predaka i što bi nam iz njega moglo biti primjenjivo za današnju uporabu? Cilj je projekta bio proučiti neka stara načela organizacije prostora, u kontekstu tadašnje ideologije i društva, pokazati njihovu topografsku materijalizaciju te razviti nove analitičke metode. Zadaća je izrazito interdisciplinarna jer se gradi na dvije vrste vrela: na usmenoj predaji, koju proučava etnologija, i na topografskoj situaciji, koju istražuje arheologija. U hermeneutičkoj strukturi “početno stanje – proces – konačno stanje + prostor, vrijeme, sredstva, kontrola procesa” arheologija lako prinosi podatke o početnom i završnom stanju, sredstvima i prostoru. Nedostajuće podatke o procesu, razdoblju njegova trajanja i njegovoj kontroli pridonosi etnologija. To je metodološko ishodište projekta. Idejno ishodište za nekadašnja “urbanistička” rješenja u predmodernom društvu bio je takozvani *mitski prostor* koji možemo shvatiti kao prostorni ideogram u kojem je materijalizirano tadašnje holističko shvaćanje svijeta. Osim toga, po tadašnjem je uvjerenju predstavljao i mehanizam kojim je čovjek lako utjecao na zbivanja u prirodi. Dosadašnja istraživanja pokazuju da

su u prostoru Kvarnera i Dalmacije neke topografski dobro sačuvane strukture drevnoga mitskog prostora. S njime su povezane usmene predaje, ponekad još potpuno žive. Posebnu pozornost pobuđuje prostor Velebita koji je zbog svoje nedostupnosti sačuvao iznimne predaje, danas zbog depopulacije i promijenjenog načina života ugrožene da zauvijek nestanu. Među njih spada fenomen *mirila*, pokapališta duša, koji je sačuvan na južnom Velebitu. Kako je prakticiranje ovog običaja potvrđeno do 1972. godine, rad na projektu ima mogućnost dokumentiranja kazivanja njegovih još živih sudionika. Etnoarheološko istraživanje fenomena *mirila* pridonijelo je rasvjetljavanju važnoga arheološkog problema. Arheologija još uvijek najveći dio svojih informacija o prošlosti dobiva analizom grobova, no u znatnoj joj mjeri ostaju skrivenima brojni principi po kojima se locira i uređuje prostor mrtvih. Mirila su “groblja” izvan ograđenih crkvenih pokapališta i bila su organizirana prema vlastitim načelima. Pretpostavljalo se i potvrdilo da bi ta načela u mnogočemu mogla biti tako arhaičnima da bi mogla dati novo svjetlo tumačenju mnogih starijih arheoloških nalazišta.

Goran Pavel Šantek

The Mythical Landscape as a Source of Knowledge about the Organization of Space Project

The bilateral Croatian-Slovenian project funded by the Croatian and Slovenian ministries of science started on 1 January 2009 and ended on 31 December 2010.

The lead researchers were associate professor Dr. Sc. Goran Pavel Šantek (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the University of Zagreb's Faculty of Humanities and Social Sciences) and full professor Dr. Sc. Andrej Pleterski (Institute of Archaeology, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts).

The associates on the project were Dr. Sc. Petra Kelemen (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the University of Zagreb's Faculty of Humanities and Social Sciences), Dr. Sc. Mario Katić (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the University of Zadar), Dr. Sc. Katja Hrobat Virloget (Institute for Mediterranean Heritage, Koper Science and Research Centre, University of Primorska) and Dr. Sc. Benjamin Štular (Institute of Archaeology, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts).

In 2009 and 2010, project research was conducted in the Zadar County in Croatia and Dolenjska in Slovenia.

The main result of the project, along with several separate articles and conference presentations, is the book *Mirila: kulturni fenomen* (*Mirila: A Cultural Phenomenon*), with a series of articles that show the results of project research.

While a multitude of hyperspecializations is what characterizes the modern era, people in the past had a holistic view and understanding of the world and themselves in it. The advantage of their holistic way of life was in the sustained ability of constant development. What was the knowledge of our ancestors and to what extent could it be applied today? The aim of the project was to study some of the old principles of space organization, in the context of the then-prevailing ideology and society, to show their topographic materialization and to develop new methods of analysis. The task was extremely interdisciplinary because it was built on two types of sources: the oral tradition, studied by ethnology, and the topographic situation studied by archaeology. In the hermeneutic structure “initial state – process – final state + space, time, resources, process control” archaeology easily provides information on initial and final state, resources and space. The missing information about the process, its duration and its control is supplied by ethnology. This was the methodological premise of the project. The conceptual starting point for the former “urbanistic” solutions in the premodern society was the so-called *mythical space* that can be understood as a spatial ideogram in which the holistic understanding of the world was materialized. In addition, according to the then widespread belief, it also represented the mechanism which served men to easily influence events in nature. Previous research has shown that some topographically well-preserved structures of the ancient mythical space exist in the area of the Kvarner Gulf and Dalmatia. Oral traditions are connected to this area, sometimes still completely alive. The area of Velebit attracts special attention because it has managed to preserve its exceptional tradition due to its isolation, but it is today under threat of perishing forever due to depopulation and a changed way of life. A part of this tradition is the phenomenon of *mirila*, the burial grounds for the souls, preserved in Southern Velebit. Since the practising of this custom has been confirmed to date back to 1972, the work on the project enables documenting interviews of its still living participants. Ethnoarchaeological research of the phenomenon of *mirila* contributed to clarifying an important archaeological problem. Archaeology still gets most of its information on the past through the analysis of graves, but many of the principles of locating and arranging the space for the deceased still remain unknown to a considerable extent. *Mirila* are the “cemeteries” located outside the fenced church burial grounds which were organized according to their own principals. It was assumed and confirmed that many aspects of these principles could be so archaic that they could shed new light on the interpretation of many old archaeological sites.

Goran Pavel Šantek

Projekt *Kulturni i jezični kontekst kao odrednice za stvaranje identiteta*

Projekt je financiralo Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske u sklopu zProjekata. Započeo je 1. siječnja 2007. i okončan je 31. prosinca 2011. godine.

Voditelj projekta bio je izv. prof. dr. sc. Goran Pavel Šantek (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), a suradnici na projektu bili su prof. dr. sc. Vitomir Belaj (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), dr. sc. Jelka Vince-Pallua (Institut Ivo Pilar), dr. sc. Damir Zorić (Sveučilište u Zadru), dr. sc. Jasenka Lulić Štorić (Etnografski muzej Zadar), Marinko Vuković (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) i Tomislav Krpan (Sveučilište u Zadru). Cilj je projekta bio etnološki istražiti uporabu kulturnih elemenata u identitetne svrhe, kao doprinos poznavanju i očuvanju hrvatskoga nacionalnog identiteta i kulturne baštine, a prikupljenu i obrađenu građu o hrvatskoj tradicijskoj kulturi i jezičnim praksama, uz analizu i interpretaciju, predstaviti u izlaganjima na znanstvenim konferencijama te u radovima u znanstvenim časopisima i knjigama. Vežano uz rezultate prilikom prijave projekta, kao cilj je postavljena objava najmanje 19 znanstvenih članaka, četiriju znanstvenih knjiga i jednoga doktorskog rada. S okončanjem projekta u 2013. godini kao rezultat rada na projektu objavljen je 21 članak, pet znanstvenih knjiga i doktorski rad suradnice na projektu dr. sc. Jasenke Lulić Štorić. Kako je postavljeni cilj premašen, smatramo da se rad na projektu može ocijeniti uspješnim, a uspješnost će mu dodatno povećati i objava još najmanje sedam članaka i jedne znanstvene knjige. Uža je svrha projekta bila istražiti načine na koje se pojedine specifičnosti hrvatske tradicijske kulture, kao dio simboličkog blaga Hrvata, zajedno s nazivljem i jezičnim praksama koje ih prate, koriste za izražavanje i oblikovanje identiteta hrvatske nacije. Kako su se kroz rad na projektu istraživali i poslije prezentirali različiti aspekti hrvatske tradicijske kulture, a neke od tema su pučka vjerovanja, usmena predaja, običajne i obredne prakse, tradicijsko odijevanje, organizacija ruralnog prostora, tradicijske rodne uloge, obilježja smrti i dr., smatramo da su izabrane specifične pojave iz hrvatske tradicijske kulture dobro istražene i predstavljene. Rad na projektu dodatnu je kvalitetu hrvatskoj znanosti, posebice etnologiji i antropologiji, dao analizom i interpretacijom pojava tradicijske kulture. S obzirom na glavni cilj projekta, odnos pojava tradicijske kulture i nacionalnog identiteta te identifikacijske procese općenito, u gotovo svakom od radova razmatra se identitetni kontekst, značaj ili potencijal razmatranoga kulturnog fenomena. Ono što posebno vrijedi istaknuti jesu i pokušaji kontekstualiziranja hrvatske tradicijske kulture i identiteta u

europskom prostoru, o čemu su komparativna istraživanja napravljena u vezi s Bugarskom i Ukrajinom. To, kao i prostor predstavljanja ili objavljivanja radova s projekta u Hrvatskoj, Sloveniji, Austriji, Mađarskoj, Ukrajini, Bugarskoj, Turskoj, Bosni i Hercegovini te Srbiji trebalo bi doprinijeti poznavanju hrvatske tradicijske kulture i identiteta u dijelu europskog prostora koji je kulturno i geografski najbliži Hrvatskoj: srednjoj i jugoistočnoj Europi. Projektom su ciljano stvarni kontakti i preduvjeti za buduća zajednička internacionalna istraživanja na ovom europskom prostoru, rezultati čega će se vidjeti i u sljedećim godinama, a dugoročno samo ako će ovakav ili slični projekti dobivati institucionalnu podršku. S obzirom na rezultate, vjerujemo da je rad na projektu dao doprinos razmatranjima suvremenih teorija identiteta te društvenom i znanstvenom etabliiranju etnologije kao discipline osposobljene za relevantna, vrsna i primjenjiva istraživanja ljudskih skupina i njihove kulture u prošlosti i sadašnjosti.

Goran Pavel Šantek

The Cultural and Linguistic Context as Determinants for Identity Creation Project

The project is financed by the Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia as a part of zProjekti. It started on 1 January 2007 and ended on 31 December 2011.

The lead researcher was associate professor Dr. Sc. Goran Pavel Šantek (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb), and project associates were Prof. Dr. Sc. Vitomir Belaj (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb), Dr. Sc. Jelka Vince Pallua (Ivo Pilar Institute), Dr. Sc. Damir Zorić (University of Zadar), Dr. Sc. Jasenka Lulić Štorić (Ethnographic Museum of Zadar), Marinko Vuković (Croatian Academy of Sciences and Arts) and Tomislav Krpan (University of Zadar). The aim of the project was to ethnologically explore the use of cultural elements for the purposes of identity, as a contribution to the knowledge about Croatian national identity and cultural heritage and their preservation, and to present the collected and processed material about Croatian traditional culture and language practices, including its analysis and interpretation, in presentations at scientific conferences and in papers in scientific journals and books. In relation to the results when registering the project, the publication of at least 19 scientific articles, four scientific books and one doctoral thesis was set as the aim of the project. With

the project completion in 2013, 21 articles, five scientific books and the doctoral thesis of the project associate, Dr. Sc. Jasenka Lulić Štorić, have been published as the result of the work on the project. Since set aim has been exceeded, we believe that the work on the project can be rated as successful, and that success will be even greater upon the publication of at least seven more articles and one scientific book. More concrete purpose of the project was to explore the ways in which certain specificities of Croatian traditional culture, as part of the symbolic treasure of Croats, together with the terminology and language practices accompanying them, are used for expressing and shaping the identity of the Croatian nation. Since various aspects of Croatian traditional culture have been researched and later presented through the work on the project, and some of the topics included folk beliefs, oral tradition, customs and ritual practices, traditional wear, organization of rural space, traditional gender roles, characteristics of death etc., we believe that the selected specific phenomena from Croatian traditional culture have been well researched and presented. Through the analysis and interpretation of the phenomena of traditional culture, the work on the project has greatly contributed to Croatian science, particularly ethnology and anthropology. With regard to the main aim of the project, the relationship between the phenomena of traditional culture and national identity and identification processes in general, almost each paper discusses identity context, the significance or the potential of the discussed cultural phenomena. What is particularly worth mentioning are the attempts of contextualizing Croatian traditional culture and identity in the European territory, in connection with which comparative studies related to Bulgaria and Ukraine were conducted. That, as well as the area of presentation or publication of papers related with the project in Croatia, Slovenia, Austria, Hungary, Ukraine, Bulgaria, Turkey, Bosnia and Herzegovina and Serbia should contribute to the familiarity with Croatian traditional culture and identity in the part of the European territory which is culturally and geographically closest to Croatia: Central and Southeastern Europe. The project targeted at establishing contacts and conditions for future joint international research on this European territory, the results of which will be seen in the following years as well, while in the long term this will be possible only if this and similar projects receive institutional support. Given the results, we believe that the work on the project contributed to analyzing contemporary identity theories and the social and scientific establishment of ethnology as a discipline capable of relevant, competent and applicable research of human groups and their culture in the past and the present.

Goran Pavel Šantek

Projekt *Sport i diskriminacija. Istraživanje fenomena i mogućnosti uspješnijega društvenoga djelovanja*

Projekt financira Sveučilište u Zagrebu u sklopu programske potpore. Započeo je 2016. godine i nastavljen je 2017. godine.

Voditelj projekta jest izv. prof. dr. sc. Goran Pavel Šantek (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), a suradnici na projektu su prof. dr. sc. Branko Đaković (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), dr. sc. Tibor Komar (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), doc. dr. sc. Duško Petrović (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) i prof. dr. sc. Andrej Pleterski (Inštitut za arheologiju, ZRC SAZU, Ljubljana). Projekt je zasnovan na teorijskim spoznajama kulturne antropologije, osobito subdisciplina koje se bave sportom i etnicitetom. Usmjeren je na pitanje sporta i diskriminacije jer su se pitanja diskriminacije prema rasi, etničkoj ili nacionalnoj pripadnosti pokazala aktualnima u Hrvatskoj i mnogim zemljama svijeta. Istraživanje bi u društvenom pogledu trebalo doprinijeti povećanju vidljivosti problema diskriminacije te njezinu umanjenu. Glavni predviđeni troškovi jesu za terensko istraživanje, računalna obrada podataka i sudjelovanje na konferenciji. Predloženo istraživanje želi izvornom građom i spoznajama doprinijeti području istraživanja, a diskriminacija uz sport (npr. uz igrače ili navijače) prepoznata je i u Hrvatskoj kao velik problem. Jedinstven se doprinos očekuje u proširenju spoznaja vezanih uz područje etničke ili rasne diskriminacije te njezine kulturne normaliziranosti i medijske reprezentacije. Važni znanstveni ciljevi jesu otkriti razinu diskriminacije u nogometu putem istraživanja nogometaša, navijača i medijske produkcije uz ovaj sport. Očekuje se da znanstveni radovi i izlaganja potvrde različite oblike diskriminacije, od svima prepoznatljivih do uočljivih samo žrtvama, od javno neprihvatljivih do prešutno prihvaćenih i kulturno normaliziranih. Putem diskurzivnih analiza istražiti će se uloga medija u procesu oblikovanja diskriminacijskih stavova i općenitijih ideoloških diskursa. Kvantitativna metodologija bit će osnova za provedbu i analizu različitih vrsta anketa, no najzastupljenija će biti kvalitativna metodologija, u širokom rasponu od diskurzivne analize različitih sadržaja do različitih etnografskih postupaka poput strukturiranih intervjua i slobodnih razgovora. Istraživanje bi omogućilo kvalitetno uključivanje projektnih istraživača, osobito poslijedoktoranada, u istraživanja diskriminacije i njezina suzbijanja (u sportu) te na taj način omogućilo njihovu bolju prepoznatljivost u ovoj, i znanstveno i društveno važnoj istraživačkoj temi.

Njime bi se povećala vidljivost rada istraživača, Filozofskog fakulteta i Sveučilišta u Zagrebu na promicanju tolerancije, dijaloga i umanjnja diskriminacije.

Goran Pavel Šantek

The Sport and Discrimination. Research of the Phenomenon and the Possibilities of a More Effective Social Activity Project

Project is funded by the University of Zagreb as a part of program support. The project started in 2016, and continued in 2017.

The lead researcher of the project is associate professor Dr. Sc. Goran Pavel Šantek (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb), and project associates are Prof. Dr. Sc. Branko Đaković (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb), Dr. Sc. Tibor Komar (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb), Doc. Dr. Sc. Duško Petrović (Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb) and Prof. Dr. Sc. Andrej Pleterski (Institute of Archaeology, ZRC SAZU, Ljubljana). The project is based on the theoretical insights of cultural anthropology, particularly the subdisciplines dealing with sport and ethnicity. It is focused on the issue of sport and discrimination, since discrimination by race, ethnic or national affiliation turned out to be a current issue in Croatia and many countries of the world. Research should in social terms contribute to increasing the visibility of the problem of discrimination and its reduction. Main costs are anticipated for field research, computers for data analysis and participation in the conference. The proposed research wants the source material and findings to contribute to the research field, and discrimination associated with sport (for example, with the players or fans) is recognised as a serious problem in Croatia as well. Unique contribution is expected in the expansion of findings related to the field of ethnic or racial discrimination and its cultural normalization and media representation. Important scientific objectives are to detect the level of discrimination in football through the research of football players, fans and media production associated with this sport. Research papers and presentations are expected to confirm various forms of discrimination, from the ones recognizable to all, to the ones noticeable only to victims, from publicly unacceptable ones to

the quietly accepted and culturally normalized ones. The role of the media in the process of shaping discriminatory attitudes and broader ideological discourse will be explored through discourse analyses. Quantitative methodology will be the basis for conducting and analysing various types of surveys, with qualitative methodology as the most common one in the wide range from discourse analysis of different content to various ethnographic procedures such as structured interviews and free talks. The research would allow for the quality inclusion of project researchers, particularly postdoctoral researchers, in exploring discrimination and its suppression (in sport) and thus allow for their better recognition in this (both scientifically and socially) important research topic. It would increase the visibility of the work conducted by researchers, Faculty of Humanities and Social Sciences and the University of Zagreb in the promotion of tolerance, dialogue and the reduction of discrimination.

Goran Pavel Šantek

Projekt *Sakralna interpretacija krajobraza*

Projekt *Sakralna interpretacija krajobraza* inicijalno je zamišljen kao interdisciplinarno istraživanje i vrednovanje tragova pretkršćanskih vjerovanja koje nalazimo u hrvatskoj toponomastici, topografiji i usmenoj predaji. Povijesno gledano, Slaveni/Hrvati, došavši na današnje prostore, sa sobom su donijeli mitski svjetonazor i prilagodili ga novom krajobrazu. S prelaskom na kršćanstvo mjesta gdje su se nekada štovali poganski bogovi zaposjeli su kršćanski sveci – stara duhovnost i svjetonazor prilagodili su se novonastaloj situaciji, neka stara vjerovanja i običaji su nestali, neki su se prilagodili, a neki su se sačuvali do danas. Na tom tragu, cilj ovog projekta bio je vrednovati mitski sadržaj prostora i oblikovati istraživački model koji će poslužiti za proučavanje tih “svetih toponima” (očito pretkršćanskog podrijetla) u hrvatskom kulturnom i povijesnom prostoru. Već i prije početka provedbe projekta bilo je poznato da se “sveti toponimi” nalaze na lokalitetima kao što su Perun i Trebišća kraj Mošćenica, Perun, Perunić, Perunsko, Tribišća i Žrnovnica kraj Splita, Mokošica kraj Dubrovnika, uvala Veles na otoku Zlarinu, poluotok Veles i potok Žrnovnica južno od Novoga Vinodolskog te na mnogim drugim lokalitetima. Osim toga, u narodu se još uvijek čuvaju predaje koje je također bilo potrebno istražiti, zapisati i znanstveno vrednovati. Načelno govoreći, spoznaje o staroj slavenskoj vjeri i mitologiji možemo crpiti iz nekoliko vrsta izvora poput slavenske i indoeuropske poredbene lingvistike (pisani izvori), arheologije (arheološki izvori), povijesti (pisani izvori) te etnologije (predajni

izvori). Tragajući za prahrvatskom mitologijom, u okviru projekta pokušao se djelomično rekonstruirati sadržaj praslavenskoga vjerskog sustava uspoređujući pojedine slavenske predaje međusobno i uklapajući ih u širi indoeuropski okvir. Važnost istraživanja djelomično je naglašena i kroz interdisciplinarno preispitivanje pojma mitološkog naslijeđa u interakciji jezičnog materijala i predajne baštine pri formiranju hrvatskoga kulturnog identiteta. Poseban cilj ovog projekta bilo je i otkrivanje načina na koji su doseljeni Slaveni/Hrvati ugradili svoj, iz pradomovine donesen svjetonazor u novozaposjednute prostore, načina kako su imenovali pojedine točke u krajobrazu (vrhove, rijeke, stijene, izvore i sl.), iz čega je pak moguće iščitati sakralno-juridički postupak zaposjedanja nove domovine koji nije dokumentiran kroz druge izvore.

Terenska istraživanja

Iako su prva tematska istraživanja započela već 2004. i 2005. godine putem individualne studentske terenske nastave, nakon odobrenja projekta i potpore Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske, u vremenu od 2008. do 2013. godine, voditelj dr. sc. Tomo Vinšćak i suradnici provode mnoga sustavna znanstvena terenska istraživanja ostataka, tj. tragova pretkršćanske mitologije diljem Hrvatske te na nekoliko lokacija u inozemstvu. Tragovi te mitologije ponajviše su vidljivi u toponimiji, u nazivima za gorske vrhove, za vode, jezera, rijeke, predjele, stijene, šume i drveće. U znanosti se često govori o dva “mračna” i nedovoljno poznata stoljeća hrvatske povijesti gdje se uglavnom referira na 7. i 8. stoljeće, na vrijeme kada su Slaveni došli na ove današnje prostore i sa sobom donijeli svoja vjerovanja, mitološka vjerovanja i mitski svjetonazor. Da bi taj novi prostor zaista i postao njihov bilo je potrebno pretkršćanske staroslavenske bogove staviti na njihova mjesta u krajobraz. Povjesničari pretpostavljaju da je slavensko društvo bilo uređen sustav sličan ostalim indoeuropskim društvima (npr. arijskom), tj. podijeljeno u tri staleža ili tri klase, kaste. Prvom staležu pripadali su oni koji su se bavili duhovnim vrijednostima, mitovima i koji su u glavama nosili sveti tekst. Drugi stalež bio je vojnički, ratnički, a treći je bio zemljoradnički odnosno stočarski. Budući da Slaveni nisu pisali, a svete tekstove znali su samo pripadnici prvog, duhovnog staleža, on se prenosio s koljena na koljeno. Kod zaposjedanja novih prostora trebalo je suplemenicima objasniti kompletan mitski svjetonazor i prilagoditi ga tom prostoru. Pretpostavlja se da neki toponimi koji još danas postoje i rabe se svakodnevno vuku svoje podrijetlo iz vremena doseljavanja Slavena/Hrvata na ove prostore.

Sama istraživanja na projektu odvijala su se prema prostornim i tematskim cjelinama kao što je bilo predviđeno planom. Na početku provedbe projekta

posebna je pozornost bila usmjerena terenskim istraživanjima kojih je izvršeno mnogo i na kojima su, uz voditelja projekta dr. sc. Tomu Vinščaka, redovito sudjelovali i suradnici na projektu dr. sc. Vitomir Belaj, dr. sc. Silvio Braica i tada znanstveni novak Tibor Komar. Terenskim istraživanjima često su se pridruživali i slovenski kolega dr. sc. Zmag Šmitek te akademik Radoslav Katičić čija su prethodna istraživanja bila i poticaj za prijavljivanje ovog projekta, a rezultati su se slijevali usporedno s rezultatima rada na ovom projektu.

Prva tematska cjelina obuhvatila je toponomastička i etnološka istraživanja na području Istre (Perun, Trebišća kraj Mošćenica i Perunkovac kraj Gračišća), Hrvatskog primorja i Kvarnera (poluotok Veles i Žrnovnica kraj Novoga Vinodolskog), okolice Splita (Žrnovnica, Perun, Perunsko, Perunić) te Konavala i Pelješca. Bilo je potrebno osobno posjetiti određene lokalitete za koje se pretpostavlja da su se na njima nalazila za stare Slavene/Hrvate kulturna mjesta prije primanja kršćanstva. U razgovorima s lokalnim kazivačima koji su nam najčešće bili i vodiči po terenu, doznawali smo mikrotoponimijske nazive za pojedine točke u krajobrazu u kojima su sačuvani pretkršćanski tragovi. Usporedno s tim, prva terenska istraživanja provedena su i na Zlarinu gdje jedna od uvala na otoku nosi ime Veles što je lingvistička uporišna točka za početak istraživanja vezanih uz ovaj projekt. Istraživanja su se nastavila u Žrnovnici kod Splita gdje su istraženi te fotografski i filmski dokumentirani vrhovi Perun, Perunsko i Perunić te crkvice posvećene sv. Juri koje obilježavaju te vrhove. Također su istraženi lokaliteti na potezu od Podstrane do Žrnovnice, redom Zmijski kamen (*smik kamik*), crkva Gospe u Siti, izvor Tribišće, izvor rijeke Žrnovnice, crkva sv. Arnira u Poljicima i crkva sv. Jure na Gradcu. Također, godine 2008. provedeno je terensko istraživanje u Konavlima te na poluotoku Pelješcu, temeljeno na prije prikupljenim toponimskim i lingvističkim podacima na lokalitetima konavoskog i dubrovačkog područja: Duba Konavoska, Dunave, Kuna Konavoska, Komaji, Stravča, Velji Do, Sokolgrad, Srđ, Mrcine, Dubravka, Butkovina, Cavtat, Močići, Gruda, Čilipi. Pokazalo se da Konavle i Pelješac predstavljaju pravu riznicu ostataka pretkršćanskih vjerovanja. U lipnju 2008. godine obavljeno je i terensko istraživanje na području poluotoka Velesa i rijeke Žrnovnice kraj Povila južno od Novoga Vinodolskog, a iste godine obavljeno je terensko istraživanje na području Vareša u Bosni i Hercegovini. U okolici Vareša javljaju se toponimi Perun, Bogoš, Zvijezda, Igriste, Veleš, Ponikve i drugi koji upućuju na ostatke pretkršćanskih vjerovanja. Upoznavanje s tim lokalitetima vrlo je bitno za daljnja istraživanja jer se u prostoru pokazuju iste strukture koje nalazimo i na tlu Hrvatske. Godine 2009. provedeno je terensko istraživanje na lokalitetima Črni grad i Beli grad u Ročkom polju u Istri na tragu postojećih povijesnih članaka nekoliko autora koji upućuju na kontinuitet života na ta dva brežuljka, ne samo u srednjovjekovno doba nego i mnogo prije, u predrimsko doba.

Znanstveni skupovi

Redovita organiziranja znanstvenih skupova u sklopu projekta pokazala su se kao izvrstan model nadogradnje znanja, širenja interesa javnosti za ovu temu te aktiviranja lokalne zajednice i udruga na istraživanim područjima. Skupovi su se održavali najčešće upravo na istraživanim lokalitetima, a kao primjere navest ću seriju skupova pod nazivom *Hrvatski počeci na padinama Učke i Peruna* održanih gotovo svake godine trajanja projekta u suorganizaciji Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Katedre Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga u Mošćenicama i Trebiščima u Istri; znanstveni skup *Stari slavenski bogovi i njihovi kršćanski supstituti* (Brač, 2009.) u suorganizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; *Perunov žrvanj i Jurjev mač* (Žrnovnica i Podstrana, 2010.) u suorganizaciji Udruge Žrvanj, Ogranka Matice hrvatske Podstrana, Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; *Kult Velike majke i štovanje Majke Božje* (Zagreb, 2011.) u suorganizaciji Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci; *Na bregima, med vodami – na tragu mitske, povijesne i duhovne baštine Gornjeg Međimurja* (Štrigova, 2012.) u suorganizaciji Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Udruge Matapur, Općine Štrigova, Državnog arhiva za Međimurje, Turističke zajednice iz Štrigove i Međimurske županije; *Vilinska vrata* (Starigrad Paklenica, 2012.) u suorganizaciji Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja Sveučilišta u Zadru. Na svim navedenim skupovima izlagali su renomirani znanstvenici u svojim područjima (etnologija, povijest, kroatistika, lingvistika itd.), a žive diskusije na skupovima kao i na samim obližnjim lokalitetima svakako su pridonosile daljnjem finijem usmjeravanju i dinamici istraživanja.

Publikacije proizašle iz suradnje na projektu

U tijeku provedbe projekta mnoge su publikacije nastale kao rezultat istraživanja voditelja projekta i suradnika te pridruženih suradnika. Kao primjere, kronološki redom navest ću neke od njih:

- 2008. Radoslav Katičić: *Božanski boj*, Ibis grafika, glavni urednik dr. sc. Tomo Vinšćak
- 2010. Radoslav Katičić: *Zeleni lug*, Ibis grafika, glavni urednik dr. sc. Tomo Vinšćak
- 2011. Radoslav Katičić: *Gazdarica na vratima*, Ibis grafika, glavni urednik dr. sc. Tomo Vinšćak

2012. Zbornik radova *Kult velike Majke i štovanje Majke Božje*, Ethnologica Dalmatica 19, gost urednik dr. sc. Tomo Vinšćak
2013. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog od 11. do 12. svibnja 2011. (Drogobyč – Truskavec'). *Etnogeneza Hrvata i Ukrajina*. Katedra za ukrajinski jezik i književnost, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju. Etnološko društvo Bojky: Drogobyč
2013. Komar, Tibor. *Krajobraz kao okvir istraživanja mita u prostoru*. U: Zbornik radova *Razvoj i okoliš – perspektive održivosti*, Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta

Rezultati istraživanja

Utvrđeno je postojanje ostataka pretkršćanskog svjetonazora kod Mošćenica u Istri, kod Žrnovnice blizu Splita te nedaleko od Vareša u Bosni i Hercegovini. Dobra suradnja s lokalnim stanovništvom, organizacijama i udrugama uvelike je pomogla da se istraživani lokaliteti zaštite i očuvaju, pa je tako na osnovi rezultata istraživanja provedenih u Mošćenicama i okolici, primjerice, izravno ostvaren turističko-edukativni projekt Mitsko-povijesnih staza “Trebišća – Perun” otvorenih 2009. godine u suradnji s Katedrom Čakavskog sabora Mošćeničke Drage i Javne ustanove Park prirode Učka. Vrlo slično, u Žrnovnici kod Splita u suradnji s Udrugom Žrvanj organizirana je konzervacija *Zmijskog kamena*, vrlo vrijednog spomenika pretkršćanskog svjetonazora. Također je izrađen te je pred izvedbom projekt turističko-biciklističkih staza koje bi prolazile uz sve povijesno zanimljive lokalitete na području Žrnovnice i Podstrane. Za vrijeme trajanja projekta organizirano je sedam znanstvenih skupova gdje su prezentirana najnovija saznanja dobivena istraživanjima iz raznih znanstvenih aspekata i struka. Godine 2011. i 2012. poduzeta su i dva terenska istraživanja u Ukrajini, u okolici grada Lavova gdje i danas postoje tragovi kulture Bijelih Hrvata, otkuda je prije otprilike 13 stoljeća krenula migracija lokalnog stanovništva prema Jadranu. S Etnografskim institutom te Arheološkim institutom pri Sveučilištu u Lavovu potpisani su ugovori o znanstvenoj suradnji. Nažalost, teška bolest i prerana smrt našega dragog kolege i voditelja projekta dr. sc. Tome Vinšćaka zadala je ogroman udarac svim suradnicima na projektu te u svakom obliku usporila planirana istraživačka nastojanja u 2013. godini i kasnije. Kao jedan od ne manje važnih rezultata ovog projekta treba spomenuti i popularizaciju znanosti što je ostvareno kroz dobru suradnju sa znanstvenim programom HRT-a i u konačnici rezultiralo s pet tematskih priloga vezanih uz projekt prikazanih u emisijama formata *Znanstvena petica* ili *Trenutak spoznaje*.

Tibor Komar

The Sacral Interpretation of Landscape Project

The project *Sacral Interpretation of Landscape* was initially conceived as an interdisciplinary research and evaluation of traces of pre-Christian beliefs that can be found in Croatian toponomastics, topography and oral tradition. Historically, Slavs/Croats, having come on today's territory, brought along a mythical worldview and tailored it to the new landscape. After conversion to Christianity, places where once pagan gods were worshipped were now taken by Christian Saints – the old spirituality and worldview have been adapted to the new situation, some old beliefs and practices have disappeared, some were adapted, and some are preserved to this day. This is the theme of this project, whose aim was to evaluate the mythical content of space and shape the research model which will be used to study these "sacred toponyms" (apparently of pre-Christian origin) in Croatian cultural and historical space. It was known even before the start of the implementation of the project that "sacred toponyms" are found at sites such as Perun and Trebišća near Mošćenice, Perun, Perunić, Perunsko, Tribišća and Žrnovnica near Split, Mokošica near Dubrovnik, the Veles Bay on the island of Zlarin, the peninsula of Veles and stream Žrnovnica south of Novi Vinodolski as well as on many other sites. In addition, oral traditions that also needed to be explored, recorded and scientifically evaluated are still preserved among the people. Generally speaking, we can acquire knowledge about the old Slavic religion and mythology from several types of sources, such as the Slavic and Indo-European comparative linguistics (written sources), archaeology (archaeological sources), history (written sources) and of ethnology (oral tradition sources). Seeking for ancient Croatian mythology, there was an attempt at partially reconstructing the contents of the ancient Slavic religious system within the framework of the project by comparing individual Slavic traditions with each other and incorporating them into the wider Indo-European framework. The importance of research was also partially emphasized through an interdisciplinary analysis of the concept of mythological heritage in the interaction of language material and oral tradition in the formation of the Croatian cultural identity. A specific aim of this project was to discover a way in which the settled Slavs/Croats incorporated their own worldview brought along from their ancient homeland into the newly occupied territory, ways in which they named certain points of the landscape (peaks, rivers, rocks, sources, etc.), which make it possible to read into the sacral and juridical process of occupying a new homeland that is not documented in other sources.

Field research

Although the first thematic research started as early as 2004 and 2005 through individual student field classes, only following the approval of the project and the support of the Ministry of Science and Technology of the Republic of Croatia, in the period from 2008 up to 2013, did the lead researcher Dr. Sc. Tomo Vinšćak and associates conduct a great amount of systematic scientific field research of the remains, i.e. traces of pre-Christian mythology across Croatia, as well as at several locations abroad. Traces of this mythology are most notably visible in the toponymy, in the names of the mountain peaks, bodies of water, lakes, rivers, regions, rocks, forests and trees. In science, two “dark” and insufficiently explored centuries of Croatian history are often discussed, mostly referring to the 7th and 8th century – the time when the Slavs arrived at today’s territories and brought along their beliefs, mythological beliefs and mythical worldview. In order to make this new territory truly their own, it was necessary to find a place in the landscape for pre-Christian ancient Slavic gods. Historians assume that the Slavic society was an organized system similar to other Indo-European societies (for example, Aryan), i.e. that it was divided into three ranks or three classes, castes. The first class belonged to those who were engaged in spiritual values, myths, and who carried the sacred text in their heads. The second was a military, martial class, and the third was an agrarian and cattle-breeding class. Since the Slavs were not literate, and sacred texts were only known by the members of the first, spiritual class, they were passed down from one generation to the other. Upon occupying this new territory, they needed to explain the complete mythical worldview to their fellow tribesmen and adapt it to that territory. It is assumed that some toponyms that still exist today and are used on a daily basis trace their origin to the time when Slavs/Croats settled on this territory.

Research on the project itself took place according to spatial and thematic units, as anticipated by the plan. At the beginning of project implementation, special attention was directed at field research, a great amount of which has been conducted and in which, in addition to the lead researcher Dr. Tomo Vinšćak, project collaborators Dr. Sc. Vitomir Belaj, Dr. Sc. Silvio Braica and research fellow at the time – Tibor Komar also regularly participated. Slovenian colleague, Dr. Sc. Zmago Šmitek and academician Radoslav Katičić, whose previous research were the impetus for the registration of this project also often joined the field research, and the results were obtained in parallel with the results of the work on this project.

The first chapter included toponomastic and ethnological research in the area of Istria (Perun, Trebišća near Mošćenice and Perunkovac near Gračišće),

the Croatian Littoral and Kvarner (peninsula Veles and Žrnovnica near Novi Vinodolski), the surroundings of Split (Žrnovnica, Perun, Perunsko, Perunić) and Konavle and the peninsula of Pelješac. It was necessary to personally visit certain sites, for which it was believed that are the location of places of cult of old Slavs/Croats before conversion to Christianity. In talks with local informants, who were most often also our guides on the site, we learned about micro-toponymic names for certain points in the landscape in which pre-Christian traces are preserved. In parallel with that, the first field research was conducted on the island of Zlarin as well, where one of the bays on the island bears the name of Veles, as a linguistic starting point for the beginning of research related to this project. Research continued in Žrnovnica near Split, where the peaks Perun, Perunsko and Perunić, and small churches dedicated to Saint George, which represent those peaks, were explored and documented on camera and film. Sites on the stretch from Podstrana to Žrnovnica, starting with Zmijski kamen (*smik kamik*), the Church of our Lady in Sita, the source of Tribišće, the source of the river Žrnovnica, the Church of St. Raynerius of Split in Poljice and the Church of St. George on Gradac. Also, in the year 2008, a field research was conducted in Konavle and on the peninsula of Pelješac, based on previously collected toponymic and linguistic data on the sites of Konavle and Dubrovnik area: Duba Konavoska, Dunave, Kuna Konavoska, Komaji, Stravča, Velji Do, Sokolgrad, Srđ, Mrcine, Dubravka, Butkovina, Cavtat, Močići, Gruda, Čilipi. It turned out that Konavle and Pelješac represent a true treasury of the remains of pre-Christian beliefs. In June 2008, field research was conducted in the area of the peninsula of Veles and the river Žrnovica near Povile south of Novi Vinodolski, and in the same year, a field research in the area of Vareš in Bosnia and Herzegovina was conducted. In the surroundings of Vareš, there are toponyms such as Perun, Bogoš, Zvijezda, Igrište, Veleš, Ponikve etc. indicating the remains of pre-Christian beliefs. Familiarization with these sites is essential for further research since same structures that we find on the territory of Croatia are present in these areas as well. In 2009, a field research was conducted at sites Črni grad and Beli grad in Ročko polje in Istria, exploring the existing historical articles by several authors which indicate the continuity of life on the two hills, not just in the Medieval Period, but much earlier as well, in the pre-Roman times.

Scientific meetings

Regular organization of scientific meetings as a part of the project proved to be an excellent model to upgrade knowledge, widen the interest of the public for this topic and to activate the local community and associations at the investigated areas. Meetings were most frequently held on the investigated sites themselves,

and, as an example, I will name a series of meetings entitled *Croatian Beginnings on the Slopes of Učka and Perun (Hrvatski počeci na padinama Učke i Peruna)* held almost every year for the duration of the project in cooperation with the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb, and the Department of the Čakavian Assembly of the Municipality of Mošćenička Draga in Mošćenice and Trebišće in Istria; scientific meeting *Old Slavic Gods and their Christian Counterparts (Stari slavenski bogovi i njihovi kršćanski supstituti)*, Brač, 2009) in cooperation with the Croatian Academy of Sciences and Arts and the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb; *Millstone of Perun and the Sword of George (Perunov žrvanj i Jurjev mač)*, Žrnovnica and Podstrana, 2010) in cooperation with the association Žrvanj, a branch of Matica Hrvatska in Podstrana, of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb; *The Cult of the Great Mother and Veneration of the Mother of God (Kult Velike majke i štovanje Majke Božje)* (Zagreb, 2011) in cooperation with the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb, and of the Department of Art History at the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Rijeka, *On the Hills, Among the Waters – Following the Traces of Mythical, Historical and Spiritual Ancestry of Upper Međimurje (Na bregima, med vodami – na tragu mitske, povijesne i duhovne baštine Gornjeg Međimurja)* (Štrigova, 2012) in cooperation with the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb, association Matapur, Municipality of Štrigova, State Archive for the Međimurje County, Tourist Boards from Štrigova and Međimurje County; *Fairy Door (Vilinska vrata)* (Starigrad Paklenica, 2012) in cooperation with the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb, and the Department for Teacher and Pre-school Teacher Education of the University of Zadar. Renowned scientists in their fields (ethnology, history, Croatian studies, linguistics, etc.) have given presentations at said meetings, and live discussions in the meetings as well as on the nearby sites have certainly contributed to the more concrete direction and dynamics of further research.

Publications resulting from the cooperation on the project

In the course of the implementation of the project, many publications have resulted from the research conducted by the lead researcher and associates,

as well as joining associates. Some of them are presented in chronological order as examples:

- 2008 - Radoslav Katičić: *Božanski boj*, Ibis grafika, Chief Editor Dr. Sc. Tomo Vinšćak
- 2010 - Radoslav Katičić: *Zeleni lug*, Ibis grafika, Chief Editor Dr. Sc. Tomo Vinšćak
- 2011 - Radoslav Katičić: *Gazdarica na vratima*, Ibis grafika, Chief Editor Dr. Sc. Tomo Vinšćak
- 2012 - Collected papers *Kult velike Majke i štovanje Majke Božje (The Cult of the Great Mother and Veneration of the Mother of God)*, *Ethnologica Dalmatica* 19, Guest Editor Dr. Sc. Tomo Vinšćak
- 2013 - Collected papers from the International Scientific Conference held from 11 to 12 May 2011 (Drogobyč – Truskavec'). *Etnogeneza Hrvata i Ukrajina (Ethnogenesis of Croats and Ukraine)*, Department of Ukrainian Language and Literature, Department of Ethnology and Cultural Anthropology. Ethnological Society Bojky: Drogobyč
- 2013 - Komar, Tibor. *Krajobraz kao okvir istraživanja mita u prostoru*. In: Collected papers *Razvoj i okoliš – perspektive održivosti (Development and the Environment – Perspectives of Sustainability)*, Department of Sociology of the Faculty of Humanities and Social Sciences

The results of the research

The existence of the remnants of the pre-Christian worldview near Mošćenice in Istria, in the area of Žrnovnica near Split and near Vareš in Bosnia and Herzegovina has been established. Good cooperation with the local population, organizations and associations has greatly helped preserve and safeguard the researched sites, so that on the basis of the results of the research conducted in Mošćenice and the surrounding area, for example, a tourist and an educational project of mythological and historical paths “Trebišća-Perun” has been realized and opened in 2009 in cooperation with the Department of the Čakavian Assembly of Mošćenička Draga and Učka Nature Park Public Institution. Very similarly, in Žrnovnica near Split, in cooperation with the association Žrvanj, conservation of *Zmijski kamen (Snake Stone)*, a very valuable monument of the pre-Christian worldview, has been organized. Moreover, a project of tourist bike trails that would pass along all the historically interesting sites in the area of Žrnovnica and Podstrana has been prepared and is soon to be implemented. For the duration of the project, seven scientific conferences were organized, where the latest

findings obtained from studies from various scientific aspects and professions were presented. In 2011 and 2012, two field research projects were conducted in Ukraine, in the vicinity of the city of Lviv, which still holds traces of the culture of White Croats, where about 13 centuries ago the local population migration headed down the Adriatic Coast. Agreements on scientific cooperation were signed with the Ethnographic Institute and the Archaeological Institute at the University of Lviv. Unfortunately, a serious illness and the premature death of our dear colleague and lead researcher Dr. Tomo Vinšćak dealt a heavy blow to all the collaborators on the project and slowed down the planned research efforts in 2013 and later in all forms. The popularization of science should also be mentioned as one of the valuable results of this project, which was achieved through a good cooperation with the scientific programme of the Croatian Radiotelevision, which ultimately resulted in five thematic feature stories related to the project shown in the format shows *Znanstvena petica* or *Trenutak spoznaje*.

Tibor Komar

Projekt *Stvaranje grada: prostor, kultura i identitet*

„Stvaranje grada“ sintagma je kojom se izražava specifičan pristup gradu pri kojem se on poima kao dinamičan proces, kao višeslojan ishod pregovaranja različitih aktera i upisivanja raznolikih značenja, sjećanja, vrijednosti, naracija i praksi u urbani prostor. Pritom se grad sagledava na osnovi interakcija gradske materijalnosti i ljudi, u kojima se zrcale globalne i lokalne političke, ekonomske i društvene tendencije, ali i svakidašnje predodžbe i uporabe prostora. Grad, iz takve perspektive, stvaraju svi oni koji sudjeluju u njegovu zamišljanju, proizvodnji i korištenju: nositelji i provoditelji prostornih politika, inicijatori događanja u javnom prostoru, mediji, žitelji, posjetitelji, ali i oni koji s distance osmišljavaju svoje slike grada.

Stvaranje grada: prostor, kultura i identitet ujedno je naziv znanstvenog projekta Hrvatske zaklade za znanost (voditeljica: Jasna Čapo Žmegač, šifra: 2350, internetska stranica: www.citymaking.eu) zacrtanog na navedenim polazištima i pokrenutog 2014. godine. U njemu se gradske poetike i politike analiziraju na primjeru grada Zagreba, i to iz prizme etnologije i kulturne antropologije te kulturne geografije. U radu projekta sudjeluju djelatnice triju ustanova: Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu (Jasna Čapo Žmegač, Sanja Đurin i Valentina Gulin Zrnić), Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Petra Kelemen, Tihana Rubić i Nevena Škrbić Alempijević)

te Geografskog odsjeka Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Laura Šakaja). Istraživačka se metodologija oslanja na kombinaciju kvalitativnih i kvantitativnih pristupa, primarno etnografskih metoda i metoda anketnog ispitivanja.

Istraživanja u okviru projekta organizirana su oko dvaju međusobno povezanih tematskih čvorišta: politika prostora i politika razlike. Dionica koja se bavi politikama prostora obuhvaća istraživanja usmjerena na odabrane gradske lokacije kao arene konstruiranja identiteta mjesta i njegovih stanovnika te kreiranja heterogenih iskustava grada za sve one koji sudjeluju u njegovu životu. Tako se pojedine studije slučaja, poglavito one koje provode Valentina Gulin Zrnić i Nevena Škrbić Alempijević, odnose na centralno smještene javne prostore, zagrebačke trgove i parkove. Naglasak je pritom na različitim vrstama izvedbi u javnom prostoru kao načinima stvaranja i redefiniranja urbanih mjesta: od kulturno-turističkih manifestacija i drugih strateški osmišljenih javnih događanja, preko organiziranih gradskih tura do svakidašnjih praksi i načina bivanja u gradu. Istraživačice su posebnu pozornost posvetile umjetnosti u javnom prostoru kao mehanizmu artikuliranja, afirmiranja, ali i propitivanja dominantnih politika prostora. Drugu vrstu prostora obuhvaćenih ovim istraživanjima predstavljaju zeleni javni prostori na kojima se također odvija gradski društveni život te koji reflektiraju, u mnogočemu i prijeporne, vizije razvoja grada i odnosa moći. Valentina Gulin Zrnić i Tihana Rubić ovim su se gradskim prostorima bavile mahom kroz temu urbanih vrtova te su prakse vrtlarstva pratile kroz koncept održivog (razvoja) grada. Politikama i kulturama prostora bave se i istraživanja koja provodi Laura Šakaja, vezana uz gradsku četvrt Trnje. Njima se osvjetljavaju načini na koje lokalni stanovnici vide, prostorno percipiraju i vrednuju kvart u kojem žive. Istraživanja vezana uz politike prostora tako nam otkrivaju raznolike načine tvorbe, prerađivanja, korištenja i propitivanja urbanih lokacija, ali upućuju i na potrebu da se pri definiranju gradskih politika uzmu u obzir heterogene potrebe, predodžbe i prakse pojedinaca i društvenih grupa koji čine grad.

Tematsko čvorište projekta koje je posvećeno politikama razlike usmjereno je na one skupine i pojedince koji žive u gradu čija se različitost, drugost, manjinski status i (ne)vidljivost u prostoru, gradskim politikama i javnom diskursu temelje na njihovu inozemnom podrijetlu, povratku iz hrvatske dijaspore, slabijem socioekonomskom statusu, seksualnom i rodnom opredjeljenju, starijoj životnoj dobi ili tomu što je riječ o slijepim i slabovidnim osobama. Jasna Čapo Žmegač i Petra Kelemen svoja su istraživanja usmjerile prema osobama koje su u Zagreb privremeno ili trajno doselile iz inozemstva te prate načine njihova uključivanja u gradsko tkivo. Ekonomski deprivirani stanovnici Zagreba te starije osobe u središtu su zanimanja Tihane Rubić. Sanja Đurin svoju je pozornost usmjerila na javne

politike vezane uz seksualne i rodne manjine te na to kako LGBTIQ populacija koristi javni prostor. Prakse kretanja slijepih i slabovidnih osoba te njihova nevizualna koncepcija prostora čine predmet zanimanja Laure Šakaje. Sva se ova istraživanja bave naracijama o gradu, svakodnevnim praksama i (ne)vidljivošću ovih, brojem ili statusom marginaliziranih skupina i pojedinaca, njihovim korištenjem i prisvajanjem prostora, strategijama koje uprežu u nadilaženju problema i zagovaranju svojih prava. Istraživačice pritom nastoje zahvatiti slojevitost urbanog života te pokazati kako se pitanja marginalnosti, jednakosti, uključenosti i kohezivnosti definiraju u javnim politikama te kako se zrcale i (re)-definiiraju u praksama stanovnika.

Iz projekta je proizašao niz znanstvenih i stručnih radova na hrvatskom i engleskom jeziku. Osim pojedinačnih (ko)autorskih radova objavljenih u knjigama, zbornicima te znanstvenim časopisima u Hrvatskoj i inozemstvu, objavljeni su urednički zbornici radova (u elektroničkom i tiskanom obliku), knjiga o teoriji i metodologiji etnoloških i kulturnoantropoloških istraživanja (autorica Nevne Škrbić Alempijević, Sanje Potkonjak i Tihane Rubić), uređeni su temati u okviru znanstvenih časopisa te pisani osvrti i reakcije na politike javnih prostora u gradu Zagrebu. Više je radova u Hrvatskoj i inozemstvu poslano ili priređeno za objavu, među kojima (ko)autorski članci, (ko)autorske knjige, zbornici radova te osvrti. Završna projektna godina (2018.) predviđa međunarodnu konferenciju na kojoj će s izlaganjem sudjelovati sve članice tima te potom izlaganja prirediti za objavu. Iz rastera projektnoga znanstvenog i stručnog publiciranja treba istaknuti izdanja dvostrukog formata: osim uobičajenog tiskanog, izdanja su dostupna i na mrežnoj stranici projekta u elektroničkom obliku, s idejom dalekosežnijeg i bržeg prenošenja projektnih istraživačkih rezultata. To su knjiga *Vrtovi našega grada: studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarenja* koju su uredile Tihana Rubić i Valentina Gulin Zrnić (2015.) te publikacije *Grad i umjetnost*, autora Valentine Gulin Zrnić, Nevne Škrbić Alempijević i Josipa Zankija (2016.), te *Grad i međunarodni migranti*, autorica Jasne Čapo i Petre Kelemen (2017.), objavljene u nizu ciljanih projektnih znanstveno-popularnih publikacija analitičkog i dokumentarističkog karaktera na temu grada. Objavljena je i knjiga *Nezaposleni u gradu: antropologija rada i neformalne ekonomije*, autorice Tihane Rubić (2017.), o stvaranju grada kroz neoficijelne ekonomske prakse dugotrajno nezaposlenih. U pripremi je izdanje *Grad i različitost* (2018.), kao i (ko)autorska knjiga na temu stvaranja grada raznolikim izvedbama u javnom prostoru. Publikacije se na projektu objavljuju samostalno ili u izdavačkoj i nakladničkoj suradnji s prominentnim nacionalnim i gradskim, znanstvenim i kulturnim institucijama te tijelima upravljanja, strukovnim udruženjima i organizacijama civilnog društva.

Projekt je kontinuirano bio usmjeren na diseminaciju rezultata istraživanja, u svim fazama, od radnih do publiciranih, te je podjednak naglasak imao na domaćem i međunarodnom predznaku diseminacije svojih istraživačkih rezultata. Razmjena znanja i istraživačkih iskustava u području istraživanja grada odvijala se u svim fazama projekta i s nizom uglednih inozemnih stručnjaka: Josephom F. Patrouchom, Celine Motzfeldt Loades, Laurom Korčulanin, Peggy Levitt, Georgiom Butina Watson, Johannesom Moserom te projektnim konzultantima Milenom Benovska-Sabkovom i Mapleom J. Razsaom. Posjet inozemnih stručnjaka domaćem akademskom krugu uključivao je pozvano javno predavanje i/ili radionicu za studente etnologije i kulturne antropologije te stručni razgovor s članicama projektnog tima. Diseminacijski segment projekta na međunarodnoj je razini također ostvaren kroz sudjelovanje članica projektnog tima na pozvanim predavanjima, međunarodnim zimskim i ljetnim školama, seminarima i studijskim boravcima. Odredišta su bile ugledne znanstvene institucije (sveučilišta, instituti), s tradicijom sociokulturnih i srodnih istraživanja grada, u Europi i Americi: u Rotterdamu, Middelburgu, Sofiji, Marseilleu, Tübingenu, Halleu, Helsinkiju, Konitsi, Malagi, Oxfordu, Leicesteru, New Yorku, Moskvi i drugdje. Osim nastupa članica tima, poput konferencijskih izlaganja, ostvarenih u inozemstvu, u Hrvatskoj se posebno ističe sudjelovanje i organizacija 12. međunarodnog kongresa strukovnog udruženja SIEF (*Société Internationale d’Ethnologie et de Folklore*), pod nazivom *Utopias, Realities, Heritages: Ethnographies for the 21st Century*, koji je u Zagrebu održan na Filozofskom fakultetu od 21. do 25. lipnja 2015. godine. Događanje je također bilo izniman vid komunikacije s međunarodnim akademskim krugom jer je okupilo više od 900 sudionika u preko 100 izlagačkih panela, a članice tima bile su nositeljice organizacije kongresa. Bile su članicama lokalnoga organizacijskog odbora, održale su plenarno izlaganje (Jasna Čapo Žmegač), organizirale i vodile dva izlagačka panela: *Politics of differences between utopias and realities* (Sanja Đurin i Petra Kelemen) i *Ethnographies of urban public spaces* (Valentina Gulin Zrnić i Tihana Rubić), održale su prezentaciju pojedinačnih izlaganja te prezentaciju postera. Dodatno, nakon održane konferencije urednički je oblikovan tematski blok znanstvenih radova proizašlih iz konferencijskih izlaganja o politikama urbanih javnih prostora, u znanstvenom časopisu *Etnološka tribina* čija je glavna urednica Petra Kelemen, a gostujuće urednice temata jesu Valentina Gulin Zrnić i Tihana Rubić. Članice tima 2015. su godine za angažman u organizaciji ovoga međunarodnog događanja primile i dva posebna priznanja: Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te Hrvatskoga etnološkog društva.

Tijekom dosadašnjeg rada projekt se intenzivno povezivao sa sveučilišnom nastavom na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog

fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te na Odsjeku za sociologiju Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. S jedne strane, članice su projekta istraživačke rezultate implementirale u nastavu i time obogatile kolegije koje izvode. Usto, Tihana Rubić i Nevena Škrbić Alempijević, uz Sanju Potkonjak, autorice su knjige *Misliti etnografski. Kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji* (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatsko etnološko društvo, 2016.) koja će se koristiti kao sveučilišni udžbenik u nastavi etnologije i kulturne antropologije, a čija su poglavlja dijelom oblikovana i na istraživačkim iskustvima u okviru projekta. S druge strane, studenti su se aktivno uključivali u pojedine projektne dionice, posebice u okviru suradnje s Hrvatskim društvom likovnih umjetnika i u dijelu projekta koji se bavi gradskom četvrti Trnje, kao i u drugim istraživanjima vezanima uz gradsku tematiku. U okviru pojedinih kolegija seminarski dio nastave bio je usmjeren k proučavanju i obradi različitih urbanih fenomena i procesa te su studenti pod mentorstvom suradnica na projektu provodili istraživanja raznolikih zagrebačkih tema, primjerice pojedinih zagrebačkih lokacija, turističkih projekata, festivala i sl. Na osnovi navedenih mentoriranih istraživanja studenti su izrađivali seminarske radove, etnografske izvještaje i fotodokumentaciju, pojedini su rezultate izložili na projektним radionicama pod naslovom *Grad i umjetničke intervencije* (na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu) i *Kulturnoantropološki pogled na Zagreb: lokacije, prakse, interakcije* (na Filozofskom fakultetu) te na studentskim konferencijama i drugim javnim izlaganjima.

Daljnji važan segment projekta predstavljaju popularizacija znanosti, diseminacija i primjena rezultata u različitim društvenim sferama te povezivanje s dionicima izvan akademske zajednice. Intenzivna je suradnja ostvorena s više nevladinih organizacija i udruga civilnog društva. Primjer takve sinergije znanstvenoistraživačkog rada i primijenjene komponente, u smislu interveniranja u javni prostor i njegove politike, predstavlja višegodišnja suradnja projekta *Stvaranje grada: prostor, kultura i identitet* s međunarodnim projektom *CreArt* kojem je partner Hrvatsko društvo likovnih umjetnika, a koji se realizira kroz *Mrežu gradova za umjetničko stvaranje* s ciljem poboljšanja kulturne scene u europskim gradovima srednje veličine. Uvidjevši potencijale suradnje između etnologa i kulturnih antropologa te umjetnika pri analizi odnosa umjetničke izvedbe i gradskog prostora, predstavnici projekata osmislili su dvije sukcesivne jednogodišnje platforme. U okviru prve, naslovljene *Mjesto izvedbe i stvaranje grada* (voditelji: Valentina Gulin Zrnić, Nevena Škrbić Alempijević i Josip Zanki), umjetničke intervencije i istraživanje odvijali su se na pet odabranih lokacija unutar užega gradskog središta. Lokacija druge platforme, pod naslovom *Estetizacija i rehumanizacija javnog prostora: primjer umjetničke intervencije u bolničkom okružju* (voditeljice: Jasna

Čapo Žmegač, Valentina Gulin Zrnić, Melinda Šefčić i Nevena Škrbić Alempijević), bio je Klinički bolnički centar Zagreb na lokaciji Rebro. Aktivnosti unutar obiju platformi odvijale su se u uskoj suradnji umjetnika i studenata-istraživača. Petra Kelemen surađivala je u projektu umjetnice Tonke Maleković *Spaces Between (Living) Places* koji se bavio ekonomskim migracijama iz Hrvatske u Njemačku i činio segment međunarodnog projekta *ACTOPOLIS – umjetnost djelovanja* u sklopu kojeg su se umjetnički, istraživački i aktivistički rezultati i intervencije predstavljali široj javnosti u gradovima sedam zemalja, među njima i u Zagrebu. Projekt je surađivao i s građanskim inicijativama koje promiču održivi (razvoj) grada, afirmaciju zelenih javnih prostora u gradu te građansku participaciju. Od objave spomenutog zbornika radova o urbanom vrtlarstvu, Tihana Rubić i Valentina Gulin Zrnić pozivane su na brojne tribine, predavljanja publikacije, znanstvene simpozije i okrugle stolove, što je pridonijelo iznimnoj vidljivosti znanstvenog projekta izvan kruga same akademske zajednice. Tihana Rubić i Valentina Gulin Zrnić pratile su i podupirale aktivnosti koje su provodile građanske inicijative i platforme kao što su Parkticipacija, Ipostozagrad i Kontraakcija, uključivši se u afirmaciju urbanog vrtlarstva isprva građansko-aktivistički (Tihana Rubić) a potom znanstveno rekonstruiravši i promislivši odnose, događaje i prakse. Tihana Rubić usporedno se uključila u rad humanitarnih gradskih udruga i inicijativa usmjerenih na rad s marginaliziranim i ranjivim skupinama u gradu, s fokusom na dugotrajno nezaposlenima i ekonomski depriviranim, poput udruge Susjed susjedu pomaže. Suradnju je nedugo zatim uspostavila i s akterima koji promiču položaj starijih osoba u gradu te aktivno starenje. Povezivanje s civilnim društvom ostvareno je i pri istraživanjima Laure Šakaje koja surađuje s udrugama slijepih osoba u izradi studije njihove prostorne mobilnosti, dok Sanja Đurin svoj istraživački rad vezan uz vidljivost rodnih i seksualnih manjina u gradu provodi u suradnji s udrugom Zagreb Pride.

Jedan od ciljeva projekta čini i suradnja s nositeljima politika i gradskim tijelima upravljanja. Projektom se naime nastoje zahvatiti raznoliki čimbenici i politike koji oblikuju gradski identitet i stvaraju okvir za život u gradu te svakodnevne prakse stanovnika u odnosu prema tim gradskim politikama. Pritom se, među ostalim, žele razumjeti i propitati ideje participativnosti, održivosti i uključivosti grada. Projektni rezultati, u formi prijedloga adekvatnijih politika prostora i razlika, bit će stoga polazište za dijalog s gradskim tijelima upravljanja. Ta bi suradnja potencijalno mogla doprinijeti razradi gradskih politika, odnosno tomu da se u rasprave o tome u kakvom gradu živimo i kakav grad želimo uključiti raznoliki akteri “stvaranja grada”.

Petra Kelemen
Tihana Rubić
Nevena Škrbić Alempijević

The City-making: Space, Culture and Identity Project

“City-making” is a syntagm expressing a specific approach to the city in which the city is perceived as a dynamic process, as a multi-layered outcome of negotiation between different stakeholders and assigning various meanings, memories, values, narrations and practices in the urban space. In doing so, the city is analysed based on the interaction between urban materiality and people, reflecting the global and local political, economic and social tendencies, as well as everyday perceptions and uses of space. The city, from such a perspective, is created by all those participating in its production, construction and use: spatial policy makers and stakeholders carriers and organizers of public space events, the media, city-dwellers, visitors, as well as those who design their city images from a distance.

City-making: Space, Culture and Identity is also the name of the scientific project of the Croatian Science Foundation (lead researcher: Jasna Čapo Žmegač, code: 2350, website: www.citymaking.eu) based on the above starting points and initiated in 2014. In the project, urban poetics and politics are analyzed in the example of the city of Zagreb, from the prism of ethnology and cultural anthropology and cultural geography. The work on the project involves the employees of three institutions: Institute of Ethnology and Folklore Research in Zagreb (Jasna Čapo Žmegač, Sanja Đurin and Valentina Gulin Zrnić), Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb (Petra Kelemen, Tihana Rubić and Nevena Škrbić Alempijević) and the Department of Geography of the Faculty of Science of the University of Zagreb (Laura Šakaja). Research methodology relies on a combination of qualitative and quantitative approaches, primarily ethnographic methods and questionnaire survey.

Various research within the project was organized around two interconnected thematic nodes: the politics of space and the politics of difference. The politics of space segment includes research focused on selected city locations as the arenas for constructing identity of the place and its inhabitants and creating heterogeneous experiences of the city for all those who participate in its life. Therefore, certain case studies, particularly those conducted by Valentina Gulin Zrnić and Nevena Škrbić Alempijević, relate to centrally positioned public spaces, Zagreb squares and parks. The emphasis was on different types of performances in the public space as ways of creating and redefining urban spaces: from cultural and tourist manifestations and other strategically designed public events, through organized city tours to everyday practices and ways of being in the city. Researchers paid special attention to art in the public space as a mechanism for articulating,

affirming, but also questioning the dominant politics of space. The other type of space covered by this research are green public spaces where urban social life is also taking place, which reflect, in many ways also controversial, visions of city development and the relationships of power. Valentina Gulin Zrnić and Tihana Rubić researched these urban areas largely through the theme of urban gardens and they followed this practice of gardening through the concept of sustainable city (development). The politics and cultures of space are also discussed in a research carried out by Laura Šakaja, related to Trnje city district. They are illuminating the ways in which local residents view spatially perceive and value the district they live in. Spatial politics research thus reveals various ways of forming, restructuring, using and questioning urban locations, but also points to the need to take into account the heterogeneous needs, notions and practices of individuals and social groups that make up the city in the definition of city politics.

The other thematic node of the project dedicated to the politics of difference. It is directed at those groups and individuals living in the city whose diversity, otherness, minority status and (in)visibility in space, urban politics and public discourse are based on their foreign background, return from the Croatian diaspora, weaker socio-economic status, sexual and gender orientation, older age or their blindness and visual impairment. Jasna Čapo Žmegač and Petra Kelemen focused their research on people who moved to Zagreb temporarily or permanently from abroad and followed the ways in which they are included in the urban matrix. The economically deprived residents of Zagreb and the elderly are at the centre of interest of Tihana Rubić. Sanja Đurin focused her attention on public politics related to sexual and gender minorities and on the ways in which the LGBTIQ population uses the public space. Practices of movement of blind and visually impaired persons and their non-visual conception of space are in the focus of interest of Laura Šakaja. All this research deals with city narratives, everyday practices and the (in)visibility of groups and individuals marginalized because of their number or status. It tackles their use and appropriation of space, strategies they employ to overcome problems and advocate for their rights. Researchers thereby seek to capture the stratification of urban life and to show how issues of marginality, equality, inclusiveness and cohesion are defined in public politics and are mirrored and (re)defined in practices of city-dwellers.

A number of scientific and professional papers in Croatian and English language have resulted from the project. This includes individual (co-)authored papers published in books, collected papers and scientific journals in Croatia and abroad, editorial collected papers (in electronic and printed form), a book on the theory and methodology of ethnological and cultural anthropological research (authored by Nevena Škrbić Alempijević, Sanja Potkonjak and Tihana Rubić). Thematic articles

within the framework of scientific journals and written reviews and reactions to public space politics in the city of Zagreb have also been published. Several papers were submitted or prepared for publication in Croatia and abroad, including (co-authored) articles, (co-)authored books, collected papers and reviews. For the final project year (2018), an international conference is planned where all members of the team would participate, upon which their presentations would be prepared for publication. From the roster of the project's scientific and professional publication, double-format versions should also be mentioned: apart from the usual printed form, the editions are also available on the project's web page in electronic form, with the idea of a more far-reaching and faster transfer of project research results. This is the book *Vrtovi našega grada: studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarenja (Gardens of Our City: Studies and Records on Practices of Urban Gardening)* edited by Tihana Rubić and Valentina Gulin Zrnić (2015) and the publication *Grad i umjetnost (The City and Art)*, authored by Valentina Gulin Zrnić, Nevena Škrbić Alempijević and Josip Zanki (2016), and *Grad i međunarodni migranti (The City and International Migrants)*, authored by Jasna Čapo and Petra Kelemen (2017) published as the books in a series of targeted project scientific and popular publications of analytical and documentary character with the city as its theme. Recently Tihana Rubić published a book on the topic of city-making through unofficial economic practices of the long-term unemployed, titled *Nezaposleni u gradu: antropologija rada i neformalne ekonomije (Unemployed in the City: Anthropology of Work and Informal Economy)* (2017). Two more editions are in preparation: *Grad i različitost (The City and Diversity)* (2018) and (co-)authored book dealing with the topic of the creation of the city by various performances in the public space. Publications on the project are published independently or in editorial and publishing cooperation with prominent national and local, scientific and cultural institutions and management bodies, professional associations and civil society organizations.

The project has been continuously focused on dissemination of research results, in all stages, from drafts to the published results, and has had an equal emphasis on domestic and international dissemination of its research results. Exchange of knowledge and research experience in the field of research of the city took place at all stages of the project and with a number of reputable foreign experts: Joseph F. Patrouch, Celine Motzfeldt Loades, Laura Korčulanin, Peggy Levitt, Georgia Butina Watson, Johannes Moser and project consultants Milena Benovska-Sabkova and Maple J. Razsa. The visit of the foreign experts to the Croatian academic circle included invited public lecture and/or workshop for students of ethnology and cultural anthropology and expert talk with members of the project team. Dissemination segment of the project at the international level has also been accomplished through the participation of members of the project team at the

invited lectures, international winter and summer schools, seminars and study visits. The destinations included prominent scientific institutions (universities, institutes), with the tradition of socio-cultural and related research of the city, in Europe and America: in Rotterdam, Middelburg, Sofia, Marseille, Tübingen, Halle, Helsinki, Konitsa, Malaga, Oxford, Leicester, New York, Moscow and elsewhere. Apart from the performances of team members, such as conference presentations abroad, what particularly stands out is the participation in and organization of the 12th International Congress of SIEF (International Society for Ethnology and Folklore, Société Internationale d ' Ethnologie); entitled *Utopias, Realities, Heritages: Ethnographies for the 21st Century*, which was held in Zagreb at the Faculty of Humanities and Social Sciences from 21 to 25 June 2015. The event was also an exceptional form of communication with the international academic circle, since it brought together over 900 participants in over 100 exhibition panels. Team members were the organizers of the congress. They were members of the local organizational committee, held a plenary presentation (Jasna Čapo Žmegač), organised and led two panels: *Politics of differences between utopias and realities* (Sanja Đurin and Petra Kelemen) and *Ethnographies of urban public spaces* (Valentina Gulin Zrnić and Tihana Rubić), held separate presentations and the presentation of posters. In addition, after the conference was held, a thematic block of scientific papers resulting from the conference presentations about politics of urban public spaces was edited in the scientific journal *Etnološka tribina*, with Petra Kelemen as editor-in-chief, and Valentina Gulin Zrnić and Tihana Rubić as guest editors of thematic articles. Team members have received two special awards in 2015 for their involvement in the organization of this international event: award from the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, and from the Croatian Ethnological Society.

During the course of the work so far, the project was closely connected with the syllabus at the University of Zagreb: Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences; Department of Geography, Faculty of Science; and at the Department of Sociology, University Department of Croatian Studies. On the one hand, project members implemented the project research results in class and thereby enriched the courses they teach. In addition, Nevena Škrbić Alempijević and Tihana Rubić, along with Sanja Potkonjak, authored the book *Misliti etnografski: kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji* (*Thinking Ethnographically: Qualitative Approaches and Methods in Ethnology and Cultural Anthropology*) (Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb and the Croatian Ethnological Society, 2016) that will be used as a university textbook in teaching ethnology and cultural anthropology, and whose chapters are partly shaped on research experience within

the framework of the project. On the other hand, students have been actively involved in certain stages of the project, particularly in the context of cooperation with the Croatian Association of Fine Artists. and in the part of the project dealing with the city district Trnje, as well as in other research related to urban themes. Within the framework of individual courses, seminar part of the class was oriented towards the study and interpretation of various urban phenomena and processes and students have, under the supervision of associates of the project, conducted research of various Zagreb related topics, such as certain Zagreb locations, tourist projects, festivals etc. On the basis of the above mentioned mentored research, students have made seminar papers, ethnographic reports and photographic documentation, some have displayed their results in the project workshops entitled *City and Art Interventions* (at the Faculty of Science) and *Cultural-anthropological View of Zagreb: Locations, Practices, Interactions* (at the Faculty of Humanities and Social Sciences), and at student conferences and other public presentations.

Another important segment of the project is the popularization of science, dissemination and application of the results in various social spheres and connecting with partners who are not part of the academic community. Close cooperation has been achieved with several non-governmental organizations and civil society associations. An example of such synergy between scientific and research work and the applied component, in terms of an intervention into the public space and its politics, is a multi-year collaboration of the project *City-making: Space, Culture and Identity* with an international project *CreArt* with the Croatian Association of Artists as a partner, which was implemented through the *Network of Cities for Artistic Creation*, with a view to improve the cultural scenes in medium-sized European cities. Seeing the potential of cooperation between ethnologists and cultural anthropologists with artists in the analysis of the relationship between artistic performance and urban space, representatives of the projects have designed two successive one-year platforms. In the first, entitled *Place of Performance and City-making* (lead researchers: Valentina Gulin Zrnić, Nevena Škrbić Alempijević and Josip Zanki), artistic interventions and research took place at five selected locations within the very centre of the city. The location of the other platform, entitled *Aesthetisation and Rehumanisation of Public Space: the Example of Artistic Intervention in a Hospital Environment* (lead researchers: Jasna Čapo Žmegač, Valentina Gulin Zrnić, Melinda Šefčić and Nevena Škrbić Alempijević), was the Clinical Hospital Centre Zagreb at Rebro location. Artists and students-researchers closely collaborated in the activities within both platforms. Petra Kelemen has cooperated in a project by artist Tonka Maleković *Spaces Between (Living) Places* that dealt with economic migration from Croatia to Germany and constituted a segment of the international project *ACTOPOLIS – The Art of*

Action within which the artistic, research and activist results and interventions were communicated to the general public in the cities of seven countries, among them in Zagreb as well. The project has cooperated with civil initiatives that promote sustainable city (development), the affirmation of public green spaces in the city and citizens' participation. Since the publication of the aforementioned collected papers of urban gardening, Tihana Rubić and Valentina Gulin Zrnić have been called up on numerous forums, presentations of the publication, scientific symposia and round tables, which has contributed to the exceptional visibility of the scientific project outside the limits of the academic community itself. Tihana Rubić and Valentina Gulin Zrnić have followed and supported the activities that were carried out by citizen initiatives and platforms such as *Parktipicacija*, *Ipostozagrad* and *Kontraakcija*, by joining the affirmation of urban gardening at first as a citizen-activist (Tihana Rubić) and then by reconstructing and reflecting on the relationships, events and practices. Tihana Rubić has parallelly joined the work of city's humanitarian organizations and the initiatives aimed at working with the marginalized and vulnerable groups in the city, focusing on the long-term unemployed and economically deprived, such as the association *Susjed susjedu pomaže* (Neighbour Helping out a Neighbour). Cooperation was shortly after established with organizations who promote the position of the elderly people in the city as well as active ageing. Connection with the civil society has been achieved in the research of Laura Šakaja, who works with associations of the blind in the preparation of the study of their spatial mobility, while Sanja Đurin has conducted her research work related to the visibility of gender and sexual minorities in the city in cooperation with the association Zagreb Pride.

One of the goals of the project is the collaboration with the political stakeholders. The project is seeking to include various factors and politics that shape the city's identity and create a framework for city life and the daily practices of residents in relation to such city politics. In doing so, the researchers wish to, among other things, understand and question the ideas of participation, sustainability and inclusiveness of the city. Project results, in the form of a proposal of more adequate politics of space and differences, will therefore be the starting point for a dialogue with the city management bodies. This cooperation could potentially contribute to the elaboration of city politics, or to involve various "city-making" stakeholders into the debate on what kind of city we are living in and what kind of city we wish for.

Petra Kelemen
Tihana Rubić
Nevena Škrbić Alempijević